

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Факультет філології і журналістики

Матеріали
Всеукраїнської конференції студентської та
учнівської молоді

***«Актуальні питання сучасної
філології і журналістики»***

30 жовтня 2025 року
Тернопіль

Рекомендовано до друку вченою радою факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол №4 від 25 листопада 2025 р.)

Актуальні питання сучасної філології і журналістики. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. Тернопіль, 2025. 145 с.

Збірник містить матеріали Всеукраїнської конференції студентської та учнівської молоді з актуальних питань дослідження мови, методики її навчання та журналістики. Конференція зібрала студентів з різних міст України. Матеріали конференції можуть бути цікавими та корисними для науковців, аспірантів, викладачів і студентів вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

ТЕТЯНА САВЧИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

ТЕТЯНА ЮРЧИШИН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов та інформаційно-комунікаційних технологій Західноукраїнського національного університету;

АЛЛА БЕЗДІЖА – викладач, голова циклової комісії журналістики Галицького фахового коледжу імені В'ячеслава Чорновола.

Головний редактор

ТЕТЯНА ВІЛЬЧИНСЬКА – доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та славістики, декан факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

Заступники головного редактора:

Галина ВИШНЕВСЬКА – кандидат філологічних наук, викладач кафедри української мови та славістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка;

Ніна СВИСТУН – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та славістики факультету філології і журналістики Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

Редакційна колегія не обов'язково поділяє позицію, висловлену авторами у статтях, та не несе відповідальності за достовірність наведених даних і посилань.

Адреса кафедри: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, вул. М. Кривоноса, 2, каб. 68, м. Тернопіль, 46027 E-mail: kafedra.movoznavstva.tnpu@gmail.com

© Тернопільський
національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, 2025

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СУЧАСНУ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

У сучасному світі комунікація в онлайн-просторі відіграє надзвичайно важливу роль, а соціальні мережі стали одними з головних чинників мовних змін. Вони не лише впливають на стиль спілкування користувачів, але й активно формують нову лексику, змінюють правила вживання мови, додають до неї неологізми, жаргонізми, сленг і меми. Саме через соціальні мережі відбувається пристосування української мови до цифрового середовища, що одночасно розширює її виражальні можливості й ставить перед нею нові виклики.

Актуальність обраної теми зумовлена кількома чинниками. По-перше, соціальні мережі стали головним каналом міжособистісної та публічної комунікації, тому зміни, які відбуваються в їхньому мовному середовищі, безпосередньо впливають на розвиток сучасної української мови. По-друге, змішування мов, скорочення, англіцизми й новотвори стають частиною щоденного мовлення користувачів, що формує нову мовну норму. По-третє, через меми, вірусні фрази та інтернет-жарти українська мова отримує нові форми самовираження, стаючи більш живою, гнучкою та демократичною.

Метою цієї роботи є дослідження впливу соціальних мереж на розвиток і трансформацію сучасної української мови.

У сучасному комунікативному середовищі молодь дедалі частіше взаємодіє через цифрові платформи, зокрема Facebook, Instagram, TikTok, Telegram. Ці ресурси стали не лише засобами обміну інформацією, а й середовищем формування нових мовних практик.

Соціальні мережі сприяють активному виникненню та поширенню неологізмів, сленгових конструкцій, меметичних виразів, що інтегруються в повсякденне мовлення. Молодіжна аудиторія модифікує мовні засоби відповідно до темпу онлайн-комунікації, створюючи нові форми вираження думок та емоцій.

Мовна динаміка в цифровому просторі має амбівалентний характер: з одного боку, спостерігається збагачення лексичного ресурсу, відкритість до експериментів; з іншого – порушення мовних норм, спрощення граматичних структур, зниження рівня нормативності.

Формується специфічний стиль спілкування, що характеризується оперативністю, емоційністю та гнучкістю. Поширення скорочень і аббревіатур (наприклад: «лол», «омг», «спс», «зроз») забезпечує швидку передачу реакцій. Емодзі виконують функцію паралінгвістичних маркерів, доповнюючи або замінюючи вербальні засоби.

Зміни охоплюють також граматичний рівень: редукція пунктуації, нехтування правилами вживання великих літер, спрощення лексичних форм

(«шо» замість «що», «ага» замість повного речення) набувають статусу нової норми цифрового спілкування.

Англіцизми («сторіс», «ріл», «тейк», «чЕкати») природно інтегруються в мовлення молоді, відображаючи глобалізаційні процеси. Транслітерація українських слів латиницею є зручним інструментом комунікації в умовах технічних обмежень.

Одним із виразних проявів мовної динаміки в соціальних мережах є неологізми – нові лексичні одиниці, що виникають у відповідь на актуальні потреби часу, технологічного розвитку та культурних змін. Значна частина таких слів формується безпосередньо в інтернет-середовищі: «зашеймити», «задонатити», «заспойлерити», «забанити», «крінж», «флексити». Ці одиниці, попри свою експресивність, виконують функцію маркерів нової соціокультурної реальності.

Неологізми можуть бути запозиченнями, кальками або самостійно утвореними словами. Вони швидко входять у мовну практику, особливо серед молодіжної аудиторії, та активно використовуються в цифровій комунікації – у чатах, публікаціях, а також у повсякденному усному мовленні.

Характерною рисою неологізмів є їх ситуативність: частина з них має короткий життєвий цикл і зникає після втрати актуальності, інші – закріплюються у мовній системі, входять до словників і набувають статусу мовної норми. Таким чином, неологізми є проявом мовної творчості, що відображає адаптивність мови до нових умов.

Окрему увагу слід приділити мемам як елементу цифрової культури, що впливає на мовну поведінку. «Мем – це концепт чи ідея, яку втілено у слові, фразі, рифі, образі чи жесті» [2].

«В останній час під терміном мем все більше мається на увазі Інтернет-мем. Найчастіше його представлено картинкою, фото або коротким відео. Його основними характеристиками є швидка розповсюдженість та широке коло користувачів, які поширюють його через свої власні вподобання. Найчастіше Інтернет-меми представлено як соціальна ідея, яку мають імітувати, або картинкою чи відео, які поширюють за допомогою копіювання» [2].

Меметичний контент є динамічним, змінюється щоденно, але водночас формує нову мовну реальність покоління.

Меми часто слугують джерелом нових слів і виразів, які, попри візуальне або контекстуальне походження, інтегруються в мовлення. Вони репрезентують мову емоцій, реакцій і спільноти, відображаючи суспільні настрої, культурні коди, а іноді – протестні наративи.

За класифікацією О. Чернікової, меми поділяються на вербальні, невербальні (візуальні, аудіальні, жестові) та комплексні (поєднання кількох типів) [4]. О. Дзюбіна виокремлює дві основні групи інтернет-мемів: креолізовані (поєднання вербального і візуального компонентів) та текстові (меми-слова, меми-словосполучення, фразові меми) [1].

У сучасному цифровому середовищі інтернет-меми набули статусу новітньої форми фольклору. Подібно до народних пісень, прислів'їв чи анекдотів, що передавалися усно, меми поширюються через соціальні мережі, змінюються, адаптуються та функціонують у колективній свідомості.

Меми репрезентують спільні культурні коди, гумористичні реакції на події, емоційні оцінки. Вони можуть бути локальними – зрозумілими лише окремим соціальним групам, або глобальними – такими, що охоплюють широку аудиторію. Як і традиційний фольклор, меми часто є анонімними, колективними за походженням і змінюються залежно від контексту.

Український меметичний простір формує окрему культурну парадигму, що відображає актуальні соціально-політичні процеси, побутові реалії та студентське середовище. Приклади на кшталт «паляниця», «Байрактар», «пес Патрон» набули символічного значення, виконуючи функцію консолідації, підтримки та емоційного реагування.

Мовний вплив соціальних мереж є багатограним. З одного боку, спостерігається активне збагачення лексичного фонду: виникають нові слова, що точно репрезентують сучасні явища, професії, емоційні стани. Це свідчить про здатність мови оперативно реагувати на соціальні зміни.

Відбувається також зближення літературної мови з розмовною практикою. Елементи, які раніше вважалися маргінальними, поступово легітимізуються, інтегруються в публічні тексти, блоги, навіть офіційні комунікації. Це сприяє підвищенню доступності та емоційної виразності мовлення.

Важливим чинником є зростання популярності української мови в цифровому просторі. Соціальні мережі стали ефективним інструментом її поширення, особливо серед молоді. Використання української мови в сторіс, мемах, відеоконтенті є свідомим вибором, що засвідчує ідентифікаційні процеси.

Водночас спостерігаються ризики: неконтрольоване запозичення англіцизмів, суржикування можуть спричинити витіснення питомих мовних елементів. Такі явища потребують критичного осмислення з огляду на збереження мовної автентичності.

Окрему загрозу становить зниження рівня мовної грамотності. Прагнення до швидкості та емоційності в комунікації часто супроводжується нехтуванням орфографічними та синтаксичними нормами, зловживанням ненормативною лексикою. Це не лише стилістичне, а й культурне питання, що потребує уваги в контексті мовної етики.

Список використаних джерел

1. Дзюбіна О.І. Класифікація, структура та функціонування інтернет-мемів в соціальних мережах Twitter та Facebook. *«Молодий вчений»*. 2016. № 2 (29). С. 375-379.
2. Неклесова В. Ю. Меми як частина онімного простору. *Записки з ономастики*. 2017. № 20. С. 210–222.

3. Ніколаєва, Т. М. Лексико-семантичні аспекти мови соціальних мереж / Т. М. Ніколаєва // *Закарпатські філологічні студії : науковий журнал* Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 2. Вип. 9. С. 96–101.

4. Чернікова О. І. Вербальний, невербальний та комплексний мем: класифікація за способом подання та сприйняття інформації в інтернет-середовищі (на матеріалі англomовних кіномемів) / О. І. Чернікова // *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія : Філологія. - 2015. Т. 18, № 1. С. 151-156.

Вікторія Ахмедова,

Криворізький державний педагогічний університет;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Світлана Журба

НАРАТИВНА СТРАТЕГІЯ РОМАНУ СЕРГІЯ ЖАДАНА «АРАБЕСКИ»

Наративна стратегія є одним із ключових компонентів художнього твору, що вказує на спосіб організації текстової структури твору, «авторську програму» побудови оповіді, часово-просторової моделі та використання художньо-виражальних засобів. Л. Мацевко-Бекерська визначає наративну стратегію як «певну інтенційну настанову щодо цілісного формування естетично вартісного матеріалу» та «атрибутивний простір, у якому впорядковуються всі смислосназначуєчі елементи розповіді чи оповіді» [3, с. 15]. С. Журба під наративною стратегією, тобто технікою конструювання тексту, розуміє «вибір прийомів організації оповіді, специфіку компонування цілісної оповіді, спрямовану на досягнення певного художнього ефекту (авторська інтенція), інтертекстуального прочитання та читацької рецепції «задоволення від тексту» чи «насолоти від тексту» (Ролан Барт)» [2, с. 503]. Дослідження наративної стратегії сучасної прози підкреслює комунікативну орієнтацію тексту, в якому автор вибудовує діалог із читачем. Викладова стратегія творів сучасних письменників – це поєднання поетичного і документального, суб'єктивного і соціального, емоційного та іронічного. Такими можна вважати прозові твори Сергія Жадана «Депеш Мод», «Ворошиловград», «Інтернат», «Арабески».

В українському літературознавстві художня інтерпретація образів міста, часу, простору, людей війни в романі «Арабески» Сергія Жадана стала предметом досліджень Віри Агєєвої, Олександра Бойченка, Ігоря Котика, Ростислава Семківа, Олени Юрчук та інших.

Мета дослідження – аналіз жанрової своєрідності та викладової стратегії роману «Арабески» Сергія Жадана.

Роман «Арабески» Сергія Жадана складається з дванадцяти оповідань – «Приклич мене до цієї брами», «Зійде світло над містом праведників», «Вирвеш перемогу, як серце ворога», «Тоді Господь покличе жінку», «Та, що зігріє тебе серед ночі», «Велика годинникова стрілка», «І

вистачить сонця, аби все освітити», «Я вимкну за всіма світло», «Доки мене ще один місяць», «Звірі», «Кого ти потім згадаєш», «Ніхто нічого не буде просити», об'єднаних топосом Харкова та його околиць після російсько-української війни. У цих текстах Сергій Жадан фіксує людей (військових, волонтерів, мирних жителів, вимушених переселенців), їхній досвід, зміну життя під впливом війни, зруйнованого середовища, пам'яті. Твір складається з епізодів, сцен, спогадів чи внутрішніх монологів, які з'єднані не лінійно, а асоціативно. Така структура нагадує монтаж або потік свідомості. Викладова стратегія близька до репортажу з місця подій, і ця документальність посилює достовірність і соціальну значущість тексту.

«Арабески» Сергія Жадана алюзійно відсилають до новели Миколи Хвильового, продовжуючи крізь століття історію урбаністичного тексту українського Харкова. Лінії химерного візерунку дванадцяти оповідань збірки Сергія Жадана переплітаються, віддзеркалюючи простір міста через сотню років. Міський топос та локуси – вулиці, покинуті заводи, підвали, вокзали, зруйновані будинки, дитячі майданчики, школи – територія, що стала чи не останнім притулком для тих, хто не виїхав, а залишився доглядати порожню школу й сад (Пал Іванич «Звірі»). Збірка Сергія Жадана пронизана темами кохання і втрати («Кого ти потім згадаєш», «Я вимкну за всіма світло», «Тоді Господь покличе жінку»), травми на війні – утрата зору («Зійде світло над містом праведників»), порозуміння між людьми («Велика годинникова стрілка»).

Часові координати твору або чітко окреслені (друге березня, на сьомий день війни, в березні 2022 року), або невизначені, а пори року змінюються в хаотичному порядку. Дослідниця Олена Юрчук вказує, що оповідач історій рухається порами року, спорадично повертаючись у час, наче він і справді зламався або зупинився [4, с. 265]. Проте воєнні дії не можуть зупинити закони розвитку природи: росте трава і стає все вищою, обступаючи «дерева у шкільному саду», рветься «крізь кам'яні плити» [1, с. 98-99]; вітер грається віттям дерев; співають птахи, а отже «Місто велике, жило своїм життям, ніжилося під сонцем, розклавши траву на пагорбах...» [1, с. 73]. Місто під час війни змінило свої обриси: в минулому розмірене життя перетворюється на існування, через яке увиразнюється особиста драма кожного з персонажів.

Кожне оповідання твору має завершену сюжетну канву, персонажів, але разом вони створюють сумарне «полотно» життя у змінюваному просторі-часі. Оповідь у романі не ведеться лінійно-одногогеройно, виразною є авторська позиція. Письменник будує композицію через повторюваність тем, мотивів, просторових образів, створюючи ефект фрагментарної пам'яті та досвіду, коли читач складає візерунок самотійно. Наративна стратегія роману «Арабески» Сергія Жадана забезпечує композиційний зв'язок між окремими главами, створюючи «книжку-візерунок», а не просто набір незалежних історій, в яких осмислено реальність війни, втрат, змін, історій, що перериваються, залишаючи сліди.

Список використаних джерел

1. Жадан С. Арабески. Чернівці : *Меридіан Черновіц*, 2024. 136 с.

2. Журба С. Наративна стратегія сучасної української воєнної прози. *Wroclawska ukrainistyka: linngua, litterae, sermo* II: monografia. Wrocław: IKR[i]BL Siedlce, 2024. С. 501–520.

3. Мацевко-Бекерська Л. Наративні стратегії малої прози (на матеріалі української літератури кінця XIX – початку XX століть) : автореф. дис. докт. філол. наук : спец. 10.01.06 «Теорія літератури», 10.01.01. «Українська література». Київ, 2009. 40 с.

4. Юрчук О. Місто в збірці «Арабески» Сергія Жадана: час, простір, люди. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. 2025. Т. 75, № 2. С. 263–268.

Зоряна Баран,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник - кандидат філологічних наук, викладач
Галина Вишневська

САКРАЛЬНІ ОБРАЗИ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ НАРАТИВІВ СУСПІЛЬСТВА

Сучасний медіапростір виступає однією з найдинамічніших сфер мовного розвитку. У часи політичних трансформацій та війни мова медіа набуває особливого символічного навантаження, відтворюючи моделі колективної пам'яті та емоційної солідарності. Сакральна лексика – одна з тих семіотичних систем, які медіа активно переосмислюють і трансформують, надаючи їй нових змістів.

Актуальність дослідження зумовлена посиленням впливу сакральної образності на суспільне сприйняття історичних подій, героїки, насильства й трагедії. У медійних текстах сакральність стає не лише частиною стилістичного оздоблення, а й інструментом символічної мобілізації.

Мета – проаналізувати функціонування сакральної лексики в сучасному українському медіадискурсі та визначити її роль у формуванні суспільних смислів. **Завдання:**

1. Окреслити джерела й шари сакральної лексики.
2. Визначити провідні комунікативні стратегії її використання.
3. Систематизувати типи сакральної образності, характерні для сучасних українських медіа.

Проблему сакральної лексики розробляють такі дослідники, як Т. Космеда (ціннісні орієнтири мовної культури), Л. Масенко (національна пам'ять і мовна політика), О. Селіванова (лінгвістична герменевтика), В. Жайворонок (символьність української культури), Т. Вільчинська, Г. Вишневська (сакральне у художніх текстах), Н. Кондратенко та Н. Шумарова (сакральні образи у медіа). Їхні праці створюють підґрунтя для аналізу сучасних медійних практик сакралізації.

Слід виокремити функції сакральної лексики у медіатекстах:

- 1) Інтегративна: об'єднання спільноти в умовах кризи.
- 2) Емоційно-оцінна: посилення емоційного впливу, створення чуттєвої тональності.
- 3) Маніпулятивна: формування уявлень про «своїх» і «чужих».
- 4) Символічна: закріплення архетипних образів (герой, мученик, захисник).
- 5) Маркер національної пам'яті: відсилання до традиційного світогляду та культурних кодів.

Пропонуємо власну класифікацію сакральної лексики в медіадискурсі:

1. **Біблійно-міфологічна лексика:** *гріх, спасіння, світло, тьма, воскресіння, чудо* («Гріх – як залежність від алкоголю: якщо не припинити – це зруйнує» [2]).

2. **Конфесійно-ритуальна лексика:** *миряни, пастир, чин, храм, молитва, обряд* («Молитва як сила: як українці єднаються у вірі під час війни» [3]).

3. **Національно-культурна сакральність:** *ненька-Україна, свята земля, хліборобська сакральність, предки* («Україна – то свята земля для євреїв». Як міст з єврейськими громадами спростовує російську пропаганду» [1]).

4. **Метасакральні метафори:** *благовісник свободи, стіна світла, молитва сталі* («Собор Святої Софії в Римі – це благовісник свободи Церкви і народу», – Блаженніший Святослав у відеозверненні [5]).

5. **Політико-сакральні конструкції:** *святий обов'язок, жертва війни, гріх агресії* (Довкілля – мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини й порушує права людини [4]).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у створенні корпусу сакральної лексики з медіатекстів воєнного часу; порівнянні українського та європейського медіадискурсу щодо сакралізації подій; моделюванні ризиків маніпуляцій на основі сакральних образів; визначення впливу сакральної лексики на громадську думку.

Висновки. Сакральна лексика в українському медіадискурсі виконує складний комплекс функцій – від символічної підтримки й емоційної консолідації до формування національної ідентичності. Її активізація свідчить про глибинні процеси культурної та психологічної самооборони суспільства. Слово у медіа – не просто інформація, а сила, що здатна підтримати, об'єднати або підмінити сенси. І тому його сакральний вимір потребує уважного наукового погляду.

Список використаної літератури:

1. Бутченко М. Україна – то свята земля для євреїв». Як минуле міст з єврейськими громадами спростовує російську пропаганду. LB.UA. URL: https://lb.ua/culture/2025/04/18/671463_ukraina_svyata_zemlya_ievreiv.html (дата звернення: 13.11.25).
2. Гріх як залежність від алкоголю. Євангелізаційний медіапроект Мукачівської Дієцезії Римсько-Католицької Церкви. URL: <https://veritas.net.ua/sing-up-85/> (дата звернення: 12.11.25).

3. Молитва як сила. Фонд пам'яті Блаженнішого Митрополита Мефодія. URL: <https://mefodiy.org.ua/molytva-yak-syla-yak-ukrayinczi-yednayutsya-u-viri-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 11.11.25).
4. Лубінець Д. Довкілля – мовчазна жертва війни: як російська армія вчиняє екологічні злочини й порушує права людини. LB.UA. URL: https://lb.ua/blog/dmytro_lubinets/581276_dovkillya_movchazna_zhertva_viyni_yak.html (дата звернення: 15.11.25).
5. Шевчук С. Собор Святої Софії в Римі – це благовісник свободи Церкви і народу. URL : <https://synod.ugcc.ua/data/sobor-svyatoy-sofiy-v-rymi-tse-blagovisnyk-svobody-tserkvy-i-narodu-blazhennishyy-svyatoslav-u-videozvernenni-1269/> (дата звернення: 11.11.25).

*Соломія Беш,
Ірина Підлужна*

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
викладач Галина Вишневська

ІНТЕГРАЦІЯ ТІКТОК У ШКІЛЬНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження. Сучасна освіта переживає активну цифрову трансформацію, і соціальні мережі стають важливою частиною освітнього середовища. Особливу популярність серед молоді має платформа ТікТок, яка завдяки коротким динамічним відео поєднує навчання й розваги. Для вчителів української мови ТікТок відкриває можливість зробити освітній процес сучасним, цікавим і доступним для покоління, що мислить візуальними образами. Використання ТікТок сприяє формуванню комунікативної компетентності, розширенню словникового запасу, розвитку мовного чуття й підвищенню мотивації учнів до вивчення рідної мови.

Мета дослідження – проаналізувати можливості використання ТікТок у процесі навчання української мови та визначити ефективні прийоми застосування платформи в освітньому середовищі.

Завдання:

1. Визначити психолого-педагогічні особливості використання коротких відео у навчанні.
2. Описати потенціал ТікТок як освітньої платформи.
3. Розглянути приклади використання ТікТок на уроках української мови.
4. Сформулювати рекомендації для педагогів щодо ефективного використання соціальної мережі у навчанні.

Сучасні виклики і навчання української мови у своїх статтях досліджували: Є. Андрієнко. «Інстаграм-проект як одна з форм розвитку мовних і літературних компетентностей учнів» [1], Г. Вишневська, М.

Мурмила «Інтеграція технологій штучного інтелекту в мовну освіту: виклики та перспективи» [2], Г. Вишневська, Х. Козловська «Вивчення текстів офіційно-ділового стилю на уроках української мови за допомогою інноваційних методів у 5 класі НУШ» [3], А. Марченко «Нестандартні уроки як засіб формування пізнавального інтересу молодших школярів».

Рис. 1. Логотип TikTok.

Сьогодні учні значну частину свого часу проводять у соціальних мережах, тож завдання педагога — спрямувати цей інтерес у навчальне русло. Використання TikTok на уроках української мови дозволяє поєднати навчання із сучасними технологіями, розвинути креативність та інтерес до предмета.

TikTok може бути застосований для створення коротких відеоуроків тривалістю до однієї хвилини, у яких учитель подає граматичний матеріал у доступній формі. Наприклад, відео з теми «Розділові знаки у складних реченнях» може містити яскраву схему, приклади з літератури та гумористичні фрагменти. Такий підхід допомагає учням легше запам'ятовувати матеріал і долати страх перед складними темами.

Учні також можуть брати участь у мовних челенджах, які спонукають їх до активного використання української мови в повсякденному спілкуванні. Приклади таких завдань:

- «Спробуй сказати 10 українських слів без суржику!»
- «Продовж українське прислів'я!»
- «Зніми коротке відео, де поясни значення фразеологізму (із компонентом «мати», «ненька», «матуся»).

Такі інтерактивні завдання формують позитивне ставлення до української мови, розвивають уміння говорити грамотно й творчо. Учитель може створювати власний TikTok-акаунт для освітніх цілей, де публікує корисні ролики: «Секрети милозвучності української мови», «Як правильно наголошувати слова», «Типові помилки учнів». Це не лише підтримує інтерес до мови, а й формує навички самостійного навчання.

Важливим аспектом є розвиток цифрової грамотності. Робота з TikTok навчає учнів планувати контент, знімати відео, редагувати його, обирати ключові повідомлення. Такі навички корисні не лише в навчанні, а й у майбутньому професійному житті. Крім того, спільна підготовка відео розвиває вміння працювати в команді: одні учні виконують роль сценаристів, інші операторів, дикторів чи редакторів. Це сприяє формуванню відповідальності, лідерських якостей і взаємоповаги.

Водночас педагог має дбати про педагогічну доцільність використання TikTok. Важливо уникати надмірного захоплення розважальним контентом і завжди пов'язувати навчальні ролики з темами програми. Використання соцмережі має бути не самоціллю, а засобом підвищення інтересу до навчання.

На уроках української мови TikTok можна використовувати як:

- платформу для пояснення мовних правил (короткі відеопояснення);
- засіб контролю знань (відеовідповіді учнів на запитання вчителя);

- інструмент для розвитку усного мовлення (створення власних коротких відеомонологів);
- спосіб інтеграції міжпредметних зв'язків (наприклад, створення відео на основі літературного твору).

Слід відзначити, що такі форми роботи роблять навчальний процес динамічним і наближеним до інтересів сучасних підлітків.

Висновки. Використання TikTok у навчанні української мови – це один із ефективних способів залучення учнів до активної, творчої, комунікативно спрямованої діяльності. Платформа дозволяє створити простір для самовираження, вільного мовлення, взаємодії та пізнання.

Учитель, який володіє цифровими технологіями, здатен зробити урок не лише цікавим, а й результативним. TikTok допомагає розвивати мовну, соціальну й інформаційну компетентності, формує позитивне ставлення до української мови як сучасного, живого й привабливого засобу спілкування.

Список використаних джерел

1. Андрієнко Є. В. Інстаграм-проект як одна з форм розвитку мовних і літературних компетентностей учнів». На Урок. URL : <https://surl.li/vvejem> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Вишневська Г. Б., Мурмила М. В. Інтеграція технологій штучного інтелекту в мовну освіту: виклики та перспективи. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*: зб. наук. пр. / [редкол. Л. Б. Лук'янова (голова), Аніщенко О. В. (заступник голови) та ін.]; Ін-т пед. освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. 2025. Вип. 1 (27). С. 100–113.
3. Вишневська Г. Б., Козловська Х. Р. Вивчення текстів офіційно-ділового стилю на уроках української мови за допомогою інноваційних методів у 5 класі НУШ. *Global science: prospects and innovations. Proceedings of the 11th International scientific and practical conference*. Cognum Publishing House. Liverpool, United Kingdom. 2024. Pp. 415–423.

Юлія Вийванко,
vijvankoula@ukr.net

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Ніна Свистун

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ ЗА ХАРАКТЕРОМ ЗМІСТОВИХ ВІДНОШЕНЬ У РОМАНІ М. МАТІОС «МАМІЙ»

Постановка проблеми. Сучасна українська лінгвістика активно досліджує різні аспекти структури та семантики словосполучень, адже саме вони є важливою одиницею синтаксичної організації тексту і вираження авторського задуму. Художній текст як особлива форма мовлення характеризується високим ступенем індивідуалізації мовних

засобів, серед яких словосполучення відіграють провідну роль у створенні емоційного тону та стилістичної виразності.

Роман Марії Матіос «Мамі» є яскравим зразком психологічної прози, у якій через систему образів і мовленнєвих характеристик персонажів відтворено складний внутрішній світ людини, її біль, страждання та материнську любов. Особливу увагу привертає мовна тканина твору, зокрема система словосполучень, які формують семантичну структуру тексту й допомагають розкрити авторський задум.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю поглибленого аналізу словосполучень як важливого засобу вираження змістових відношень у художньому тексті, а також прагненням розкрити специфіку мовного стилю М. Матіос крізь призму синтаксичних конструкцій.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Теоретичні засади поняття словосполучення, його структури та змістових відношень ґрунтовно висвітлено у працях І. Вихованця, П. Дудика, К. Шульжука, А. Загнітка, де уточнено типи зв'язків і семантичну класифікацію словосполучень. Мовностилістичні та художньо-естетичні особливості прози Марії Матіос досліджують О. Буряк, Г. Гримашевич, А. Вегеш, Г. Радько, однак синтаксичний аспект, зокрема типологія словосполучень у романі «Мамі», залишається недостатньо опрацьованим.

Мета – дослідити типи словосполучень за характером змістових відношень у романі Марії Матіос «Мамі», визначити їхню структурно-семантичну специфіку та функціональну роль у формуванні художньо-образної системи твору.

Завдання дослідження:

- з'ясувати класифікацію словосполучень за характером змістових відношень;
- відібрати та проаналізувати приклади словосполучень із роману Марії Матіос «Мамі»;
- визначити основні типи змістових відношень, реалізовані у творі;
- схарактеризувати функціональне навантаження словосполучень у структурі художнього тексту.

Виклад основного матеріалу. Словосполучення – це непередикативна, підпорядкована реченню синтаксична одиниця, яка являє собою граматично та змістово поєднану конструкцію з двох або більше повнозначних слів. Зі змістового погляду воно виступає складним найменуванням певного явища або предмета дійсності, а з формально-синтаксичного – поєднанням повнозначних компонентів за допомогою підрядного чи сурядного зв'язку. Разом із мінімальною синтаксичною одиницею словосполучення бере участь у формуванні структури речення [2, с. 9].

На думку лінгвістів, словосполучення набуває комунікативної значущості лише в межах речення, проте воно має і відносну самостійність завдяки здатності виконувати номінативну функцію. Водночас ця функція радше виявляється як синтаксична, адже словосполучення уточнює або поширює зміст

основного слова. Лише деякі іменниково-прикметникові конструкції можуть ставати складними найменуваннями [1, с. 57].

Словосполучення як синтаксичні одиниці розрізняються й за характером змістових відношень між компонентами, що визначаються їхнім лексичним і граматичним значенням. Зазвичай виділяють три основні типи семантико-синтаксичних зв'язків:

1) атрибутивні (означальні) відношення виникають тоді, коли головне слово позначає предмет, а залежне – його ознаку (*красива дівчина, старанний учень, виняткова причина*). Залежним компонентом здебільшого виступають прикметники, займенники чи дієприкметники. У межах речення такі залежні компоненти виконують роль означення. Зазначимо, що одна й та ж граматична модель (наприклад, *ім. + ім. у родовому відмінку*) може виражати як атрибутивні, так і об'єктні відношення [3, с. 22-23];

2) субстанціальні відношення охоплюють суб'єктні та об'єктні. Перші характеризують зв'язок, у якому залежний компонент позначає діяча, тобто того, хто виконує дію. Вони найчастіше реалізуються у словосполученнях із дієсловами чи віддієслівними іменниками (*приїзд батька, розкидані вітром, знищено ураганом*). Іноді спостерігається збіг суб'єктних та об'єктних відношень (*характеристика учня*), що зумовлює явище синтаксичної омонімії. Об'єктні відношення формуються, коли головне слово вимагає залежного компонента, який позначає об'єкт дії або явище, пов'язане з нею (*співати пісню, орати трактором, підтриманий учасниками*). Залежне слово може вказувати на прямий об'єкт дії, знаряддя, виконавця, співучасника або предмет, що зумовлює зміст головного слова [5, с. 41-42];

3) адвербіальні (обставинні) словосполучення виражають умови, за яких відбувається дія або виявляється ознака. Вони поділяються за значенням на часові (*повернутися вранці, приїхати через місяць*), просторові (*жити в селі, йти полем*), цільові (*подарувати на пам'ять, приїхати відпочити*), причинні (*вчинити наперекір, не спати від хвилювання*) та ін. [6, с. 12].

Марія Матіос виявляє високу майстерність у використанні синтаксичних конструкцій, особливо словосполучень, які відіграють важливу роль у створенні художнього образу. У романі «Мамі» авторка вміло поєднує різні типи словосполучень, завдяки чому текст набуває природності, експресивності та стилістичної довершеності. Наприклад:

- «*благальний погляд*», «*велика втома*», «*божесвільні корективи*», «*найчорнішої біди*», «*осиротіла мама*», «*фальшивої жалості*», «*материнським серцем*», «*усі травмовані*», «*важкі часи*», «*скаламученими очима*», «*батьківська хата*», «*родинне добро*», «*великих нервів*», «*маміні слова*», «*рідну дитину*», «*ледь чутний голос*», «*нестримний страх*», «*нервові бемкання*» [4] – означальні;

- «*тужити з нею*», «*зв'язок з сином*», «*ранити поранених*», «*перепоховання сина*», «*говорити з мертвими*», «*труну не відкривали*»,

«смерть синів», «вмивалася сльозами», «їла сльозами», «грішу думкою», «трималася за хрест», «обнімала би сина», «зла на людей» [4] – субстанціальні;

- *«вирватися з пекла», «розривали зсередини», «забухало у скронях», «гамселила з відчаю», «вислизаю з дому», «витікають із мене», «притихла з подиву», «боротися через сумнів», «цвяхи в серце, «лід під грудьми», «заспокоєна в небесах», «ріже під колінами» [4]* – обставинні.

Авторка демонструє надзвичайну чутливість до відтінків значення та емоційного забарвлення мовних одиниць. Вживання словосполучень різних типів не є випадковим: кожне з них виконує певну функцію в тексті, сприяє деталізації образів і передає внутрішній стан персонажів.

Означальні словосполучення в романі здебільшого концентрують увагу на якості або характеристиці предметів і людей, допомагаючи створити психологічний портрет героїв та передати атмосферу сцени. Наприклад, *«благальний погляд»* або *«осиротіла мама»* не лише описують зовнішні ознаки, а й несуть емоційне забарвлення, підкреслюючи страждання та переживання персонажів. Через атрибутивні словосполучення авторка формує опорні точки для розуміння внутрішнього світу героїв і підкреслює драматичну напругу подій.

Субстанціальні словосполучення виконують роль дії або взаємодії між об'єктами та суб'єктами, що дозволяє відтворити поведінку персонажів та хід подій. Конструкції *«тужити з нею», «говорити з мертвими», «перепоховання сина»* не просто повідомляють про події, а створюють ефект безпосередності, відображаючи внутрішню боротьбу героїв, їхню втрату та психологічну напруженість. Часто такі словосполучення містять елементи емоційного забарвлення, що підсилює драматизм роману.

Обставинні словосполучення визначають контекст дії або стану, уточнюють умови, час, місце, причину чи мету подій. Наприклад, *«вирватися з пекла», «розривали зсередини», «гамселила з відчаю», «ріже під колінами»* передають фізичні та психоемоційні відчуття персонажів, створюючи ефект присутності та інтерактивного переживання читачем. Вони поєднують часові, просторові й емоційні характеристики, що робить сюжет більш динамічним і реалістичним.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, особливістю словосполучень у романі є їхня функціональна взаємопов'язаність: атрибутивні уточнюють і деталізують образи, субстанціальні підкреслюють дію та взаємодію, обставинні – створюють контекст і емоційний фон. Разом вони формують цілісну синтаксичну та семантичну структуру тексту, забезпечуючи гармонію між сюжетом та психологічною характеристикою персонажів.

Аналіз словосполучень у романі *«Мамі»* демонструє, що Марія Матіос володіє високим рівнем синтаксичної та стилістичної майстерності. Кожний тип словосполучень виконує не лише граматичну або номінативну функцію, а й активну роль у формуванні художньо-образної системи твору, підсилюючи експресивність, емоційність і психологічну глибину тексту.

Список використаних джерел

1. Арібжанова І. М. Граматичний статус словосполучення. *Українське мовознавство*. 2009. Вип. 39. С. 53–62.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис : підручник. Київ : Либідь, 1993. 365 с.
3. Загнітко А. П., Миронова Г. М. Синтаксис української мови. Теоретико-прикладний аспект. Brno : Masarykova univerzita, 2013. 223 с.
4. Матіос М. Мамі. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2023. 288 с.
5. Шулжук К. Синтаксис української мови. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 408 с.
6. Янко Н. О., Мірошник І. В. Синтаксис української мови: Словосполучення. Чернівці: НУЧК імені Т. Г. Шевченка, 2024. 60 с.

Олеся Вирста,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Оксана Вербовацька

ВЛАСНІ НАЗВИ У ТВОРІ «БІГУНИ» ОЛЬГИ ТОКАРЧУК

Ономастика – розділ мовознавства, що вивчає власні назви з погляду походження, будови, розвитку, функціонування, правопису тощо. Вона тісно пов'язана з іншими галузями мовознавства – лексикологією (власні назви – складники лексичної системи мови), лексикографією (укладання ономастичних словників), дериватологією (творення власних назв відбувається за допомогою наявних у мові способів і засобів деривації), діалектологією (використання місцевих форм власних назв, особливо мікротопонімів), орфографією (дослідження особливостей написання власних назв), а також із багатьма іншими науками, зокрема географією, історією, археологією, етнографією, краєзнавством тощо [1].

Власні назви, тобто слова чи словосполучення, спрямовані на позначення індивідуальних об'єктів, досліджують в різних галузях науки, зокрема в філософії, мовознавстві, історії та психології. Вони є невід'ємним компонентом передачі атмосфери та ідей, закладених в основі твору. Власні назви допомагають письменникам виразити їхній потенціал, створювати яскравих персонажів та неповторні світи [3]. Вони формують семантичний і символічний простір художнього тексту, надають йому глибини та змістовності.

Українську літературну ономастику має напрацювання як теоретичного, так і прикладного характеру, серед відомих дослідників – Ю. Карпенко, Л. Белей, Г. Шотова-Ніколенко, В. Галич, О. Сколоздра-Шепітко та ін.

Власні назви в тексті дають неоціненну інформацію для інтерпретації цього твору, нерідко й таку, що іншими способами в тексті не виражена. Вони забарвлюють, увиразнюють текст, виконуючи й істотну текстотвірну

функцію. Щоб по-справжньому зрозуміти текст, треба звернути увагу і на власні назви, вжиті в ньому [2, с. 69].

У романі Ольги Токарчук «Бігуни» власні назви є невід'ємним складником авторської концепції, адже вони допомагають відтворити фрагментарний простір сучасного світу, де кожна назва стає знаком, символом або ключем до розуміння філософської ідеї.

Письменниця майстерно поєднує реальні та вигадані імена, назви країн, міст, установ і предметів, створюючи своєрідну мозаїку ономастичного простору. Власні назви у творі виконують не лише номінативну функцію, а й художньо-образну, символічну та текстотвірну, що узгоджується з позицією дослідників української ономастики.

У творі «Бігуни» Ольги Токарчук нами виявлено 240 онімів. Серед них: антропоніми; топоніми; хрематоніми; ергоніми; космоніми; хрононіми. Кожна з цих груп власних назв має власну специфіку й виконує певні функції в межах тексту.

Антропоніми. У творі вони позначають імена реальних історичних постатей, вигаданих персонажів і культурних діячів. Серед них: *Адам, Альфред, Зенон, Ахіллес, Одиссей, Гомер, Фредерик Шопен, Людвик ван Бетховен, Ерик Клептон, Джеймс Кук, Джеймс Бонд, Річард Гір*. Така різноманітність демонструє міжкультурний характер тексту та глибоку ерудицію авторки.

Імена античних мислителів і героїв (*Зенон, Одиссей, Ахіллес*) вводять у текст твору філософсько-міфологічний контекст, тоді як імена історичних діячів (*Людвик XIV, Петро I*) – історичну реальність. У структурному плані це, здебільшого, однокомпонентні та двокомпонентні найменування (особове ім'я + прізвище, особове ім'я + титул).

Функціонально антропоніми виконують характерологічну, експресивну та інтертекстуальну ролі: вони відображають індивідуальність персонажів, створюють міжтекстові зв'язки й поглиблюють семантичний рівень оповіді.

Топоніми. Найчисельнішу групу в аналізованому творі становлять топоніми – власні назви географічних об'єктів. У романі виявлено понад 90 топонімів: *Одра, Амазонка, Балтійське море, Егейське море, Босфор, Польща, Франція, Туреччина, Канада, Краків, Відень, Лондон, Єрусалим, Токіо, Нью-Йорк* тощо.

За структурою переважають однокомпонентні і двокомпонентні назви (*Одра, Краків, Париж; Балтійське море, Північне море*). Вони функціонують як просторові маркери, створюючи ефект глобальності та динаміки руху. Географічні назви часто слугують символами мандрів, відкриття світу, культурного розмаїття, що відповідає основній тематиці твору – подорожей і плинності буття.

Топоніми поділяються на кілька підтипів: гідроніми (*Одра, Амазонка*), ороніми (*Арарат*), хороніми (*Польща, Італія, Ісландія*), ойконіми (*Краків, Рим, Париж*), урбаноніми (*вулиця Блебль*). Така розгалужена система підтверджує структурну складність і різноманітність простору роману.

Хрематоніми. До хрематонімів віднесено назви об'єктів матеріальної культури: «*Посейдон*», «*Нептун*», «*Нова*», «*Ерик*», «*The Clinical Syndromes*»,

«Біблія», «Реквієм». Частина з них позначає транспортні засоби чи судна, інші – літературні або релігійні тексти.

Ці назви мають символічне значення: наприклад, «Посейдон» та «Нептун» апелюють до міфологічних образів моря, символізуючи рух і безмежність, а «Біблія» чи «Реквієм» – до духовності, смерті та вічності. Структурно вони належать до однокомпонентних або багатокомпонентних моделей, утворених як трансонімізацію (перенесення вже відомих назв), так і шляхом онімізації.

Ергоніми. У тексті твору трапляються також ергоніми – назви установ і організацій: *ООН, Євросоюз, Вікіпедія, ОМАН TV, Книгарня-канцтовари*. Їхнє використання додає твору реалістичності й актуальності, адже вони відображають сучасну соціальну та інформаційну реальність.

За структурою переважають аббревіатури (*ООН, ЄС*), а також двокомпонентні назви зі сполученням двох іменників (*Книгарня-канцтовари*). Ергоніми відображають технологічний і культурний розвиток сучасного світу, де інформаційні та медійні простори тісно переплітаються з повсякденним життям.

Космоніми та хрононіми. Космоніми (*Земля, Уран*) у романі мають символічне стилістичне навантаження: вони розширюють межі зображуваного простору, переводячи події у філософсько-космічний вимір, що узгоджується з постмодерним світоглядом письменниці. Хрононіми (*Різдво, Великдень*) репрезентують часові орієнтири: вони не лише вказують на конкретні події, а й позначають духовні цикли життя, оновлення та пам'ять. Структурно це однокомпонентні назви з глибокою культурною семантикою.

Аналіз власних назв у романі Ольги Токарчук «Бігуни» доводить, що онімна система твору є надзвичайно багатшаровою й виконує важливу функцію у формуванні художнього простору. Найбільшу частку становлять антропоніми (46,5 %) та топоніми (40,3 %), що свідчить про увагу авторки до людини й простору як ключових категорій її філософії.

Власні назви у романі не обмежуються роллю ідентифікаторів – вони стають знаками культури, історії та філософії, які передають ідеї руху, пошуку, ідентичності та пам'яті. Таким чином, ономастичний рівень тексту є основою його семантичної структури, а аналіз онімів дозволяє глибше зрозуміти авторський світогляд і художню концепцію.

Список використаної літератури

1. Вербич С. О. Ономастика. *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.; НАН України, НТШ. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-75454> (дата звернення 08.11.2025).

2. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика. Одеса : Астропринт, 2008. 328 с.

3. Масенко Л. Т. Власні назви (оніми). *Енциклопедія Сучасної України* / редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін.;

Ангеліна Власюк,

Галицький фаховий коледж
імені В'ячеслава Чорновола;

Науковий керівник – викладач Алла Бездіжа

МЕДІАСПОЖИВАННЯ ПОКОЛІННЯ Z: ТРЕНДИ, ПЛАТФОРМИ, РИЗИКИ

Соціальні медіа сьогодні виконують функцію не лише комунікаційного інструмента, а й середовища формування ціннісних орієнтацій, самоідентифікації та психологічного комфорту молодшої людини. Актуальність теми наукової роботи зумовлена тим, що цифрове середовище стало невід'ємною частиною повсякденності, істотно впливаючи на мислення, емоційний стан і соціальні зв'язки молоді.

Метою проведеного дослідження було вивчення специфіки медіаспоживання студентської та молодіжної аудиторії, а також аналіз їхньої поведінки у соціальних мережах.

Опитування, проведене серед 63 респондентів, дало змогу простежити характерні моделі користування медіа, визначити переваги різних платформ та оцінити рівень цифрової грамотності.

Покоління Z охоплює осіб, народжених приблизно у 1995–2010 рр. Вони зростали в умовах, коли інтернет був органічною складовою щоденного життя. Представники цього покоління мислять переважно візуальними образами, швидко реагують на інформаційні стимули, схильні до багатозадачності та сприйняття постійного потоку даних. Для них цифровий простір є не лише сферою дозвілля, а й способом мислення. Звідси походить феномен кліпового сприйняття, що характеризується розподілом уваги між численними короткими повідомленнями, відео та мемами, які водночас виступають засобами самопрезентації [2].

Результати дослідження засвідчили, що інформаційна активність покоління Z зосереджується навколо кількох ключових платформ. TikTok забезпечує швидкі емоційні реакції завдяки коротким відео; Instagram виконує функцію «вітрини» особистого життя; YouTube поєднує освітні та розважальні матеріали. Telegram і Discord формують закриті спільноти, побудовані на довірі, тоді як X (Twitter) зберігає роль середовища для коротких дискусій і суспільних коментарів. Така структура медіапереваг демонструє зсув від офіційних джерел до персоналізованого контенту.

Важливою тенденцією є домінування коротких форматів – сторіс, рілсів, шортів. Молодь надає перевагу динамічним відео, що не потребують значних когнітивних зусиль для сприйняття. Такий тип медіаспоживання ґрунтується на поєднанні швидкості, емоційності та персоналізації: користувач прагне отримати контент, який відповідає його актуальному настрою. Саме тому короткі форми стають універсальною мовою цифрового покоління [1].

Окреме місце у медіасередовищі посідають інфлюенсери як нові лідери думок. Молодь довіряє не стільки офіційним експертам, скільки блогерам, які комунікують у доступній та автентичній манері. Через інфлюенсерів формується ставлення до соціальних проблем, екології, війни, благодійності. Водночас цей феномен має і негативний бік – підвищену вразливість до маніпуляцій та впливу на поведінкові рішення користувачів.

Опитування показало, що 90 % респондентів споживають медіаконтент з метою відпочинку, 73% – для саморозвитку, а лише чверть – з нудьги або звички. Найпопулярнішими платформами виявилися Telegram, Instagram і TikTok. Абсолютна більшість (98%) користується смартфонами, що підтверджує мобільність сучасного медіасередовища. Щодо цифрової безпеки, понад дві третини респондентів мають налаштовані параметри приватності, а 100% стверджують, що знають, як захистити власні дані. Водночас 46% зізналися, що стикалися з проявами агресії чи кібербулінгу.

Серед опитаних половина відзначає ознаки залежності від соціальних мереж, а майже 43% визнають негативний вплив надмірного користування на сон, навчання та емоційний стан. Лише третина намагається періодично обмежувати час перебування онлайн, практикуючи інформаційний «детокс». Це свідчить про суперечливий характер цифрової поведінки, що поєднує користь і ризики для психологічного добробуту [3].

Аналіз також показав, що найбільш привабливими жанрами контенту є музика та розважальні матеріали, далі – освітні відео, блоги, меми й новини. Середня тривалість перебування у соціальних мережах становить 3–5 годин на добу, що підтверджує глибоку інтегрованість цифрового середовища у щоденний ритм життя.

Таким чином, покоління Z формує нову культуру медіаспоживання, що характеризується швидкістю, емоційністю та інтерактивністю. Цифрові технології відкривають широкі можливості для саморозвитку, творчості та громадської активності, проте водночас вимагають високого рівня саморегуляції та медіаграмотності. Баланс між користю і залежністю постає ключовим викликом сучасної молоді людини. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку стратегій інформаційної гігієни та практик безпечного користування медіа, що сприятиме збереженню психічного здоров'я та формуванню відповідального цифрового громадянства.

Список використаних джерел

1. Кармазіна М. В. Психологічні особливості зв'язку рівня критичного мислення та особливостей медіаспоживання. *The 2nd International scientific and practical conference "Science and society: modern trends in a changing world"* (January 22–24, 2024). Vienna: MDPC Publishing, 2024. 662 p.

2. Порпуліт О. О. Медійна буттєвість і тривожність підлітків в умовах війни: цифрова вразливість покоління Z. *Наукові записки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності. Педагогіка і психологія*. 2025. Вип. 1 (5). С. 207–212.

3. Семеняко Ю. Культура медіа-споживання в сім'ї: сучасний стан дослідження проблеми. *Молодь і ринок*. 2016. № 11–12. С. 142–146.

Дарія Вознюк,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – асистент
Мар'яна Марковська

ЖАНРОВІ ДОМІНАНТИ ДРАМИ С. ВИСПЯНСЬКОГО «ВЕСІЛЛЯ»

Драма Станіслава Виспянського «Весілля» є одним із найвищих досягнень польської літератури початку XX століття і належить до тих творів, у яких національна ідея поєднується з новаторськими художніми формами. Цей твір став справжнім символом духовного пробудження польського народу, який на межі століть шукав власну ідентичність і шлях до відновлення державності. «Весілля» вирізняється складною жанровою структурою, у якій поєдналися риси реалістичної побутової драми, поетичної символічної поеми, містичного видіння та національної алегорії. У цій поліфонії жанрів Виспянський зумів втілити багатовимірний образ польського суспільства, його мрій, страхів, ілюзій і прагнення до свободи.

Основою сюжету «Весілля» є реальна подія - шлюб відомого поета, представника інтелігенції, з селянкою, що символізує прагнення до єднання народу й інтелектуальної еліти. Події відбуваються у селі Броновиці поблизу Кракова, де відбувається справжнє весілля, яке водночас перетворюється на метафору польського національного життя. Реальні персонажі переплітаються з міфологічними та історичними постатями, які виходять із глибин колективної пам'яті нації. Ця подвійність - між побутовим і символічним, між реальністю і видінням - і визначає жанрову домінанту твору. Драма Виспянського не є просто соціальною картиною або алегорією, вона поєднує елементи реалістичного діалогу, ліричної патетики, символістської містики і народної дії [1, с. 55].

Перший план драми - реалістичний. Виспянський з великою точністю відтворює атмосферу народного весілля: пісні, танці, жарти, побутові діалоги, звичаї. Тут звучить жива мова селян і інтелігентів, відтворюється соціальний конфлікт між двома верствами, які прагнуть зближення, але не здатні його досягти. Інтелігенція захоплюється народом, ідеалізує його, бачить у ньому джерело сили та автентичності, проте не розуміє його глибинних потреб і психології. Селяни ж, у свою чергу, сприймають гостей з міста із певною підозрою й іронією. Таким чином, реалістична драма у «Весіллі» перетворюється на соціально-психологічне дослідження стану польського суспільства, у якому національна єдність залишається лише мрією [2, с. 40].

Другий план - символічний, який надає твору метафізичного виміру. Поступово у сценічну реальність проникають постаті з польської історії та народних легенд: Примара, Рицар, Гетьман, Сташець, Жид, Смерть, Вісник, Хоєт, Відьма, Гусар, а також селянин Шелега. Кожен із них є втіленням певного архетипу або національної ідеї. Через ці постаті Виспянський показує, що минуле не мертве — воно постійно присутнє у свідомості народу, визначає його сучасність і паралізує волю до дії. З'являючись на весіллі, ці привиди нагадують героям про втрачений шанс, про слабкість, що не дозволила здійснити мрію про незалежність. Таким чином, «Весілля» стає міфологізованою драмою-видінням, у якій реальне святкування перетворюється на духовний сеанс, де оживають історичні тіні. Цей символічний елемент додає твору поетичності, насичує глибокими образами, метафорами, алегоріями. У ньому звучить трагічний мотив — народ, який має велику історію і героїчне минуле, втратив здатність до єдності та боротьби. Кульмінаційним символом цього духовного паралічу стає поява постаті Золотого Рогу, який мав скликати народ до визвольного чину, але був загублений. Цей епізод несе потужну філософську ідею: Виспянський стверджує, що нація може втратити шанс на відродження не через зовнішніх ворогів, а через внутрішню слабкість, байдужість, нерішучість. Такий мотив робить «Весілля» трагедією не окремих людей, а цілого народу, який опинився між сном і дійсністю [3, с. 94].

Драматична структура твору поєднує елементи народної містерії та модерної символістської п'єси. Дія розгортається не за принципом класичного конфлікту, а як послідовність образів, настроїв, візій. Виспянський використовує засоби народного театру - пісню, ритм, обрядовість, повтори, але надає їм нового значення, перетворюючи на інструмент художнього узагальнення. Ритмічність реплік, поетична мова, використання символів надають твору епічної глибини. «Весілля» сприймається не лише як сценічна драма, а як поетична симфонія, де кожен образ має багатозначність.

У цьому поєднанні реалістичного, символічного й ліричного начал полягає жанрова домінанта драми - це своєрідна «національна поетична містерія». Виспянський створив нову форму, яка об'єднала елементи народного театру, символістської поеми та філософської притчі. Вона відображає складний духовний стан польського народу, що балансує між минулим і майбутнім, між ілюзією і пробудженням. Така форма дозволила авторові водночас показати побутову дійсність і вивести її на рівень універсальних символів [4, с. 77].

Особливістю жанрової побудови є її діалогічність: у творі немає єдиного головного героя, а кожен персонаж уособлює певну ідею, соціальний прошарок або моральну позицію. Це створює багатоголосся, у якому звучать голоси різних частин польського суспільства - інтелігенції, селянства, духовенства, митців, історичних постатей. У цьому поліфонічному звучанні відображено розкол нації, її духовну

дезорієнтацію, але й водночас прагнення до самоусвідомлення. Виспянський показує, що справжня трагедія полягає не у зовнішньому гнобленні, а у внутрішній бездіяльності, у нездатності перетворити слово на вчинок.

Отже, жанрові домінанти драми «Весілля» виявляються у поєднанні реалістичної побутової драми, символістської поеми і національної містерії. Саме ця синтетична природа робить твір унікальним, дозволяючи йому одночасно відображати конкретну історичну ситуацію і торкатися вічних питань духовності, свободи, пам'яті. Виспянський створив не просто сценічну п'єсу, а глибоку метафору польської душі, у якій реальність і видіння, минуле і сучасність, народ і інтелігенція зливаються в єдину драму національного буття. «Весілля» стало дзеркалом епохи, що поставило перед людиною і суспільством запитання про сенс історії, про силу волі та здатність до дії. Саме тому цей твір залишається актуальним і сьогодні, адже його художня форма і філософська глибина втілюють універсальний конфлікт між сном і пробудженням, між мрією і відповідальністю, між людською слабкістю і прагненням до свободи.

Список використаних джерел

- 1.Абрамович С., Кеба О., Стахнюк Н. Історія польської літератури: Цикл лекцій. К.: ВД Д.Бураго, 2019. 620 с.
- 2.Хинчевська-Геннель Т. Україна – Польща у XVII столітті: разом чи окремо // Українсько-польські літературні контексти. Київські полоністичні студії. Том IV. К., 2003. С. 36 – 43.
- 3.Tomkowski J. Dzieje Literatury Polskiej. Warszawa : ŚwiatKsiążki, 2008.544 s.
- 4.Kopciński J. Wybudzanie. Dramat polski. Interpretacje. Warszawa : IBL Instytut Badań Literackich PAN, 2018. 390 s.

Vita Voronko,

vitaliivrn@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент,
доцент Світлана Бородіца

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ МАСОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Масова література в сучасному письменницькому контексті перетворилася на важливий інструмент культурної рефлексії, що виходить за межі розважальної функції. Вона бере активну участь у формуванні колективної ідентичності, суспільної пам'яті та осмисленні національних процесів.

Проблема становлення масової української літератури є однією з актуальних у сучасному літературознавстві, оскільки вона стосується не лише художньо-естетичних процесів, а й соціокультурних, комунікативних і світоглядних аспектів розвитку українського суспільства.

Мета розвідки – дослідити процес становлення масової української літератури як невід’ємної складової літературного процесу, що формується на перетині мистецтва й індустрії розваг, орієнтуючись передусім на запити широкого читацького кола.

Масова література як феномен не постала раптово, а стала результатом еволюції культурного розвитку. У світовому контексті її витoki сягають XVIII-XIX століть, коли розвивалися сентиментальний і готичний романи, пригодницька та детективна проза, наукова фантастика. У цей період відбувається зростання ролі міста як осередку культурного життя, поширення книгодрукування, відповідно – процес читання демократизується.

У «Літературознавчій енциклопедії» Ю. Коваліва масова література названа тривіальною, тобто це – широко тиражована розважальна або дидактична белетристика, адаптована для розуміння пересічним читачем, переважно позбавлена естетичної цінності. До масової літератури належать жанри коміксу, трилеру, дайджесту, твори бульварної, низової, комерційної літератур, а також паралітератури, сублітератури, кітчу [1, с. 18].

В українському контексті формування масової літератури мало свої особливості, зумовлені історичними, політичними й мовними чинниками. Колоніальне становище України у XIX-XX століттях, русифікаційна політика радянського режиму та обмеження національного книговидавання значно гальмували розвиток популярної літератури. Водночас традиція масового читання, започаткована ще творами І. Котляревського, Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, І. Франка, М. Винниченка, поступово формувала підґрунтя для майбутнього становлення масової літератури [4].

Тривалий час масова література в українському літературознавстві розглядалася як «нижча» сфера художньої творчості. Однак, починаючи з 2010-х років, спостерігається зростання дослідницької уваги до цього феномена як повноцінного складника національного літературного процесу. Вчені відзначають такі його особливості: 1) культурна функція: масова література перестала бути виключно засобом розваги; вона транслює соціально значущі ідеї, національні цінності та пріоритети, формує колективну (національну) ідентичність; 2) панорамні рефлексії: завдяки динамічній сюжетній композиції та відсутності суворох ідеологічних обмежень, масове письмо сприяє осмисленню актуальних соціальних трансформацій, історичних травм та суспільних викликів; 3) багатовекторна комунікація з читачем: через наративні структури масова література моделює уявлення про світ, закріплює моральні норми та впливає на свідомість читачів, особливо молодого освіченої аудиторії; вона не лише відображає цінності, а й створює нові культурні установки [3].

Основний етап формування української масової літератури розпочався після проголошення незалежності. 1990-2000-ті роки стали періодом переходу від маргінального до самостійного статусу популярної літератури. Як слушно зазначає Олександр Гриценко, власне українська популярна культура «існувала віддавна, хоча й не посідала в Україні домінуючої позиції». Суспільно-політичні зміни, комерціалізація книговидавання, поява нових видавництв і конкурсів («Коронація слова», «Золотий Бабай», «Книга року ВВС») сприяли

професіоналізації письменницької праці й формуванню інфраструктури масової літератури [2].

У цей час в українській літературі з'являються автори, котрі зуміли майстерно поєднати художність і комерційний успіх: Галина Пагутяк, Люко Дашвар, Ірен Роздобудько, Юрій Винничук, Андрій Кокотюха, Марія Матіос, Дара Корній, Володимир Лис та багато інших. Їхні твори розширюють тематичні та жанрові межі масової літератури, інтегруючи елементи фентезі, детективу, любовного роману, містики, соціальної драми.

Масова література зорієнтована на легкість сприйняття та емоційність. Для неї характерні динамічний сюжет, чітка композиція, традиційні моральні опозиції (добро-зло, любов-зрада, справедливість-несправедливість та ін.), яскраві персонажі, діалогічність. Основна її функція – не стільки розважальна, скільки соціально-психологічна: задовольнити потреби читачів у співпереживанні, самоідентифікації, мріях та сподіваннях.

На рівні поетики масова література тяжіє до кліше, повторів, серійності, але саме ці риси забезпечують її впізнаваність і комерційний успіх. Водночас сучасна українська література дедалі частіше виходить за межі шаблонів, збагачуючись філософськими й культурологічними підтекстами. Як слушно зауважують дослідники (В. Агеєва, Т. Гундорова, Р. Семків, Р. Харчук та ін.), масова українська література стала способом осмислення національної самості через популярні жанри – фентезі, любовний роман, трилер, містичну драму [4], відтак – й органічною частиною глобального культурного простору.

Отже, становлення масової української літератури – це тривалий у часі, багатовимірний процес, який відображає загальні тенденції розвитку національної культури. Масова література почасти формує українську ідентичність у постколоніальному суспільстві. Вона сприяє популяризації української мови, зростанню читацької культури, відновленню культурної тяглості. Водночас масова література виконує функцію посередника між «високою» і «низькою» культурами, забезпечуючи взаємопереходи між традиційними й сучасними художніми практиками. Масова література в Україні сьогодні є важливим чинником самоусвідомлення, національної репрезентації у світі.

Список використаних джерел

1. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т.2 / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.
2. Романенко О. Семіосфера української масової літератури. Текст. Читач. Епоха. Київ: Якубець А. В., 2014. 362 с.
3. Солодюк Н. Масова література як простір культурної рефлексії. *Українська література: історичний досвід і перспективи (Історія літератури)*. №5. 2025. С. 57-72.
4. Філоненко С. Масова література в Україні: гендер / дискурс / жанр: монографія. Донецьк: ЛАНДОН–ХХІ, 2011. 432 с.

СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ УСНОМОВЛЕННЄВИХ УМІНЬ І НАВИЧОК СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У сучасній школі важливого значення набуває розвиток мовно-мовленнєвої підготовки, а саме усномовленнєвої компетентності старшокласників- здатності учнів вільно та доречно спілкуватися усно, висловлювати власні думки, аргументувати, реагувати на мовлення інших.

Проблему мовно-мовленнєвої підготовки старшокласників з української мови розглядали чимало науковців, мовознавців, психологів, педагогів і лінгводидактів, серед яких: Ф. Бацевич, О. Біляєв, К. Климова, А. Нікітіна, Н. Остапенко, М. Пентилюк, Л. Скуратівський та інші.

М. Пентилюк зазначає: «У процесі вивчення мови учні набувають знань про саму мову, її граматичну структуру і словниковий склад, історію і закони її розвитку; отримують уявлення про роль мови в ментальності українського народу, в його суспільному житті, у розвитку інтелекту людини тощо. Це і становить їхню мовну компетенцію.» [3]

Усномовленнєва компетентність є складовою комунікативної компетентності й передбачає сформованість умінь і навичок говоріння, слухання в усній формі, діалогічного та монологічного мовлення, врахування адресата, мети, ситуації. Зважаючи на компетентності та наскрізні вміння, які вказані в Державному стандарті базової середньої освіти, одними із ключових завдань мовно-літературної освітньої галузі в старшій школі є «розвиток умінь та навичок вільно володіти державною мовою, висловлювати власну думку, критично та системно мислити а також здатність логічно обґрунтовувати позицію». [2]

Комунікативно-компетентнісний підхід виводить навчання мови за межі репродукції знань, оскільки важливо не лише засвоїти мовні норми, а й здобути вміння їх використовувати у реальних ситуаціях мовлення. У дослідженнях Гарбар І. та Гарбар А. зазначається, що: «рівнобіжне використання традиційних та інноваційних методів є важливим аспектом під час проведення занять з української мови. Варто добирати вправи та завдання, які спонукають до активного продуктивного спілкування, сприяють їхньому інтелектуальному і мовленнєвому розвитку, стимулюють до творчої діяльності, передбачають підсвідоме засвоєння лексики». [1]

У контексті усного мовлення методична література виділяє такі компоненти: лексико-граматичні вміння (використовувати доречні слова, граматичні конструкції), фонетичні навички (чітке вимовляння, інтонація),

комунікативно-прагматичні навички (врахування адресата, мети, ситуації), соціокультурна компетенція (мовленнєвий етикет, стиль).

Таким чином, система вправ має забезпечити розвиток усіх компонентів усномовленнєвої компетентності та бути диференційованою за змістом, форматом, рівнем складності.

Система вправ можна побудувати за такими модулями:

- Підготовчі вправи: спрямовані на усвідомлення теми, мотивацію, актуалізацію лексики, створення мовленнєвих ситуацій.
- Репродуктивні вправи: вправи на відтворення (повторювання, переказ, розповідь за опорою), які забезпечують стабілізацію мовних умінь.
- Продуктивні (творчі) вправи: вправи, де учень створює власне висловлення (монолог чи діалог), виступає, бере участь у дискусії, імпровізує.
- Рефлексивні вправи: обговорення, самовимірювання, оцінювання власних висловлювань, робота в парах/групах над вдосконаленням.

Важливо також забезпечення диференціації: вправи мають варіюватися за змістом (теми, жанри мовлення), формою (монолог, діалог, рольова гра), рівнем складності та комунікативною ситуацією.

До прикладу, вправа «мікрофон», яка розвиває діалогічне мовлення. Учні по черзі беруть «мікрофон» і висловлюють свою думку з теми (наприклад: «Чи важливий громадянський літературний смак?»). Інші ставлять запитання чи короткі репліки. Завдання: орієнтуватися на адресата, реагувати, підтримувати діалог.

Також можна запропонувати вправу «Монолог-роздум», коли учень отримує тему (наприклад: «Якою має бути сучасна українська література?»), складає короткий план (вступ, основна частина, висновок) і виступає перед класом. Потім група задає питання. Завдання: логічна побудова висловлення, аргументація, культура усного виступу.

Ще цікавою є рольова вправа «Інтерв'ю», де двоє учнів: один – журналіст, другий - відомий український письменник (може бути реальний або вигаданий). Журналіст ставить запитання, письменник відповідає. Завдання: учні опрацьовують мовленнєву поведінку, форму запитання, форму відповіді, з урахуванням стилю та ситуації.

Вправа- експромт: «Лови мить» допомагає учням швидко формулювати власні думки та позиції, вільно висловлюватись та швидко розмовляти. На початку уроку вчитель оголошує тему (наприклад: «Мова як засіб самовираження»). Учні по 4 хвилини готуються, а потім протягом 5-6 хвилин висловлюють свою думку.

Кожна з вправ передбачає етап підготовки, виконання та рефлексії (після виступів-обговорення, самооцінювання, взаємооцінювання). Це відповідає рефлексивним компонентам усномовленнєвої компетентності.

Для того щоб система вправ дала очікувані результати, слід врахувати низку педагогічних умов, а саме: створення мовленнєвого середовища, де учні відчують себе впевнено, можуть помилятися, висловлювати думку.

Забезпечення різноманітності форм і ситуацій мовлення (монолог, діалог, виступ, інтерв'ю), жанрів (опис, роздум, аналіз).

Збалансованість між репродуктивними та продуктивними вправами: не лише повторювати, а й створювати нове.

Орієнтація на комунікативну ціль: у кожній вправі має бути чітка комунікативна мета (запитання, переконання, спілкування).

Систематичність: вправи використовуються регулярно, мають зв'язок між собою, мають змінюватися за складністю та характером.

Рефлексивний компонент: після виступів – аналіз, самооцінювання, зворотний зв'язок від вчителя й однокласників.

Таким чином, система вправ для формування усномовленнєвої компетентності старшокласників на уроках української мови є необхідним компонентом сучасної компетентісно зорієнтованої освіти. Вона забезпечує розвиток не лише мовної грамотності, але й комунікативної спроможності, культури усного мовлення та готовності до соціальної взаємодії. Теоретично обґрунтована і методично структурована система вправ з підготовчими, репродуктивними, продуктивними і рефлексивними модулями дає змогу формувати мовленнєві уміння та навички, важливі для успішної навчальної та життєвої діяльності учнів. Застосування таких вправ на уроках української мови за забезпечення умов ефективності допоможе створити активне мовленнєве середовище, стимулювати творче мовлення, підвищити мотивацію до комунікації та розвитку мовленнєвої особистості.

Список використаних джерел

1. Гарбар І. В., Гарбар А. І. Формування мовленнєво-комунікативної компетентності студентів на заняттях з української мови. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2021. № 4. С. 40.
2. Державний стандарт базової середньої освіти. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrainska-shkola-2/derzhavniy-standart-bazovoi-serednoi-osviti> (дата звернення: 23.10.2025).
3. Пентиліук М. І. Наукові засади комунікативної спрямованості у навчанні рідної мови. *Українська мова та література в школі*. 1999. № 3. С. 9–14.

**Воціховська Аліна,
Галайда Юлія,**
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних
наук, доцент Тетяна Скуратко

ПРОБЛЕМАТИКА СУЧАСНОЇ МАТЕРИНСЬКОЇ ПРОЗИ

Сучасна українська література війни – багатоаспектна, адже вона є відображенням найрізноманітнішого досвіду українців воєнного буття. Серед великого пласту художніх текстів сучасної української літератури війни вагоме

місце відводиться літературі пам'ятування, яка твориться з метою «нести пам'ять» про загиблих Захисників/Захисниць в несправедливій, жорстокій російсько-українській війні. Авторами пам'ятувальних текстів є і воїни, які прагнуть увіковічнити героїчні подвиги своїх бойових побратимів, і згорьовані матері, які хочуть залишити світлий спогад про своїх загиблих синів та доньок, і дружини та діти Героїв війни, які роблять усе для того, щоб пам'ять про їхню близьку людину жила.

Зауважимо, що сучасна українська література пам'ятування уже стала предметом наукових студій багатьох дослідників (О. Бондарєва, Т. Головань, М. Жулинський, А. Матющенко, Н. Сеньовська, Т. Скуратко, Г. Токмань, О. Харлан тощо).

До сучасної літератури пам'ятування відносимо так звану «материнську прозу». Зауважимо, що такий термін у науковий обіг ввели учасниці освітнього волонтерського проекту «Патріотичні й небайдужі», науковиці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка доц. Тетяна Скуратко та доц. Надія Сеньовська. Вони запропонували використовувати термін «*материнська проза*» для «позначення конкретних зразків сучасної літератури про російсько-українську війну, які відрізняються від «загального масиву» текстів жанрово (переважно це художньо-документальна проза) й тематично (написані матерями про синів-героїв)» [4, с. 104]. Погоджуємося із думкою дослідниць, що «з часом таких текстів буде більше навіть на загальноукраїнському рівні, адже зберегти світлу пам'ять про дорогих людей, які служили Батьківщині – природно, особливо в умовах війни за виживання, яку змушений вести український народ» [4, с. 104].

Переконані, що кожен регіон України має свої взірці материнської прози. Яскравими зразками «материнської прози» Тернопільщини є книга Марії Вітишин «Мій син – кіборг» [1] та патріотична повість Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» [2], які вийшли друком у видавництві «Джура» (м. Тернопіль) за сприяння директора видавництва Василя Ванчури.

Книга Марії Вітишин «Мій син – кіборг» [1] присвячена світлій пам'яті її сина-Героя Івана (позивний «Тесть»). У передмові авторка книги зауважує: «У своїх спогадах хочу віддати данину пам'яті своєму синові Івану та його бойовим товаришам, як мертвим, так і живим» [1, с. 6]. Книга є цінною ще й тому, що відображає спогади про «живі події російсько-української війни, які дають відчутти реальну картину умов перебування кіборгів у пеклі Донецького аеропорту» [1, с. 2].

Патріотична повість Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» [2] присвячена світлій пам'яті її сина-Героя Олександра, сама авторка на початку твору зазначає: «Світлій пам'яті мого сина, молодшого сержанта, командира гармати протитанкового батальйону 128-ї окремої гірсько-піхотної Закарпатської бригади Олександра Орляка, всім захисникам української держави в російсько-українській війні присвячую» [2, с. 3]. У книзі Лесі Орляк відображено достовірні факти початку російсько-української війни, авторка «описала реальні події з сьогодення, при цьому навіть не змінюючи імен персонажів, бо кожен із них по-своєму є творцем сучасної історії» [2, с. 4].

Тетяна Скуратко та Надія Сеньовська у науковій розвідці «Розширення тематики літературного краєзнавства (на матеріалі вивчення книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг»)» [5] наголошують на важливості вивчення яскравих зразків материнської прози на уроках літератури рідного краю, адже «саме уроки літератури рідного краю є важливим засобом посилення патріотизму і національної свідомості школярів. Сьогодні надзвичайно важливо розширювати тематику літературного краєзнавства, включаючи твори митців, що воюють, а також твори про подвиги наших захисників-Героїв» [5, с. 159]. На важливості уроків літератури рідного краю з вивчення материнської прози Тетяна Скуратко та Надія Сеньовська наголошують і у праці ««Материнська проза»: патріотичне виховання на уроках літератури рідного краю» [4]: «Уроки літератури рідного краю у час «воєнного лихоліття» повинні ставати «уроками людяності», «уроками пам'яті», адже вони є важливим засобом посилення патріотизму і національної свідомості школярів. Сьогодні надзвичайно важливо на таких заняттях не оминати яскравих зразків материнської прози, бо вони є джерелом виховання патріотизму та самовідданості у нелегкий час, бо вони творять пам'ять про гідних синів України. Популяризація таких книг – обов'язок усіх свідомих українців, бо ми в боргу перед тими, хто помер «в Новім Заповіті / З славою святих» (П. Тичина)» [4, с. 109]. Доцільними у цьому контексті, на думку дослідниць, будуть творчі зустрічі як із авторками книг, так і з видавцем: «Обговорення цих книг можна проводити із запрошенням авторів – матерів наших Героїв та видавця – директора видавництва «Джура» Василя Ванчури. Зауважимо, що такі творчі зустрічі часто організовувалися командою освітнього волонтерського проекту «Патріотичні й небайдужі» (Н. Сеньовська, Т. Скуратко, І. Скасків) у навчальних закладах Тернопільщини. Із власного досвіду можемо стверджувати, що такі зустрічі-обговорення викликають зацікавленість у підростаючого покоління» [5, с. 157].

Отже, материнська проза є важливою складовою сучасної української літератури війни. У ній помітне посилення документальної, мемуарної та свідченневої складових. Вона є засобом протидії забуттю та формування стійкої колективної пам'яті, своєрідним феноменом плекання та передавання пам'яті між поколіннями українців.

Список використаних джерел

1. Вітишин М. Мій син – кіборг. Тернопіль: Джура, 2022. 96 с.
2. Орляк Л. Ти зробив усе, що зміг. Художньо-документальна повість. Тернопіль: Джура, 2017. 88 с.
3. Сеньовська Н., Скуратко Т. Особливості вивчення патріотичної повісті Лесі Орляк «Ти зробив усе, що зміг» на уроках літератури рідного краю в навчальних закладах Тернопільщини. Перехресні стежки та поза ними: розвиток жанрів та стилів у літературі (присвячена 75-річчю з дня народження професора Миколи Ткачука): матеріали Всеукраїнської наукової конференції, 7 листопада 2024 року / за заг. ред. С. В. Бородіци. Тернопіль: Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2024. С. 94-98. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/35229>.

4. Сеньовська Н., Скуратко Т. «Материнська проза»: патріотичне виховання на уроках літератури рідного краю. Поділля. Філологічні студії : електронний збірник наукових праць. Головний редактор М. Торчинський. Хмельницький, 2025. Випуск вісімнадцятий. Том другий. С. 103-109.

5. Сеньовська Н., Скуратко Т. Розширення тематики літературного краєзнавства (на матеріалі вивчення книги Марії Вітишин «Мій син – кіборг»). Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах: матеріали III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 січня 2025 року / за заг. ред. Н. Р. Грицак. Тернопіль: Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, 2025. С. 154-159. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/35663>

Оксана Галан,

Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Оксана Вербовета

ВЛАСНІ НАЗВИ ГАЛИЦЬКОЇ ВИПІЧКИ: МОТИВАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Об'єктом дослідження ономастики є ономастикон – сукупність усіх власних назв, що є у мові певного народу, регіону в певний історичний період.

У сучасній науковій традиції ономастичного дослідження прийнято розрізняти такі види власних назв: антропоніми, топоніми, ергоніми, хрематоніми, хрононіми, прагмоніми та ін. Прагмоніми становлять назви об'єктів людської діяльності. Прагматонім – «(від гр. *pragma*, *pragmatos* «предмет, річ» + онім; англ. *pragmatonym*) – вид хрематоніма, власна назва одиничного виробу, предмета побуту» [1, с. 143]. Прагматонім завжди фокусується на назві кінцевого результату виробничої чи творчої діяльності. Ці оніми мають яскраво виражені прагматичні (зв'язані з практичною діяльністю) функції, які включають: а) ідентифікаційну (виокремлює конкретний товар, сорт чи марку з ряду подібних); б) рекламну (створює позитивний імідж, привертає увагу споживача і викликає бажання придбати товар); в) маркетингову (є інструментом конкурентної боротьби, вказуючи на унікальні характеристики продукту або його походження); г) емоційно-оцінну функцію (назва часто містить оцінку якості, смаку чи престижу).

«Найменування різних товарів є предметом численних ономастичних досліджень, серед них і тих, які вивчають назви кондитерських виробів. У науковій літературі назви кондитерських виробів уналежнюють до онімних одиниць – індивідуальних найменувань одиничних предметів» [2, с. 54]. Ономастичні дослідження таких назв представлені працями А. Борисової, О. Сапожнікової, Г.Бачинської, І.Рябініної, К.Гончаренко та ін.

Назви кондитерських виробів належать до вторинної номінації, оскільки послуговуються наявними в мові номінаціями [3, с. 76].

Мета нашого дослідження – з'ясування мотивів номінації кондитерських виробів галицьких господинь. Джерелом дослідження стали назви тортів із видання «Рецепти господині. Секрети смачної кухні» (2014-2020 рр.), зібрані методом суцільної вибірки. Загалом проаналізовано 300 одиниць.

За мотивом номінації виділяють такі групи назв: 1) за складом; 2) за формою, оформленням та кольором; 3) за часом виготовлення; 4) за місцем походження назви; 5) за рекламним мотивом; 6) за текстурою та смаковими відчуттями; 7) із нез'ясованими мотивами номінації.

Розглянемо мотиваційні групи детальніше.

Мотиваційна група «За складом виробу»

Мотиваційна група назв, зумовлена складом виробу є найчисельнішою (33% від усіх назв): «Медівник із чорносливом», «Шоколадно-сирний», «Яблучна фантазія», «Пляцок з корицею», «Желейний».

У цих назвах є вказівка на один домінуювальний) або екзотичний складник, не властивий українській кухні, завдяки якому той чи інший пляцок стає особливим, вирізняється серед інших: «Сирничок», «Зефірний», чи декілька складників: «Пляцок із вишнями та киселем», «Яблучно-ожинова шарлотка», «Вишнево-ананасова спокуса», «Маково-абрикосовий пляцок», «Шоколадно-фруктовий рай» або на три складники: «Сирмак з персиками», «Мак-сир-яблука», «Медовий із карамельно-яблучним кремом». Серед них є пряма вказівка на склад виробу: «Ванільний сирник з полуницями», «Лимонно-сирний пляцок», «Крем і джем» та опосередкована: «П'яна вишня» (вишня та алкоголь), «Баунті з вишнями» (вишня та кокос).

За популярністю переважають у назві галицьких тортів-«пляцків» такі складники, як вишня, мак («Вишнево-маковий пляцок», «Макова квітка», «Макова зоря», «Макове поле»), мед («Медове серце», «Медова дівчинка», «Два медівники», «Дикий мед», «Медовий із карамельно-яблучним кремом», «Медівникова ялинка»), яблука («Яблучник», «Яблучна фантазія», «Бісквіт з яблуками», «Яблучно-ожинова шарлотка»), сир («Сирник із вишнями», «Сирно-медовий», «Сирничок»), шоколад («Шоколадно-вишневий пляцок», «Шоколадно-фруктовий рай»). Є вироби, що мають у складі алкоголь: «П'яна слива», «П'яний крекер».

Часто галицька випічка отримує назву за наявністю у своєму складі як тропічних фруктів (лимону, апельсину, ананасу, кокосу, ківі), так і українських, котрі ростуть у саду кожної господині (малини, полуниці, груші, сливи, персиків, абрикосів), чи в українських лісах та узліссях (чорниці, ожини).

Дуже неординарними у складі випічки є овочі, завдяки чому торти мають не лише оригінальну назву, але і незвичний смак та неабияку користь – кабачки, гарбуз, морква, румбарбар («Кабачковий», «Пляцок з румбарбаром», «Гарбузовий манник із сухофруктами», «Морквинка»).

Велику кількість назв серед тортів складають за назвою корисних сухофруктів (курага, родзинки, чорнослив), а також горіхів (волоський горіх, арахіс) і прянощів (кориця, ваніль): «Цвібак з родзинками», «Медівник із чорносливом», «Золотий горішок», «Пляцок з корицею».

Цікавою у контексті мотивації є назва «Ніц»: мотивом є доступний набір продуктів у його складі (він є дуже дешевим) і нескладний процес виготовлення.

Мотиваційна група «За виглядом виробу»

До складу цієї мотиваційної групи входять назви, мотивовані:

а) формою, оформленням: «Рушта», «Клумба», «Фруктовий кошик», «Медове серце», «Пінгвін», «Шахматний», «Хатка», «Тюльпан», «Медівникова ялинка», «Мурашник», «Мотанка», «Пляцок з трубочками», «Лисячі нірки». Назва «Панчо» походить від італійського слова «рапсія», що означає «живіт» або «черево». Це пов'язано з формою торта, яка нагадує округлий живіт, часто прикрашений сметанним кремом та шматочками фруктів або шоколаду, що створює вигляд пишного об'єму.

б) кольором виробу: «Зебра», «Двоколірний із грушами», «Чорна Африка», «Веселка», «Усмішка негра», «Рожевий фламінго», «Небеса», «Червоне і чорне»;

в) форма і колір: «Кора дуба», «Карпати», «Смарагдова каблучка», «Зуби негра» (шоколадні коржі схожі на чорний колір шкіри, а всередині макового крему в рядочок виставляється білий зефір, котрий в розрізі нагадує білі зуби).

Виявлено назви, у яких немає конкретної назви кольору, є лише вказівка: «Двоколірний із грушами», «Три кольори».

У назвах цієї групи чітко простежується непряма номінація: «Сльози Ангела» (крапельки, що утворюються на поверхні торта під час охолодження, нагадують сльози), «Букет півоній», «Кривава Мері», «Хвилі Дунаю», вказівка на небуденність через складність виготовлення і самого складу продуктів виробу: «Святковий», «Оригінальний», «Королівський пляцок». Хоча мотиви номінації не завжди прозорі, проте добре розвинена логіка, кмітливість, дотепний український гумор у поєднанні із розвиненою фантазією допомогли галичанам легко та влучно назвати випічку.

Мотиваційна група «За часом виготовлення»

За часом виготовлення виробу виявлено назви: «Курка в декреті», «Весняний», «Великодня писанка», «Різдвяна макітра», «Великодня мережка». Зустрічаються назви виробів, приурочених до Різдвяних та Великодніх свят, що непрямо пов'язано із вказівкою на пори року. Оригінальною є назва «Курка в декреті», яка пов'язана із зручністю виготовлення виробу навесні, коли, зазвичай, яйця є дефіцитними в власному господарстві, а у магазині дуже дорогі, тому до складу цього торта вони не входять.

Мотиваційна група «За місцем походження»

За місцем походження названо вироби: «Тернопільський пляцок», «Польський сирник», «Сирник Віденський», «Золочівський пляцок», «Львівський торт», «Галицька вишиванка», «Київський», «Полячка», «Старий Львів», «Львівський сирник», «Жешов'як», «Пані Валецька», «Варшавський яблучник», «Литий спартак по-львівськи». Часто така номінація може бути

помилковою: так, наприклад, назва «Празький» не пов'язана з містом Прага, а походить від ресторану «Прага», де цей торт був вперше створений.

Мотиваційна група «З рекламним мотивом»

Відсутність прямого мотива номінації зумовила потребу у промовистих назвах, які мають рекламну мету: «Наполеон», «Спартак», «Шарлотка», «Гуцулка Ксеня», «Жозефіна», «Гулівер», «Івасик-Телесик», «Котигорошко», «Козак Мамай», «Фігаро», «Барбі з полуницею», «Русалонька».

Завдяки таким промовистим іменам історичних осіб та казкових персонажів, виріб набуває популярності: назва «Спартак» пов'язана із образом давньоримського гладіатора Спартака, який уособлює силу та мужність, що може асоціюватися з насиченим смаком та великою кількістю коржів та крему у цьому торті.

Мотиваційна група «За текстурою та смаковими відчуттями»

За чисельністю онімів мотив посідає третє місце – 14 % від загальної кількості назв. Це, мабуть, тому, що смак випічки є надзвичайно важливим.

До цієї групи належать назви на позначення смакових відчуттів, де велику групу становлять оніми за позначенням надзвичайної легкості, повітряності, ніжності смаку: «Ніжна наречена», «Райська насолода», «Ніжний», «Небо на язика», «Хмаринка», «Фруктова насолода», «Насолода», «Небесні ласощі» та текстури: «Пісочний пляцок», «Глазурований пляцок», «Сікачки», «Пошкрябаний пляцок», «Скубанець». Назва «Тещин язик» номінує торт, що має шарувату структуру, передбачає приготування кількох коржів часто з різними начинками, різними за текстурою, наприклад, із горіхами, родзинками, маком та змащування їх кремом.

Із нез'ясованими мотивами номінації нами зафіксовано назви, про причини виникнення яких ми можемо лише здогадуватися: «Зеник», «Як догодити чоловікові», «Іринині канікули», «Самозванець», «Оленка», «Кузька», «Жешов'як», медівник «Бродяга», «Пані Дульська», «Світлана», «Пияк», «Господиня», «Молодиця». На нашу думку, номінації-людські імена («Зеник», «Іринині канікули», «Оленка», «Світлана») дані або самими їх творцями на свою честь, або на честь когось, хто надихнув на створення цього рецепту, або ж кулінари просто вибрали ім'я, яке їм подобається чи легко запам'ятовується. Можливо, коли з'явився вперше виріб, мотив був іще відомим.

Отже, проаналізувавши мотиви номінації галицьких тортів, ми з'ясували, що номінація за складом виробу є найчисельнішою – 33% від всієї кількості назв; на другому місці – номінація за формою, зовнішнім оформленням та кольором – 31%. Третє місце за чисельністю посідають назви за текстурою та смаковими відчуттями – 14%; за місцем походження назви та з рекламним мотивом – по 7%. У 4% назв ми не змогли з'ясувати мотивів виникнення. Це свідчить про те, що склад виробу, його форма є

важливими мотиваційними чинниками, зважаючи на особливості найменованої продукції.

Список використаної літератури

1. Бучко Д., Ткачова Н. Словник української ономастичної термінології. Харків: Ранок-НТ, 2012. 256 с.
2. Вербич С. Сучасна українська онімна лексика: функціональний аспект. Вісник НАН України. 2008. № 5. С. 54. URL: <https://cutt.ly/o4L3Up8>
3. Сизоненко Н. М. Структурний, семантично-мотиваційний, візуальний параметри найменувань кондитерських виробів ТМ «Домінік». Trends in the development of philological education in the era of digitalization: European and national contexts : Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. PP. 74-105. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-303-3->

Юлія Гевик,

hevykyul@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Олеся Тележкіна

ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЙ У ПОВІСТЯХ ГРИГОРА ТЮТЮННИКА «КЛИМКО» ТА «ВОГНИК ДАЛЕКО В СТЕПУ»

Художня мова української прози другої половини ХХ століття становить вагомий інтерес для лінгвостилістичних досліджень, оскільки вона відображає не тільки унікальний авторський стиль, але й ціннісні орієнтири тієї епохи. У цьому контексті творчість Григора Тютюнника займає особливе місце: його повісті вирізняються проникливим психологізмом, глибинною моральністю та високою мовною майстерністю.

Попри значну увагу, яку науковці вже приділили вивченню художнього світу цього автора (зокрема, ґрунтовні спостереження щодо портретних деталей представлені у працях Н. Верлати [2] та О. Дудко [4]), питання систематичного аналізу лексико-стилістичних прийомів продовжує залишатися актуальним і вимагає подальших досліджень. Це обумовлює необхідність детального занурення у мовну структуру твору, аби розкрити її багатогранність і глибше осягнути способи, якими автор передає емоційні нюанси своєї оповіді.

Метою дослідження є комплексний аналіз лексики на позначення емоцій у повістях Григора Тютюнника «Климко» і «Вогник далеко в степу» для визначення її семантичних особливостей та стилістичних функцій у формуванні психологічної глибини творів.

Для досягнення поставленої мети планується виконати такі завдання: здійснити кількісний та семантичний аналіз лексичного складу текстів, зосередившись на групі слів, які характеризують «емоції та внутрішній стан», і визначити їхній внесок у створення психологічної глибини повістей; дослідити стилістичні функції лексики емоцій, зокрема її роль у творенні ключових тропів

(епітетів, метафор, порівнянь) та стилістичних фігур (антитези, гіперболи, оксюморона та ін.) як засобів експресивно-емоційного виявлення внутрішнього світу персонажів.

Для дослідження були обрані тексти повістей Григора Тютюнника «Климко» та «Вогник далеко в степу». Для більш точного аналізу і визначення частотності вживання слів письменником було використано методи комп'ютерної лінгвістики. За допомогою програми Sketch Engine створено електронні версії повістей, що дозволило підрахувати частоту використання різних слів. Результати показали, що лексика, пов'язана із «Емоціями та внутрішнім світом» людини, відіграє важливу роль у творчій манері Тютюнника. З огляду на це було вирішено детально вивчити цю групу слів, досліджуючи їх значення в контексті тексту і стилістичну функцію.

Стиль та лексика повістей Григора Тютюнника характеризуються гармонійним сплетінням елементів народної розмовної мови, виразних емоційно насичених слів і майстерного використання художніх засобів. Визначальною особливістю стилю Тютюнника є глибокий ліричний психологізм, що формується завдяки акценту на емоціях та внутрішньому світі героїв. Як підкреслює Голуб В. А., підтекстова організація малої прози Тютюнника створює «ефект внутрішнього звучання», коли емоційні смужки тексту працюють як тонка інтонаційна підкладка до розповіді [3]. Важливими для створення художньої гармонії є слова, які відображають емоційні переживання та наповнені яскравим морально-етичним змістом: доброта, честь, людяність, смуток, тривога.

Лексико-стилістична структура повісті «Климко» базується на контрасті між лексичними шарами, що створює атмосферу трагізму воєнного періоду. У описах війни увага спрямована не стільки на зовнішні події, скільки на внутрішній досвід дитини — так, як показує Бойко Н. І., концепт війни у творі набуває морально-психологічної виміру, що підсилює трагічну зворушливість образів [1]. Емоційна лексика (*сумний, плакати, тремтіти, злякано*) формує напруження героя, тоді як лексеми любові і тепла (*любити, лагідно, добрий*) виступають моральним противагою.

У повісті «Вогник далеко в степу» домінують світліші, людяні мотиви: слова прихильності, любові і довіри (*«любий», «любенький», «хороша», «добрий»*) формують атмосферу доброзичливості та оптимізму. Художній психологізм у творі проявляється не лише через опис переживань, а й через добір емоційно насичених лексем, які виконують етичну функцію у зображенні внутрішнього світу персонажів [5]. Навіть згадки про смуток чи страх у цьому тексті часто набувають співчутливого або пом'якшеного розмовного відтінку.

Однак, у тексті також присутні слова, що відображають смуток або тривогу, проте навіть вони часто отримують співчутливий відтінок або розмовний підсилювальний тон. Наприклад, сльози перестають бути лише проявом болю, а виступають як ознака внутрішнього зростання героя.

Слово «страх» нерідко використовується в розмовному стилі для передачі інтенсивності, а не жаху («Плакала баба — страх»). Емоційна лексика служить для розкриття індивідуальності персонажів та виконує морально-оцінну функцію. Її зв'язок з образами природи («нагідки гіркуватю, сумно пахнуть») підсилює тональність надії та довіри, що стилістично контрастує з «Климком».

Лексика, що передає емоції, виступає ключовою складовою ідіостилю Григора Тютюнника, формуючи основу глибокого психологізму його повістей. Аналіз засвідчив, що ця лексика домінує не лише кількісно, але й відіграє значну стилістичну роль, слугуючи базою для створення яскравих епітетів, метафор та контрастних образів, зокрема антитез. Завдяки семантичним полям, пов'язаним із сумом, любов'ю та тривогою, автор майстерно розкриває внутрішній світ своїх персонажів, водночас підкреслюючи гуманістичний пафос своїх творів.

Список використаних джерел

1. Бойко Н. І. Об'єктивація концепту «війна» в повісті Григора Тютюнника «Климко». *Наукові записки Ніжинського державного університету імені М. Гоголя*. 2022. С. 57–62.
2. Верлата Н. Роль художньої деталі в новелістиці Григора Тютюнника. *Південний архів : збірник наукових праць. Серія : Філологічні науки*. Херсон, 2000. Вип. 8. С. 35–37.
3. Голуб В. А. Підтекстова парадигма малої прози Григора Тютюнника. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2025. № 1. С. 110–118.
4. Дудко О. С. Увага до психологічних деталей у творах для молоді Григора Тютюнника у контексті польських літературознавчих досліджень. *Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія : Лінгвістика і літературознавство*. Бердянськ, 2009. Вип. 22. С. 319–326.
5. Тульчинська Н. М. Своєрідність художнього вираження психологізму у творчості Григора Тютюнника : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Дніпропетровськ, 2002. 16 с.

Мар'яна Гевко,

hevkomariana021@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені

Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент

Ніна Свистун

ТИПИ СЛОВОСПОЛУЧЕНЬ У РОМАНІ МАРІЇ МАТІОС «СОЛОДКА ДАРУСЯ»: СЕМАНТИКО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. Словосполучення є базовою синтаксичною одиницею сучасної української мови, яка забезпечує структурну, семантичну та стилістичну організацію висловлення. У художньому тексті вони відіграють провідну роль у створенні образності, передачі емоцій, формуванні національного колориту й авторської манери письма. Аналіз словосполучень у

прозі Марії Матіос дозволяє глибше зрозуміти специфіку її ідіостилю, у якому поєднано народнорозмовні, діалектні та поетичні елементи. Роман «Солодка Даруся» – яскравий приклад синтаксичної майстерності письменниці, адже в ньому словосполучення функціонують не лише як граматичні одиниці, а як носії емоційно-символічного навантаження.

Аналіз досліджень проблеми. Теоретичні засади вивчення словосполучення розроблялися у працях І. Вихованця [3], А. Грищенка, І. Слинька, Н. Комлик, М. Малюги, Ж. Колоїз, які визначають словосполучення як непередикативне поєднання двох або більше повнозначних слів, об'єднаних підрядним або сурядним зв'язком. Сучасні дослідження Н. Мисик, І. Павлової, Г. Кучеревич, В. Глуценка акцентують на семантико-функціональних характеристиках словосполучення як одиниці, що відображає когнітивні процеси мовця та структурує зміст тексту [5]. Питання функціонування словосполучень у художньому мовленні стали об'єктом уваги таких дослідників, як В. Глуценко, І. Гнатишина, О. Галустова, Г. Бондаренко, О. Пономарів, які розглядають їх як засіб створення індивідуального стилю та естетичної організації тексту [2]. У прозі Марії Матіос, як зазначають Ж. Колоїз, Н. Савчук, О. Омельчук, словосполучення виконують функцію передавання психологічної напруги, внутрішнього мовлення та емоційного коду персонажів [1].

Мета дослідження – з'ясувати семантико-функціональні особливості словосполучень у романі Марії Матіос «Солодка Даруся» та визначити їхню роль у формуванні образної системи тексту.

Завдання дослідження:

- розглянути поняття словосполучення в українській лінгвістичній традиції;
- класифікувати словосполучення за структурно-граматичними та семантичними ознаками;
- проаналізувати типи словосполучень у романі «Солодка Даруся»;
- виявити їхню функцію у створенні художнього образу та індивідуального стилю авторки.

Виклад основного матеріалу. Мова роману Марії Матіос «Солодка Даруся» є багатшаровою й емоційно насиченою. У ній поєднано фольклорні мотиви, діалектну лексику, релігійну символіку й поетичні образи. Лексико-семантична система твору характеризується високою експресивністю, де словосполучення виступають ключовими засобами побудови емоційного та смислового поля тексту. Найчастіше у творі використовуються **іменникові словосполучення**, що мають номінативний характер і позначають внутрішні стани чи духовні категорії: *гіркі сльози, тиха глибінь серця, свята пам'ять, глибока туга, світла душа, чорна хустка*. Вони формують семантичні осі твору – біль, пам'ять, любов, страждання. Через такі сполуки реалізується головний художній мотив – поєднання болю й очищення.

Дієслівні словосполучення (*нести свій хрест мовчки, плакати без голосу, тужити за матір'ю, вгризатися в голубінь*) створюють динамічну тканину роману. Вони передають емоційні стани та дії персонажів, сприяють розкриттю психологічної глибини, внутрішнього конфлікту й трагічності долі героїні.

Словосполучення, у яких залежне слово виступає прикметником, виконують функцію художніх епітетів (*солодке мовчання, гірке життя, тиха Даруся, свята жінка, чорний ліс*), які творять ліричну інтонацію тексту. Оксиморонні поєднання на кшталт *солодке мовчання* або *гіркі сльози* поєднують протилежні емоційні стани, створюючи семантичний контраст і багатозначність образу.

Прислівникові конструкції (*мов на сповіді тихо, надміру тяжко, дуже боляче, по-людськи просто*) підсилюють інтонаційний ритм і психологічну атмосферу оповіді. Їх використання формує ефект усного мовлення, властивого народному оповідному стилю.

Фразеологічні сполуки (*як мак процвіла, в землю вросла тугою, нести свій хрест*) додають тексту етнокультурної глибини, виступають носіями народної моралі, релігійного світогляду і символічного підтексту. Через них письменниця передає архетипні уявлення українського народу про терпіння, покору й духовне очищення.

У семантичному аспекті словосполучення у романі формують цілісну **систему протиставлень і повторів**. Вони організовують внутрішній простір тексту: *солодке – гірке, темне – світле, святе – грішне*. Ці бінарні опозиції розкривають глибинний філософський підтекст твору – суперечність між добром і злом, гріхом і покутою, життям і смертю.

Структурно-композиційна функція словосполучень полягає у зв'язуванні окремих частин тексту. Повторювані поєднання (*солодка Даруся, гіркі сльози, тиха вода*) виступають рефренами, що забезпечують ритмічну єдність і емоційний лейтмотив роману. Вони створюють мелодику внутрішнього мовлення та підкреслюють народнопоетичний стиль авторки.

Комунікативно-прагматична роль словосполучень полягає у переданні автентичності мовлення персонажів. У поєднанні з лексико-семантичним наповненням словосполучення виконують стилістичну функцію. Вони естетизують мовлення, передають внутрішні монологи героїв, створюють контраст між зовнішнім мовчанням і внутрішнім криком душі. За спостереженням дослідників, у творчості М. Матіос словосполучення перетворюються на інструмент поетизації прози, де синтаксис набуває рис ліричного ритму [2; 4].

Отже, у романі «Солодка Даруся» словосполучення стають засобом текстотворення, через який формується емоційна насиченість і національно-культурна специфіка твору. Вони функціонують як носії індивідуально-авторської інтонації, символізму й духовного змісту.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Семантико-функціональний аналіз словосполучень у романі Марії Матіос «Солодка Даруся» засвідчує, що ця синтаксична одиниця є ключовим елементом формування художнього світу письменниці. Іменникові конструкції утворюють основу

образної системи, дієслівні передають динаміку дії та психологічний стан, фразеологізми й діалектизми формують етнокультурний пласт мовлення. Словосполучення у прозі М. Матіос виконують багатофункціональну роль: вони забезпечують семантичну цілісність тексту, створюють ритмомелодику, передають національний світогляд і філософію терпіння, властиву українській культурі. Перспективним напрямом подальших досліджень є порівняльний аналіз словосполучень у творах Марії Матіос та інших сучасних українських письменників, а також вивчення функціонування словосполучень у різних жанрах художньої прози.

Список використаних джерел

1. Алексахіна Т. О. Національно-культурна специфіка сталих словосполучень та речень з флористичним компонентом (на матеріалі української, англійської та французької мов). *Вісник Сумського державного університету*. 2006. Вип. 8. С. 77–83.
2. Бондаренко Г. Л. Семантична структура художнього тексту (на прикладі прози М. Матіос). *Науковий вісник СХУ ім. Лесі Українки. Серія: Філологічні науки*. 2021. № 1(426). С. 110–115.
3. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ, 1993. С. 206–209.
4. Галустова О. О. Роль структурної організації художнього тексту в розкритті комунікативної настанови автора [Електронний ресурс] 2012. Режим доступу: http://www.confcontact.com/20121220/2_galustova.htm
5. Глущенко В. А. Структурно-граматичні типи словосполучень та їх функціонування в прозі Марії Матіос. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського*. 2018. Вип. 2(63). С. 56–60.

Герас Вероніка,

elmart001764@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Оксана Вербоовецька

МОТИВАЦІЙНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗООНІМІВ

В українському мовознавстві особливу увагу викликають номінативні одиниці онімної системи. Власні назви посідають центральне місце в дослідженнях лінгвістів, оскільки саме в них відображено історію народу, його культурні традиції та світогляд. Ономастика охоплює низку окремих напрямів: антропоніміку, топоніміку, космоніміку, зооніміку, конотоніміку, ойконіміку, ергоніміку та ін.

Однією з наймолодших її галузей є **зооніміка**, яка на сучасному етапі розвитку залишається порівняно мало дослідженою. У межах української

ономастики проблеми зооніміки розглядали такі науковці, як **М. Сюсько, П. Чучка, К. Долбіна**. Вони розробили класифікацію зоонімів, визначили їх мотиваційну структуру та джерела походження. Але питання вивчення зоонімів і на сьогодні є актуальним, оскільки клички тварин становлять особливий вид лексики з глибокими традиціями, новими впливами та змінами.

Мета нашого дослідження - провести лінгвістичний аналіз зоонімів, зокрама з'ясувати мотиви номінації кличок у сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. «Мотивованість зоонімів – це проблемна зона, бо для її розуміння часто необхідно отримати інформацію в людини, яка дала назву тварині. Та бувають випадки, коли респондент не може пояснити, чому саме ці назви було обрано» [5, с.188].

За мотивами номінації усі досліджувані зооніми поділяємо на такі групи: а) мотивовані зовнішніми ознаками тварини; б) мотивовані поведінкою, рисами характеру тварини; в) мотивовані певною життєвою ситуацією; г) мотивовані особливостями господарів тварин.

Найвиразнішими мотивами номінації зоонімів є зовнішні ознаки тварин, які сприймаються номінаторами безпосередньо. Такі зооніми характеризують тварин за кольором, типом шерсті. Їхнє значення легко зрозуміти навіть без додаткового пояснення.

За кольором шерсті собаки виділяють такі кіноніми:

- із білою шерстю: *Білі, Вовник* (в пор. з бавовною), *Зефір, Тенші* (з яп. 天使 Tenshi – ангел);
- шерсть сірого кольору: *Сірко, Сірий*;
- чорна шерсть: *Циган, Вуглик*;
- руда шерсть: *Абрикоска, Білка, Персик*;
- шерсть коричневого кольору: *Гречко, Бруна* (з нім. braun – коричневий), *Шкварка* (шерсть має три відтінки коричневого, наче шкварка).

Є собаки, у яких шерсть має декілька кольорів, їх називають: *Босий* (весь чорний, а лапки білі), *Рябий* (двоколірна шерсть), *Орео* (чорно-біла шерсть).

За типом шерсті номінують тварин:

- пухнаста шерсть: *Пуха, Пушок, Пушинка, Швабра* (в пор. із шваброю), *Флафі* (з англ. fluffy – пухнастий);
- кількість шерсті: *Пальма* (багато шерсті).

Зооніми, що акцентують увагу на окремих частинах тіла, відображають характерні риси тварини, пов'язані із її зубами, очима, носом, хвостом, вухами та іншими фізичними ознаками:

- за формою зубів: *Чілі* (гострі зуби, в пор. з перцем чилі);
- за формою та розміром вух: *Вухань* (довгі вуха);
- за розміром та формою хвоста: *Хвостик* (маленький хвостик);
- за формою носа: *Носик* (маленький ніс);
- за кольором очей: *Оливка* (зелені очі).

Окрему підгрупу становлять зооніми, мотивовані загальними зовнішніми ознаками тварин. До них належать, наприклад: *Бровко* (темні плями над очима, схожі на брови), *Бусінка* (на шиї білі плямки, що нагадують намисто), *Веснянка*, *Ластовинка* (на мордочці є дрібні плями), *Панда*, *Пірат* (чорна пляма біля ока

асоціюється з виглядом панди або пірата), Чубчик (має характерний чубчик), Тузя (подібний до зображення на обгортці цукерок «Тузя»).

Зовнішня привабливість теж впливає на мотив надання клички. Красивих, привабливих собак називають: *Амур, Бантик, Флора, Белла* (з італійської bello – красивий), *Фея, Смайлик, Макс, Мила, Teddi* (порода «Мальтіпу», дуже подібна до ведмедиків, пор. Teddy – плюшеве ведмежа).

Розмір собаки також відіграє важливу роль при наданні клички. Великих собак найчастіше називають: *Пума, Велес, Кінг* (з англ. king – король, король асоціюється з величчю, велич – великий).

Кругленьких собак називають: *Бублик, Булька, Буля, Гарбуз*.

Маленьким собакам надають такі клички: *Бім, Бом, Буся, Піка, Піко, Боб, Пуся, Кузя, Кнопа, Жучок, Пижик, Мила, Елвін* (в пор. з бурундуком Елвіном), *Поллі* (з французької маленька), *Петті* (з французької petit – маленький).

Характер собак теж відіграє роль у наданні клички, такі назви яскраво підкреслюють індивідуальність тварини: *Бакс, Барс* (жорстокі характери), *Джессі* (енергійна), *Джой* (радісний, з англ. joy – радість), *Мухтар* (має пильний погляд), *Найк* (веселий), *Рада* (радісна), *Спрайт* (має вибуховий характер, в пор. з водою «Sprite»), *Тайфун* (вибуховий характер та швидко бігає), *Туман* (спокійний). Грайливих собак називають: *Джулька, Живчик, Мухтарик, Гавчик*. Грізним, поважним притаманні такі клички: *Альберто, Арей* (грізний собака, в пор. з давньогрецьким богом війни Ареєм), *Барон* (поважний, наче барон).

Є назви, які надаються собакам за їхньою фізичною активністю, переважно така мотивація характерна для швидких собак: *Вулкан* (швидкий і активний), *Муха* (швидко бігає, наче літає, в пор. з мухою), *Вітерець* (швидкий, як вітер), *Пуля* (швидко бігає), *Джміль* (швидко бігає, пор. як джмель), *Іскра, Комета, Спалах* (швидко бігають).

За голосом характеризують тварину такі назви: *Гаврик* (багато гавкав та рикав), *Гавчик, Грім* (має голосний і грізний голос, наче грім), *Дзвінко* (має дзвінкий голос), *Шумка* (галаслива, багато шуму робить).

За способом придбання тварини можуть отримати такі назви: *Валік* (собаку подарував хлопець на День святого Валентина), *Кошик* (подарували у кошику), *Моржик* (принесли собаку зимою, коли було дуже холодно, а морж асоціюється з холодом), *Мрія* (дуже довго мріяла про собаку і на день народження подарували), *Долар, Єврик* (дорогі собаки).

Іноді трапляються парні зооніми, що утворюють тематичну пару, запозичену з кіно, літератури, історії: *Біба і Боба* (два брати, подобається як звучить), *Піка і Піко* (гарно звучить), *Мішель і Адель* (подібні імена), *Том і Джері, Чип і Дейл* (як персонажі з мультфільмів).

Зафіксовано кіноніми, які мотивовані декількома ознаками: *Шарік* (кругленький і маленький), *Кокос* (коричневий, маленький, кругленький) мотивом слугує тип, колір шерсті та форма тіла.

Тварини запам'ятовуються багатьом своїми особливостями, вчинками. Тому багато назв утворено саме від характеристик, які

притаманні лише одній собаці: *Вареник* (з'їв цілу миску вареників), *Гризько* (від слова гризти, любив усе гризти), *Дружок* (завжди ходить за господарем, наче друг).

Дуже часто господарі називають собак, опираючись на свої уподобання, звички. Ми зафіксували такі клички, які походять від уподобань господарів: *Інжир*, *Айва* (господарі люблять ці фрукти), *Джованні* (подобається ім'я Іван, на італійській Іван звучить як Джованні); з метою гарного, легкого звучання: *Макс* (гарно і коротко), *Філя* (коротке ім'я, що легко було вимовляти дитині). Також зафіксовано імена, які люди вигадали самі: *Дікідес*, *Ласуня*, *Луті* (вдома вже були дві собаки Тіна і Луна, з'єднали перші склади і вийшло Луті), *Щастик*, *Ясик*, *Шумка*.

Зафіксовано такі власні назви, мотивів найменування яких нам не вдалося з'ясувати: *Ясочка*, *Елвіс*, *Єва*, *Грета*, *Фріда*, *Ассоль*, *Іва*, *Тайлан*, *Тако*, *Фрутті*.

Аналіз мотивів утворення кінонімів засвідчує, що найчастіше основу для назви становлять зовнішні ознаки собак — колір, тип шерсті, форма чи розмір. Такі імена виникають спонтанно, без глибокого знання про тварину, переважно під час першого враження. Частина назв є невмотивованими, оскільки власники не завжди можуть пояснити вибір клички. Інші зооніми пов'язані з поведінкою собаки або ж виникають під впливом певної життєвої ситуації. Значно рідше імена мотивуються особистими рисами чи вподобаннями господарів.

Список використаних джерел

1. Бучко Д. Г., Ткачова Н. В. Словник української ономастичної термінології. Харків : Ранок-НТ, 2012. 256 с.
2. Вербовецька О.С. Неофіційна антропонімія Тернопільщини: дис.... канд. філол. наук: 10.02.01. Тернопіль, 2016. 366 с.
3. Долбіна К. Д. Мотиваційна структура україномовного зоонімікону. *Мова*. 2012. №17. С.128–131.
4. Кирилюк О. Л. Кінонімія в сучасній українській мові: принципи номінації та способи творення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01. Кіровоград, 2008. 20 с.
5. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Луцьк. Вежа Друк, 2014. 300 с.

Марія Голинська,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник — кандидат філологічних
наук, доцент Тетяна Скуратко

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ ВОЇНА-ГЕРОЯ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ ПРО СУЧАСНУ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКУ ВІЙНУ

У час гулу гармат українці завжди мужньо ставали на захист рідної землі. Тому у національному письменстві образ воїна-захисника є наскрізним. У сучасному художньо-науковому дискурсі український звитяжець — Людина-

людства, яка є взірцем дієвої любові до Батьківщини, відваги, хоробрості, честі; борцем за справедливий мир. Сьогочасний український воїн стоїть на боці Добра, захищає рідну землю і все дороге його серцю. Саме тому наші Захисники і Захисниці стали новими Супергероями.

Зауважимо, що образ українського воїна-захисника російсько-української війни XXI ст. уже став предметом наукового переосмислення багатьох літературознавців (О. Бондарєва, Л. Брюховецька, Н. Герасименко, Т. Головань, М. Жулинський, С. Журба, А. Матющенко, Т. Скуратко, Г. Токмань, Н. Торкут, О. Харлан, С. Хороб тощо). Помітне місце, на нашу думку, у цьому контексті посідає рубрикований каталог книг про російсько-українську війну [12] активної громадської діячки, бібліотекарки, волонтерки, дослідниці сучасної української літератури війни, яка займається популяризацією цих текстів від 2014 року Ганни Скоріної (Facebook: <https://www.facebook.com/share/19KvgyhMte/>). Важливими у розкритті образу воїна-захисника також є антології та альманахи, наприклад: «Вічність трива цей день...» Художні хроніки війни» [2]; «Голоси. Антологія військових письменників» [3]; «Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу» [18] тощо. Цінними також є наукові розвідки А. Кілара «Український воїн: суспільний статус і стереотипи сприйняття (1914–2023)» (2024) [8]; Н. Сеньовської, Т. Скуратко, М. Голинської «Образ воїна-героя російсько-української війни в сучасному художньому дискурсі» [14].

Чи не найяскравіше, на нашу думку, образ українського воїна-захисника російсько-української війни розкрито у художніх текстах сучасної комбатантської літератури, наприклад: А. Дронь «Тут були ми» [4], «Гемінгвей нічого не знає» [5]; В. Запека «Бабах на всю голову» [6], «Герої, херої та не дуже» [7]; Ю. Руф «Багряна лірика» [11] тощо. Цінними у цьому контексті також є найяскравіші зразки сучасної материнської прози – так звана література пам'ятування, написана про військових, наприклад: М. Вітишин «Мій син – кіборг» [1], Л. Орляк «Ти зробив усе, що зміг» [9] та ін. Прикро, що тексти пам'ятувальної літератури, як правило, пронизані болем, гіркотою втрати, наприклад, поетичні збірки О. Стецюк «Сум...» [15], «Біль...» [16], «Туга...» [17]. Зауважимо, що образ українського воїна-захисника є наскрізним і у сучасній меморіальній літературі, яка, на превеликий жаль, популяризується уже після смерті захисника, наприклад, твори М. Кривцова, М. Микуся, Ю. Руфа тощо. Важлива роль у популяризації сучасної української літератури війни відводиться різноманітним волонтерським проектам, для прикладу діяльність освітнього волонтерського проекту «Патротичні й небайдужі» [10].

Центральним також є образ українського воїна-захисника і у багатьох сучасних художніх творах, написаних цивільними. Цікавим, на наш погляд, є «жіночий голос», голос дружини захисника, бо саме їй доводиться чекати, молитися і вірити, що її коханий повернеться живим. Саме такими емоціями переповнена поетична збірка Надії Сеньовської «Війна і те, що після» [13], а також «Нові українські молитви», які витворюють своєрідний щоденник війни (щодня, від початку повномасштабного вторгнення росіян, поетеса публікує на своїй сторінці у Facebook (<https://www.facebook.com/share/19bgqnGeXm/>)).

Проаналізувавши тексти, «творені під кулями» (Г. Бабич, С. Буль, П. Вишебаба, Б. Гуменюк, А. Дронь, С. Жадан, В. Запека, М. Кривцов, Ю. Матевощук, М. Микусь, О. Михед, В. Пузік, Ю. Руф, О. Терен, А. Чапай, А. Чех, Я. Черногуз тощо), виокремлюємо новий тип людини-патріота – Людини-людства, що є наскрізним у сучасній українській літературі війни, бо, за словами А. Дроня «якщо й варто писати про щось під час війни, то не про війну, а про людей» [4, с. 106], про людей, які вміють любити, бо «Любов риє окопи, і живе в них, / і гризе у них лід із розрізаної пляшки, / коли хоче пити у мінус двадцять. / Любов виходить на бойові чергування, / піднімається на позиції / з грижами, з температурами, із простатитами, / із контузіїми, з астмами і алергіями, / з високою імовірністю / не повернутися, / з думками про когось / найважливішого. / Все зносить, вірить у все, / сподівається всього, все терпить!» [4, с. 101]. Отже, у сучасній українській літературі війни наскрізною є проблема гідності, бо ж «герої буденної мужності – на перший погляд звичайні солдати, але, якщо вдуматися у їхній щоденний подвиг, то розуміємо, що рушійною силою їхніх дій є гідність. Саме тому образ Людини-Людства уособлює щирий патріотизм, не патетичний, а вкорінений у повсякденне зусилля бути Людиною-Людства – попри страждання, смерть, втрату. Такі герої часто виявляють етичний максималізм – вони здатні на жертвність, вірність товаришам, моральну витривалість, однак не здатні до морального компромісу. І це природно, бо для Людини-Людства немає компромісів, «побудованих» на руйнуваннях, на крові дітей, на втраті гідності» [14, с. 197].

Вважаємо, що саме через портрети героїв-захисників автори документують жахіття воєнних злочинів, зберігають пам'ять про «Людей світла», а «художній текст виступає медіумом емпатії, завдяки якому війна перестає бути абстрактним поняттям, а стає морально-психологічною реальністю, доступною читачеві через живу емоцію і рефлексію» [14, с. 198]. У сучасній українській літературі війни образ воїна-захисника пронизаний і великою любов'ю, і болем та гіркотою втрати, і надією та вірою у перемогу світла над темрявою, бо «інколи стає так невимовно важко, такий вже край. А тоді раптом з'являється думка, що я в найбільш правильному місці на цілу планету. На весь створений час і простір. І маю зараз бути тільки тут. Який чудовий доказ існування» [5, с. 20].

Отже, у сучасній українській літературі війни образ воїна-героя є центральним, з акцентом на дієвій любові до Батьківщини, бажанні захистити усе своє, рідне, вберегти близьких серцю людей, надії на справедливий мир, вірі в таку бажану Перемогу.

Список використаних джерел

1. Вітишин М. Мій син – кіборг. Тернопіль: Джура, 2022. 96 с.
2. «Вічність трива цей день...» Художні хроніки війни / за ред. М. Жулинського; упоряд.: Н. Торкут, О. Поліщук, Т. Головань, Н. Герасименко, А. Матющенко. Тернопіль: Джура, 2023. 444 с.
3. Голоси. Антологія військових письменників / упорядкув. Т. Пилипець. Київ: ФОП Степурін Ігор Миколайович, 2023. 260 с.

4. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
5. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза. Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
6. Запека В. Бабах на всю голову. Вид. 2-ге Харків: Віват, 2025. 192 с.
7. Запека В. Герої, херої та не дуже. Івано-Франківськ: Видавництво «Магура», 2025. 352 с.
8. Кілар А. Український воїн: суспільний статус і стереотипи сприйняття (1914–2023). Львів: Інститут народознавства НАН України, 2024. 225 с.
9. Орляк Л. Ти зробив усе, що зміг. Художньо-документальна повість. Тернопіль: Джура, 2017. 88 с.
10. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>
11. Руф Ю. Багряна лірика. Київ: «Залізний тато», 2024. 68 с.
12. Скоріна Г. Каталог книжок про російсько-українську війну. URL: <https://bookforum.ua/participants/13070>
13. Сеньовська Н. Війна і те, що після. Тернопіль: КІЦ «ПРИНТ–ОФІС», 2018. 56 с.
14. Сеньовська Н., Скуратко Т., Голинська М. Образ воїна-героя російсько-української війни в сучасному художньому дискурсі. Наукові записки. Серія: Філологічні науки. Випуск 3 (214) Т. 1. Кропивницький: Видавничий дім «Гельветика», 2025. 318 с. С. 195–205. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/866/825>
15. Стецюк О. Сум... Тернопіль: Джура, 2024. 56 с.
16. Стецюк О. Біль... Тернопіль: Джура, 2024. 63 с.
17. Стецюк О. Туга... Тернопіль: Джура, 2024. 70 с.
18. Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу / Упоряд. Юлія Бентя, Олег Коцюба, Наталія Федущак. Київ: Критика, 2024. 208 с.

Валерія Григорович,

valleria.hrihorovich.g@gmail.com

Західноукраїнський національний університет;

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор

Ірина Шкіцька

ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПРАГМАТИЧНИЙ І ЛЕКСИКО- СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ АФЕКТОНІМІВ У ПОЛЬСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

Демінутиви-звертання становлять важливу частину комунікативної культури слов'янських народів, поєднуючи морфологічну виразність з емоційними та прагматичними функціями. Їх семантичний спектр охоплює не тільки позначення зменшеності, а й вираження ставлення мовця — ніжності, приязні, іронії чи прихованої неприязні. У багатьох мовах демінутиви, крім функції позначення розміру, часто слугують вираженню

емоцій мовця (як позитивних, так і негативних), поява яких викликана тими чи іншими властивостями оцінюваного об'єкта, особистим ставленням мовця та ситуацією мовлення, а також створюють експресію для підкреслення важливості певної інформації, експліцитного чи імпліцитного впливу на реципієнтів [2, с. 386].

Метою нашого дослідження є аналіз типологічних подібностей і відмінностей у системі демінутивів-звертань польської та української мов з урахуванням їхнього прагматичного потенціалу.

Використання терміна «афектонім», запозиченого з польської лінгвістичної традиції (пол. *afektonim*) та підтриманого сучасними українськими дослідженнями, вважають більш точним, ніж «демінутив-звертання». Афектонім визначається як будь-яка емоційно забарвлена лексема, що використовується для вираження позитивної оцінки та прихильності. Це поняття ширше, оскільки охоплює не лише морфологічні демінутиви (як *донечко* або *córeczko*), але й метафоричні номінації, що не є здрібнілими (наприклад, *скарбе* / *skarbie*, *коханий* / *kochanie*). Психологічна функція таких форм корелює з концепцією «позитивної ввічливості» П. Браун та С. Левінсона, згідно із якою комуніканти прагнуть підтримати «позитивне обличчя» співрозмовника – його потребу бути прийнятим і позитивно оціненим. Афектоніми є лінгвістичним інструментом для демонстрації солідарності, схвалення та належності до однієї групи. Як зазначає К. Міллер, ці слова виконують фундаментальну психологічну функцію «приручення» світу та створення простору безпеки [4, с. 4-5].

Семантико-прагматичні групи демінутивів-звертань становлять:

1. Пестливо-ніжні форми. У діалектному мовленні формант **-очка** часто використовується для творення демінутивів від основ, що закінчуються на м'який приголосний (вплив твердих основ): *пасульочка* 'квасолечка', *бульочка* 'картопелька', *гульочка* 'кулька' та ін. [3, с. 222]. Демінутивні деривати на **-очка** / **-ечка** належать до двох типів. «Отже, суфікс **-ка** в староукраїнській мові вживається при творенні демінутивів набагато активніше, ніж суфікс **-иця**. Він переважає в усіх лексичних групах іменників: *брівка* – *брівочка*, *дитинка* – *дитиночка*, *мітелка* – *мітелочка*» [там само, с. 221]. Крім типових адресатів (закохані, подружжя, батьки, власні діти і маленькі діти взагалі, друзі), ласкаві звертання можуть бути скеровані і до незнайомих [1, с. 50]. Пор. пол.: *tatusia*, *córeczko*, *kochanie*, *misiu*, *serduszko*, *żabko*, *ptaszku*, *króliczku*; укр.: *мамусю*, *донечко*, *коханий*, *сонечко*, *ластівочко*, *голубчику*, *рибонько*, *серденьку*. Такі звертання широко застосовуються в сімейному чи романтичному спілкуванні, а також у літературі, створюючи атмосферу тепла та прихильності.

2. Нейтрально-зменшувальні форми. Такі форми позбавлені надмірної емоційності та використовуються у звертанні до дітей або молодших осіб: пол.: *chłopczyku*, *dziewczynko*, *koleżanko*, *panienko*, *malutki*; укр.: *хлопчику*, *дівчинко*, *сестричко*, *малесенький*. Вони мають лагідне, але не надмірно емоційне звучання, часто використовуються у виховному або дружньому контексті. Проте не можна стверджувати, що їхня роль обмежується лише вираженням об'єктивної оцінки: функціональний спектр залежить від таких факторів, як психоемоційний стан чи комунікативні наміри мовця, суспільна

усвідомлюваність функціонального потенціалу відповідного мовного елемента, різноманітність засобів вираження категорії демінутивності у тій чи тій мові [2, с. 385].

3. Саркастично-іронічні форми. І в польській, і в українській мовах демінутиви можуть набувати іронічного або зневажливого значення залежно від інтонації: пол.: *paniczu, kochaniutki, mądralo, słodziutki*; укр.: *розумничку, красунчику, солоденький, паночку, дороженький*. Такі звертання часто трапляються в художньому дискурсі та ситуаціях неформального спілкування. У таких формах суб'єктивна оцінка й експресія переважають над лексичним значенням. Ідеться про співчуття, іронію, зневагу, злобу, строкату і суперечливу гаму емоцій і оцінок [3, с. 38].

Афектоніми доцільно класифікувати також за їхнім лексико-семантичним (тематичним) джерелом. Цей підхід демонструє, які саме когнітивні метафори використовуються для вербалізації ніжності в обох культурах. Аналіз «Додатка V» книги «Czułe słówka» [4, с. 130-131] та українських відповідників дає змогу виокремити такі їхні основні групи:

1) **зооморфні метафори** (назви тварин): пол.: *misia, kotku, króliczku, żabko, ptaszku, rybko, tygrysku*; укр.: *котику, зайчику, рибонько, пташечко, голубчику, ластівочко*;

2) **гастрономічні метафори** (назви їжі, особливо солодощів): пол.: *ciasteczku, cukiereczku, raczusi, miodku, kluseczko*; укр.: *цукерочко, солоденький, пампушечко*;

3) **аксіологічні метафори** (назви коштовностей і цінних предметів): пол.: *skarbie, perelko, złoto / złociutka, moje wszystko, moje szczęście*; укр.: *скарбе, золотце, щастя моє, серденьку, душечко*;

4) **фітоморфні та природні метафори**: пол.: *gwiazdko, słoneczko, kwiatuszku*; укр.: *зірочко, сонечко, квіточко*;

5) **номінації зі сфери родинних стосунків**: пол.: *tamusia, tatuś, córeczko*; укр.: *мамусю, татусю, донечко*.

Польські демінутиви утворюються переважно за допомогою суфіксів *-ek, -ka, -ko, -usz, -usia, -unia*. У досліджуваних текстах XVI – XVIII ст., як і в пам'ятках попередніх періодів, демінутивів і гіпокористиків, утворених від іменників середнього роду, виявлено порівняно небагато. Ідеться про пестливі слова із суфіксами **-це; -ко; -ятко / -атко / -чатко; -ечко; -учко / -ичко / -очко, -енько; -ячко / -ачко / -ічко; -ят- / -ат- / -чат-**. Суфікси *-ець, -чик, -к* (чол. рід); *-очка, -ечка, -ичка, -иця* (жін. рід); *-ечко, -очко, -а / -ча, -еня, -а* (сер. рід) передають раціонально-емоційні оцінки [3, с. 252]. Демінутивні іменники чоловічого роду в пізній староукраїнській мові XVI – XVIII ст. продовжують утворюватися за допомогою суфіксів, що функціонували в давньоруській і ранній староукраїнській мові XIV – XV ст. [там само, с. 141]. Ці форманти є спільними для слов'янського словотвору, проте кожна мова надає їм національного колориту. Такі одиниці передають «особливе ставлення мовця до співрозмовника, відображають і покращують емоційний стан комунікантів, детермінують

їхню емоційну поведінку», слугують створенню індивідуальної для кожної романтичної діади інтимної атмосфери спілкування [1, с. 50].

Зауважимо, що в польській мові існує надзвичайно продуктивний клас суфіксів, що виражають не просто зменшеність, а інтенсивну ніжність (принцип *Małe jest piękne* – «маленьке – прекрасне»): польські суфікси: *-uś* (напр., *tatusi*, *Aniolku*), *-uniu*, *-usia*, *-uńka*, *-uńko* (напр., *córuńka*). Прагматична сила афектоніма часто посилюється не лише морфологічно, але й синтаксично, а саме через експліцитне додавання присвійних займенників. Ця конструкція підкреслює інтимність і належність [4, с. 137]. Пор. пол.: *Mój Misiu kochany!*, *Kochanie moje*, *Szczęście ty moje*; укр.: *Коханий мій!*, *Щастя моє!*, *Серденько моє*. Такі одиниці ніколи не лишаються поза увагою адресата, а обов'язково спричиняють якусь реакцію [1, с. 50]. Наявність великої кількості демінутивних утворень без додаткових емоційних відтінків у пам'ятках періоду Київської Русі, а також передавання демінутивності синтетично-аналітичним способом у пам'ятках XI – XIII і наступних століть підтверджує висновки лінгвістів про зменшеність як первинну функцію аналізованих суфіксів. Зменшені й пестливі утворення найбільш характерні для розмовного мовлення, а також для фольклорно-поетичних творів [3, с. 285]. У літературі демінутиви створюють атмосферу близькості, допомагають розкривати психологічний стан персонажів. Історичні приклади свідчать про давність і поширеність здрібніло-пестливих звертань *панюшко*, *перепелочко*, *зорухно*, *солнушко*. Більша чи менша функціональна навантаженість демінутивів у конкретній мові залежить від багатьох факторів – як внутрішньомовних (напр. тип мови), так і екстралінгвістичних (напр. особливості емоційності народу-носія мови, культуромовні норми, прийняті в даному суспільстві тощо) [2, с. 386]. У літературному мовленні вони підкреслюють психологічний стан персонажів, надають емоційного забарвлення реплікам і допомагають створити інтимну атмосферу діалогу. У побутовому спілкуванні, особливо в українській культурній традиції, такі форми виражають близькість, турботу, прихильність або іронічність. У польському контексті подібні звертання часто використовуються навіть у звичайних ситуаціях (наприклад, *proszę paniusiu* чи *kochanie* у магазинах), що свідчить про вищу прийнятність емоційності у соціальній сфері [там само].

Таким чином, і польські, і українські афектоніми, попри спільне слов'янське коріння, різняться своїм прагматичним потенціалом. У польській мові афектоніми виконують функцію стратегії позитивної соціальної ввічливості. Їхнє вживання у публічному дискурсі слугує ритуалізованим соціальним «пом'якшувачем», що мінімізує потенційну комунікативну дистанцію та створює атмосферу приязні. В українській мові афектоніми залишаються маркерами справжньої (не ритуальної) інтимності. Їхнє використання значною мірою обмежене приватною сферою (родина, романтичні стосунки). Використання афектонімів в українській традиції є свідомим актом демонстрації глибокої емоційної прив'язаності та створення безпечного інтимного простору, а не конвенційною соціальною нормою.

Список використаних джерел

1. Мокляк О. І. Афектоніми як об'єкт лінгвістичних досліджень. *Вчені записки ТНУ ім. В. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71), № 4, ч. 2. С. 45–50.
2. Руда Н. В. Категорія демінутивності: аспекти та перспективи досліджень. *Studia Linguistica*. 2013. Вип. 7. С. 384–388.
3. Семеренко Г. В. Історія суфіксального творення іменників із демінутивним і гіпокористичним значеннями в українській мові: монографія. Київ: ІУМ НАНУ; НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2020. 379 с.
4. Bańko Mirosław, Zygmunt Agnieszka. *Czułe słowa*. Warszawa: PWN, 2011. 150 s.

Оксана Дмитришин,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філософії, доцент
Наталя Матвеева

ВІЙСЬКОВИЙ СЛЕНГ ЯК МАРКЕР НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Мова – це не лише засіб комунікації, а насамперед духовний код нації, її пам'ять, спосіб мислення та відчуття світу. У період війни, коли суспільство переживає глибокі потрясіння, мова реагує першою – вона не просто описує реальність, а формує її, стає інструментом осмислення, виживання і самозахисту. Одним із найяскравіших лінгвістичних феноменів сучасності є український військовий сленг, який за короткий час перетворився на справжній мовний маркер національної самоідентифікації.

Повномасштабна російсько-українська війна 2022 року активізувала потужні мовотворчі процеси. У соціальних мережах, а також серед військових, волонтерів і цивільних з'являється безліч нових слів, виразів, жартів. Вони миттєво входять у мовний обіг і стають символами часу. Так формується новий пласт народної мови – мова спротиву, що об'єднує суспільство, підкреслює його стійкість і самобутність.

Дослідження військового сленгу в сучасному українському суспільстві є надзвичайно актуальним з кількох причин.

- По-перше, цей пласт лексики виникає в умовах глибоких соціальних трансформацій, відображаючи нову реальність війни, героїзму, болю та єдності.
- По-друге, військовий сленг став важливим індикатором мовної самоідентифікації українців – він допомагає виразити спільний досвід, національну свідомість і культурну стійкість.
- По-третє, швидкість поширення таких слів у масовій комунікації свідчить про їхню здатність переходити з військового

середовища до цивільного, впливаючи на розвиток сучасної української мови.

Крім того, актуальність теми зумовлена потребою наукової фіксації мовних процесів воєнного часу, щоб зберегти їх для історії й дослідити, як через мову суспільство конструює власну ідентичність.

Метою роботи є виявлення та аналіз особливостей українського військового сленгу як чинника формування й вираження національної ідентичності в сучасному суспільстві, а також з'ясування його лінгвістичних, соціальних і культурних функцій у процесі мовної самоідентифікації українців у період війни.

Для досягнення цієї мети було виконано такі завдання:

- Проаналізовано джерела формування українського військового сленгу.
- З'ясовано роль військового сленгу у формуванні національної ідентичності, зокрема його вплив на мовну свідомість, світогляд і колективну пам'ять українців.
- Встановлено тенденції поширення військового сленгу в цивільному мовленні та медіадискурсі, а також охарактеризовано його вплив на розвиток сучасної української мови.

Військовий сленг – це мова, яка використовується лише в окремих соціальних групах для створення спільного мовного простору та демонстрації своєї соціальної ідентичності. «Мовлення військовослужбовців не є ізольованим явищем, а формується під впливом комплексу лінгвістичних і екстралінгвістичних чинників, серед яких – загальна мовна ситуація в державі, рівень освіти й виховання, отриманих у родині та навчальних закладах, мовне оточення, соціокультурні умови перебування, а також характер комунікативного реципієнта» [1, с. 101]. Під час війни сленг вийшов за межі військових частин – став частиною повсякденного мовлення цивільного населення. Така інтеграція пояснюється тим, що весь народ фактично живе у воєнних реаліях: новини, соцмережі, розмови – усе пронизане військовою тематикою.

Сьогодні український військовий сленг виконує три основні функції:

- Комунікативну – забезпечує швидке, неформальне, але точне спілкування між людьми в екстримальних умовах;
- Ідентифікаційну – допомагає визначити "свого", сформувати колективну приналежність до спільноти українців, які пройшли через спільний досвід спротиву;
- Психологічну – через гумор і іронію допомагає зняти напругу, впоратися зі страхом і болем.

Мова війни в Україні стала важливим інструментом творення нації. Через слова та вислови українці не лише описують події, а й осмислюють себе як народ, що бореться за свободу. Сленг створює ефект «свого середовища» – спільного культурного простору, де навіть коротке слово може містити глибокий підтекст.

Отже, можна зробити висновки, що формування українського військового сленгу в сучасному суспільстві є не лише мовним процесом, а й глибоко соціокультурним явищем, яке відображає трансформацію національної свідомості в умовах війни. Військовий сленг став своєрідним маркером

національної ідентичності, що поєднує мовні, емоційні та культурні чинники, формуючи спільний комунікативний простір українців.

Його розвиток зумовлений потребою народу осмислити нову реальність, переосмислити поняття «ворог», «перемога», «захист», і водночас зберегти власну гідність та людяність. Через військовий сленг українці виражають не лише своє ставлення до подій, а й внутрішню силу, іронію, сміливість – риси, що стали складовими сучасної української ідентичності.

Військовий сленг сьогодні виконує важливу соціолінгвістичну функцію: забезпечує комунікацію між представниками військового та цивільного середовищ, консолідує суспільство й відображає спільний досвід боротьби за свободу. Він також відіграє значну роль у формуванні мовної пам'яті нації, адже фіксує історію війни через слово, гумор, символ і метафору.

Таким чином, військовий сленг у сучасному українському суспільстві є потужним індикатором культурних і ціннісних змін, що відбуваються під час війни. Його дослідження має важливе значення, адже саме через мову проявляється стійкість, єдність і незламність українського народу.

Список використаних джерел

1. Андріянова О. Я. Мовленнєва культура військовослужбовців на сучасному етапі. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки. 2019. Вип. 3. С. 98–107.
2. Балабін В. В. Загальна характеристика, склад і функції сучасного українського військового сленгу. Мовні і концептуальні картини світу. 2001. Вип. 5. С. 11–15.
3. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.

Лілія Долінська,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних
наук, доцент Тетяна Скуратко

СПЕЦИФІКА ШКІЛЬНОГО ВИВЧЕННЯ СУЧАСНОЇ ПАТРІОТИЧНОЇ ЛІРИКИ

В час воєнного лихоліття вважаємо важливим загальнодержавним завданням української освіти виховування у школярів щирого патріотизму, дієвої любові до Батьківщини та усього свого, рідного; формування гуманістичного світогляду особистості, її духовно-ціннісних орієнтацій. Важливим засобом національно-патріотичного виховання сьогодні, на наше переконання, є патріотична лірика.

Вважаємо, що вивчення патріотичної лірики посідає чільне місце у

дидактичній системі впровадження навчання української літератури у сучасних закладах загальної середньої освіти.

Зауважимо, що проблемі вивчення ліричних творів та їх виховного значення для школярів зверталися у своїх наукових розвідках Н. Волошина, Є. Волощук, О. Ісаєва, Г. Клочек, А. Лісовський, Л. Мірошніченко, В. Неділько, Л. Пархета, Є. Пасічник, І. Пилипейко, Л. Скорина, Г. Токмань, Н. Черниш тощо.

Погоджуємося із думкою Л. Пархети, що «ліричні твори – це безпосередній вияв в образі ліричного героя настроїв, думок і почуттів автора, породжених впливом об'єктивної дійсності, які передаються засобами своєрідно організованої ритмічної образно-емоційної мови» [7, с. 74]. Напевно, тому сьогодні, у час воєнного лихоліття активно твориться патріотична лірика, у центрі якої «не зображення певних об'єктів, подій, явищ природи, а, насамперед, змалювання людських почуттів, найпотаємніших думок, переживань, роздумів, які викликані суспільно-політичними подіями, картинами природи, особистісними моментами в житті людини, вираження ставлення до них» [7, с. 74]. Сучасна патріотична лірика є своєрідним відображенням пережитого досвіду воєнного життя. Наголосимо, що цей досвід найрізноманітніший, бо «людина має здатність любити, ненавидіти, пам'ятати, зворушуватися, сумувати за минулим, сумувати перед майбутнім, сумувати в моменті, радіти без причини, бажати того, чого ніколи ще не бачила, думати і планувати, аналізувати і робити висновки, співати, кричати і шепотіти, влаштовувати одне одному сюрпризи, зізнаватися в коханні. А ще – відчувати ностальгію, ревності, гордість за дітей, лінощі перед роботою, натхнення, моральну втому, переживання за іншого, співчуття, захоплення кимось... Всередині людини – спогади про пережите, мрії про майбутнє, туга за кимось, ненависть до кривдника, мужність захистити слабшого, сильніша за відстань любов, смак улюбленого морозива і запах поту після футболу, властивість чхати, коли дивишся на сонє, вміння бачити сни, відчуття тяглості поколінь. І ніжність» [4, с. 16].

Переконані, що сучасні українські діти повинні виховуватися на кращих зразках патріотичної лірики. Вважаємо, що доцільно для уроків позакласного читання ввести твори сучасної комбатантської лірики, так званої «поезії, що твориться під кулями» (наприклад, розгляд поетичних збірок Бориса Гуменюка «Вірші з війни» [2], Артура Дроня «Тут були ми» [3], Юрія Матевощука «Книга скарг» [6], Юрія Руфа «Багряна лірика» [9] та ін.), а також до шкільних навчальних планів увести факультативний курс «Поезія війни».

На нашу думку, аналіз сучасної патріотичної поезії повинен розпочинатися з психологічної підготовки учнів до її сприйняття. Саме тому первинне читання твору в класі – надзвичайно важливий етап його аналізу, адже сучасна патріотична лірика – живий нерв, який має відчуті і педагог-словесник, і кожен учень, бо «читання ніколи не буває безстороннім – у ньому обов'язково виявляються і розуміння твору, і ставлення до нього. Найефективніші читацькі прийоми не приховують байдужості» [7, с. 75].

Надзвичайно важливо, щоб учитель-словесник відповідально поставився до аналізу тексту. Вважаємо, що доцільно обрати текстуальний шлях аналізу,

запропонований Г. Токмань, що можна інтерпретувати за схемою: послідовне прочитання вірша «від першого до останнього слова»; максимальне наближення до «психології творчості»; за певними словами в тексті кожен читач має розкрити для себе «душу поета»; цей «аналіз вільний» і передбачає для кожного своє бачення твору [11, с. 159].

Отже, критично осмислюючи зміст сучасної літературної освіти, вважаємо за доцільне практикувати учителям-словесникам введення у коло позакласного читання текстів сучасної патріотичної лірики, що сприятиме національно-патріотичному вихованню підростаючого покоління.

Список використаних джерел

1. Голоси. Антологія військових письменників / упорядкув. Т. Пилипець. Київ: ФОП Степурін Ігор Миколайович, 2023. 260 с.
2. Гуменюк Б. Вірші з війни. <https://www.litlib.net/bk/99370/read>
3. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
4. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
5. Ісаєва О. Позакласне читання як засіб формування читача // Зарубіжна література в навчальних закладах. 1999. № 8. С. 48–51.
6. Матевощук Ю. Книга скарг. Тернопіль: Крок, 2024. 240 с.
7. Пархета Л. Особливості вивчення лірики на уроках літератури. Психолого-педагогічні проблеми сучасної школи. Вип. 1(9), 2023. С. 72–78.
8. Пасічник Є. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах: навч. посіб. для студентів вищих закладів освіти. Київ: Ленвіт, 2002. 384 с.
9. Руф Ю. Багряна лірика. Київ: «Залізний тато», 2024. 68 с.
10. Скорина Л. Аналіз художнього твору: навч. посіб. для студентів гуманітарних спеціальностей (філологія, літературна творчість, журналістика). Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2013. 424 с.
11. Токмань Г. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенційно-діалогічна концепція. Київ: Міленіум, 2003. 302 с.
12. Токмань Г. Цілісність сприйняття ліричного твору: текстуальний аналіз. Методика вивчення віршування. Дивослово. 2003. № 1. С. 46–50.
13. Черниш Н. Особистісно-орієнтоване вивчення лірики на уроках української та зарубіжної літератури. The first special humanitarian issue of Ukrainian scientists, 2022. № 2 (17). С. 66–74.

Марія Дуда,

marijaduda111@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Ірина Бабій

ВИВЧЕННЯ ПРОСТОГО УСКЛАДНЕНОГО РЕЧЕННЯ В ЛІНГВІСТИЦІ

Поширеними в мовленні є прості ускладнені речення, які передають різноманітну інформацію та виражають різні емоції. «Ускладнене речення – особливий структурний різновид простого речення. Під ним розуміють таке просте речення, яке ускладнюється однорідними членами речення, звертанням, відокремленими зворотами, вставними і вставленими конструкціями. Таким чином, просте ускладнене речення може мати у своєму складі різні способи ускладнення, які не можуть бути зведені до одного спільного знаменника» [1, с. 124].

У сучасному мовознавстві прості ускладнені речення вивчали такі науковці: К.Ф. Шульжук, Н.В. Гуйванюк, І.Р. Вихованець, С.П. Бевзенко, Л.П. Литвин, Г.В. Семеренко, О.В. Кульбабська, П.С. Дудик, Р.О. Христіанінова, Л.В. Прокопчук та інші.

Мета нашої статті – описати ускладнювальні компоненти простого ускладненого речення, розглянути їхні особливості. Треба розв'язати такі завдання: а) виявити, чим можуть ускладнюватися прості речення; б) з'ясувати суть кожного ускладнювального компонента; в) описати їхні особливості.

Традиційно у лінгвістиці до простих ускладнених речень відносять речення, у яких є однорідні члени речення, відокремлені члени речення, вставні і вставлені компоненти, звертання.

«Однорідність» – поняття зі значенням певної предметності, якості, властивості чи дії, яка перебуває поза межами одиничності. Однорідність формується дво-, кілька- чи багаторазовим поєднанням неоднакових за семантикою одиниць, кожна з яких є назвою окремого предмета, дії, стану, об'єкта, певної обставини чи ознаки: *З річки доносився дитячий лемент, і сміх, плюскіт хвиль* (І. Цюпа) – іменники в цьому реченні – однорідні підмети; за змістом і синтаксично їх однаково стосується залежний від них присудок *доносився*; з цим дієсловом логічно не можна поєднати безліч інших іменників: *друг, стілець* та ін.» [2, с. 190].

«Дехто із синтаксистів вважає, що речення з однорідними членами не варто зараховувати до ускладнених простих речень, «бо однорідність лише кількісно поширює речення, але не ускладнює його». Таке оцінне міркування сумнівне: із синтаксичного погляду однорідність не змінює речення категоріально, бо не привносить до його складу інших членів речення (неможливий, наприклад, однорідний ряд одночасно з означення й додатка), проте вона модифікує, змінює, поглиблює речення семантично, розгортає структурно» [2, с. 190].

«Однорідні члени речення – члени речення, що перебувають в однакових синтаксичних відношеннях з одним із членів речення і поєднуються між собою сурядним зв'язком» [3, с. 153].

П. Дудик чітко схарактеризував сурядний зв'язок між однорідними членами речення, зазначивши, що він «зреалізовується:

а) сполучником (сполучниками) та інтонацією: *Тече вода в синє море, та не витікає* (Т. Шевченко);

б) тільки інтонацією: *Кожна професія цікава, потрібна, захоплююча* (О. Копиленко);

в) обома засобами – сполучниковим і безсполучниковим (а також інтонаційним) зв'язком: *Росли брати, зростали, та не були друзями* (М. Коцюбинський)» [2, с. 190].

Науковці зазначають, що однорідні члени речення традиційно можуть складати відкритий і закритий ряди. Відкритий ряд є дуже різноманітним за кількістю компонентів, а закритий – містить тільки два компоненти, «формується переважно протиставними чи зіставними однорідними членами речення: *Праця садівника неспокійна, але почесна* (О. Гончар). Речення з такою однорідністю можна розгорнути іншим однорідним членом речення: *Праця садівника неспокійна, виснажлива, але почесна й мирна*. Проте і в цьому випадку воно семантично і структурно залишається поділеним на дві частини, які лише сукупно утворюють його однорідність» [2, с. 191].

Однорідними членами можуть бути і головні, і другорядні члени речення. «Інтонація однорідності – здебільшого перелічувальна, однорідні лексеми вимовляються з однаковою тональністю... Однорідні члени речення перебувають у реченні в подвійній залежності: між собою і з третім членом речення, який лексично й граматично залежить від них або підпорядковує їх собі» [2, с. 191].

«У реченні однорідні члени об'єднані в цілісний структурно-семантичний блок стосовно інших членів речення, що займає позицію одного члена речення. Тому однорідні члени пов'язуються з іншими компонентами речення не окремо, а лише в структурно-семантичній єдності» [3, с. 154].

Як зазначає мовознавець П. С. Дудик, «визначальною причиною відокремлення другорядних членів речення є те, що мовець, пишучи або висловлюючись усно, може за допомогою відокремлення актуалізувати (акцентувати), виділити, поставити в центр уваги, посилити певну частину речення» [2, с. 204].

«Відокремленими можуть бути повнозначні слова або різноманітні поєднання повнозначних слів. Повнозначне слово відокремлюється лише тоді, коли виконує синтаксичну функцію окремого члена речення: *Схопився руками за гриву, сподіваючись, що кінь доведе до загону* (Ю. Яновський); *І втомивсь я, самотній, на самій дорозі* (Т. Шевченко). Однослівна відокремленість – малопоширене явище, особливо у випадках відокремлення означень і обставин. Не підлягає відокремленню слово, яке не самотійно, а тільки в поєднанні з іншим словом (словами) формує певний член речення. Тому не може відокремлюватися будь-яка частина ускладненого другорядного члена речення – означення, прикладки, обставини чи додатка» [2, с. 204].

Умови відокремлення – «це загалом інтонація відокремлених членів (мелодика, паузи, ритм, логічний наголос), позиція (місце) відокремленого елементу в синтаксично основній частині речення, наявність чи відсутність пояснювального слова (слів) при тому члені речення, якого стосується відокремлений член; частиномовна належність синтаксично основного слова, пояснюваного відокремленим членом речення. Наприклад, особовий займенник

у функції пояснюваного слова завжди зумовлює відокремлення синтаксично залежного від нього члена речення: ***Він, неспокійний, подався на лікарський виклик*** (Ю. Збанацький) або ***Неспокійний, він подався на лікарський виклик***; але: *Микола, **неспокійний**, подався на лікарський виклик* (відокремлення виправдане, але необов'язкове); ***Неспокійний Микола подався...*** (в усному мовленні відокремлення можливе тоді, коли логічно виділяється цей прикметник, однак у писемному вживанні коми не допускаються, бо немає значення причиновості). За будь-яких умов відокремлюється дієприслівниковий зворот. Жодну з умов не можна вважати універсальною, тобто обов'язковою для всіх випадків відокремлення» [2, с. 207].

«Вставні і вставлені компоненти здебільшого диференціюють за ознакою модальності. Вставні слова, словосполучення, речення є одним із найпоширеніших засобів вираження суб'єктивної модальності. Вставлені конструкції репрезентують об'єктивну модальність» [3, с. 166].

Як зазначає К.Ф. Шульжук, «*вставні компоненти (слова, словосполучення, речення)* – мовні одиниці, що виявляють ставлення мовця до висловлюваної ним думки і виражають різні модальні значення (можливості, сумніву та ін.)» [3, с. 166].

«В академічному синтаксисі української мови вставні слова, словосполучення і речення віднесено до синтаксично ізольованих частин речення, які, хоч і належать до речення за своїм змістом, синтаксично не пов'язуються з жодним членом даного речення і, таким чином, залишаються поза синтаксичними зв'язками між членами речення» [3, с. 166].

Ускладнювальним компонентом простого речення також виступає *звертання*. «Основна функція звертань полягає у спонуканні співрозмовника слухати те, що йому повідомляють, виконувати певні дії тощо. Тому звертання здебільшого представлене називанням людини на ім'я, ім'я і по батькові, за прізвищем, віком, професією, родинними стосунками тощо. У реченні звертання є синтаксично ізольованою частиною, що ускладнює структуру речення» [2, с. 234].

Звертання – «інтонаційно виділений компонент речення, що називає істоти чи персоніфіковані предмети, яким адресоване мовлення» [3, с. 171].

На думку П. Дудика, звертання «властиві такі визначальні ознаки: номінативна (називальна) семантика, чітко усталена морфологічна форма, звертальна інтонація» [2, с. 234].

«Структурно (морфологічно й синтаксично) звертання може бути виражене або окремим повнозначним словом, переважно іменником, або сполученням слів: *Схиляю голову в глибинній шанобі перед тобою, Вчителю!* (Б. Олійник); *Дай мені ти крила, Україно, в нинішні і всі прийдешні дні* (М. Сингаївський);

О весно, йди! Всі ждуть тебе, кохана (Б. Грінченко); *Гей, ви, грізні чорні хмари! Я на вас збираю чари* (Леся Українка)» [2, с. 235].

«На відміну від вставних частин речення, звертання в межах одного простого речення семантично і граматично залежить від усього його змісту та будови і лише зрідка – від одного з членів речення: *Чую, земле, твоє дихання, Розумію*

твій тихий сум (В. Симоненко) – звертання землі залежить від усіх членів простого речення, хоча найбільше від дієслова *чую*.

«Звертання не є членом речення, хоча функціонально і граматично тісно пов'язане з його основою, на відміну від інших ізольованих одиниць, що дає підстави деяким лінгвістам (І. Кучеренку, І. Стеценку та ін.) кваліфікувати його як своєрідний член речення» [2, с. 235].

Отже, питання вивчення ускладнювальних компонентів у простому ускладненому реченні є актуальним і дискусійним. Подальші дослідження вбачаємо в розгляді вживання цих компонентів у текстах.

Список використаних джерел

1. Бевзенко С. П., Литвин Л. П., Семеренко Г. В. Сучасна українська мова. Синтаксис: навч. посіб. Київ: Вища шк., 2005. 270 с.
2. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. 384 с.
3. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2004. 408 с.

Дар'я Драннікова,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Оксана Вербовецька

ОСОБОВІ ІМЕНА У ТВОРІ «БІЛИЙ ПОПІЛ» ІЛЛАРІОНА ПАВЛЮКА

Антропоніміка – один із розділів мовознавства, що досліджує особливості творення й функціонування власних особових назв. Антропоніми зберігають у собі відомості про духовне й культурне життя суспільства.

Власні назви людей є засобом мовної ідентифікації особи у суспільстві. Сфера їх використання є досить широкою, що вимагає виокремлення онімів за характером обставин, у контексті яких вони вживаються. Таким чином в ономастиці формується дві системи іменувань, а саме офіційна і неофіційна. Обидві вони тісно пов'язані між собою, адже офіційна система є документально закріпленою й сталою, на відміну від неофіційної, що зумовлює залежність розвитку неофіційної системи іменування від офіційної [0].

Офіційна система іменувань на сучасному етапі розвитку містить три основні класи: імена, прізвища та імена по батькові. Будь-які інші іменування, на думку більшості дослідників антропонімії, варто відносити до прізвищ. Проте окремою групою неофіційних іменувань виступають варіанти особових. Варіантом імені, услід за П. Чучкою, вважаємо його видозміну. Дослідник під терміном «іменний варіант» розуміє «всяку (і фонетичну, і словотворчу, і офіційну, і розмовну) модифікацію того ж

самого імені, у тому числі й основний, тобто стрижневий його варіант» [4, с. 39].

Метою дослідження є виявити та дослідити різноманіття особових імен у романі сучасного українського письменника Ілларіона Павлюка «Білий попіл».

Загалом вивченням літературно-художніх онімів в українській ономастиці займалися Ю. Карпенко, Л. Белей, Т. Крупеньова, О. Карпенко, М. Зубов, М. Мельник, Г. Шотова-Ніколенко, Л. Шестопалова, О. Сколоздра-Шепітко та ін.

У творі І. Павлюка «Білий попіл» виявлено 30 особових імен, серед яких чоловічі імена переважають над жіночими. Репертуар чоловічих імен складає 22 одиниці (*Варфоломій, Василь, Григорій, Іван, Марк, Микола, Мирослав, Назар, Олесь, Панас, Петро, Роман, Семен, Тарас, Теома, Тимко, Тома, Томас, Томаш, Фома, Хома, Юда*), жіночих – 8 одиниць (*Анна, Марфа, Настя, Оксана, Соля, Солоха, Соломія, Соломійка*).

Дослідивши етимологію поданих імен, ми вважаємо доцільним поділити їх на такі чотири групи за походженням: **грецькі**: *Анна, Василь, Варфоломій, Григорій, Марк, Марфа, Микола, Настя (Анастасія), Оксана, Панас, Петро, Семен, Тарас, Тимко (Тимофій), Теома, Тома, Томас, Томаш, Фома, Хома*; **латинські**: *Назар, Роман*; **слов'янські**: *Мирослав*; **єврейські**: *Соломія, Іван, Юда*. Як бачимо, переважають оніми грецького походження.

Більшість із виявлених у творі особових імен вжиті в офіційних формах, проте виявлені і варіанти імен. Загалом така група в антропонімії включає словотвірні-структурні похідні, акцентуаційні та лексичні. Задля аналізу словотвірних-структурних варіантів ми використали класифікацію, розроблену Р. Керстою, у якій виділили усічені оніми; усічено-суфіксальні оніми; суфіксальні варіанти онімів (повна основа імені + суфікс; усічена самостійна основа + суфікс; усічено-суфіксальне ім'я + суфікс) [59].

Усічення передбачає втрату частини імені (афреза, синкопа, апокопа) і сприяє спрощенню вимови громіздких назв чи іншомовних, не адаптованих до української мови. Шляхом усічення утворені оніми *Олесь, Настя, Соля* та ін.

Утворення суфіксальних варіантів відбувається шляхом приєднання суфіксів до основ, що становлять різні структурні варіанти – повні та усічені. Найчастотнішими суфіксальними варіантами є деривати з суфіксом **-к-**, який поєднується з усіма варіантами іменних основ – повними, усіченими та усічено-суфіксальними. У нашому дослідженні виявлено такі: *Соломійка* та *Тимко*, які утворені від повних основ (*Соломійка*, бо основи приєднувався лише суфікс **-к-**, оскільки формант **-а** залишався уже від повної основи імені), усічених основ (*Тимко* – усічена форма імені *Тимофій* + суфікс **-к-**). Виявлено суфіксальний варіант від усіченої основи за допомогою суфікса **-х**: *Солоха*. Неофіційні форми імені *Соломія* утворюють словотвірне гніздо: *Соломія* (офіційна форма) – *Соломійка* (повна основа імені + суфікс **-к-**) – *Солоха* (усічення + суфікс **-х-**) – *Соля* (усічене ім'я). «Одні і ті ж суфікси в різних ситуаціях можуть виражати то пестливість, то згрубілість. Загалом говорити про експресивне забарвлення імен або ж суфіксів для їх утворення, на нашу думку, не можна. Це явище дуже суб'єктивне, вимагає достеменного вивчення кожного випадку зокрема» [1].

Важливо також окремо відзначити імена *Теома, Тома, Томас, Томаш, Фома* та *Хома*, що є лексичними варіантами одного імені: *Теома* (αμοα[те-ома] — «близнюк») – арамейською, *Тома* (фр. Thomas) – французькою, *Томас* (грец. Θωμᾶς) – грецькою, *Томаш* (пол. Tomasz) – польською та *Хома* – українською. Такі фонетичні варіанти є важливим елементом сюжету і були використані з метою розкриття однієї з головних його загадок. З точки зору використання варіантів особових імен, то можна їх поділити на три категорії: загальнонаціональні (використовуються в усіх регіонах країни): *Настя, Соломійка*; локальні (використовують лише в межах певного населеного пункту, району чи регіону): *Солоха*; індивідуальні, внутрішньосімейні (у межах родини): *Соля*.

Проаналізувавши поданий матеріал, можемо зробити висновок, що особові імена відіграють важливу роль у літературних творах, утворюючи онімний простір літературного тексту, увиразнюючи його й додаючи змісту та глибини. Антропонімний репертуар твору є цінним джерелом для розуміння мовної ідентифікації персонажів та культурно-історичного тла роману.

Список використаних джерел

1. Вербовецька О. Неофіційна антропонімія Тернопільщини: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Тернопіль, 2016. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Verbovetska_Oksana/Neofitsiina_antroponimiia_Ternopilschyny/ (дата звернення: 28.10.2025).
2. Керста Р. Й. Українська антропонімія XVI століття. Чоловічі іменування Київ: Наук. думка, 1984. 214 с.
3. Павлюк І. Білий попіл/ пер. з рос. Михайла Бриниха. Львів: Вид-во Старого Лева, 2018. 352 с.
4. Чучка П. П. Антропонімія Закарпаття: монографія. Київ: ТОВ «Папірус», 2008. 671 с.

Світлана Лавріненко,
курсант Військового інституту телекомунікацій та
інформатизації ім. Героїв Крут;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент
Інна Жукович

ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ЛІНГВОДИДАКТИКИ: КРІЗЬ ПРИЗМУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДАХ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими завданнями. У сучасних умовах розвитку Збройних Сил України та інтеграції у світовий безпековий простір питання якісної мовної підготовки військовослужбовців набуває особливої актуальності. Володіння

англійською мовою стає не лише елементом освіченості, а й необхідною складовою професійної компетентності майбутнього офіцера.

Офіцери й курсанти мають бути готові до участі у міжнародних навчаннях, миротворчих операціях, спільних штабних тренуваннях і комунікації з військовими підрозділами країн-партнерів. Проте традиційні методики викладання мови, що застосовуються у вищих військових навчальних закладах, не завжди враховують специфіку військової служби — оперативну термінологію, особливості бойових ситуацій, обмеженість часу та підвищений рівень психологічного навантаження. Так, проблема полягає у пошуку ефективних лінгводидактичних моделей, які б забезпечували професійно орієнтоване навчання англійської мови у військових закладах освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання лінгводидактики у військовій освіті розглядалися у працях українських науковців, зокрема Л. Гринько, О. Сидоренко, Т. Дейчук, а також у звітах Міністерства оборони України.

Дослідники наголошують, що навчання іноземної мови у військових вишах повинно мати професійно спрямований характер, тобто бути безпосередньо пов'язаним із військовою діяльністю, а не лише із загальними мовними навичками.

У наукових публікаціях Національного університету оборони України імені Івана Черняховського зазначається, що ефективність мовної підготовки залежить від упровадження сучасних методик — комунікативного, компетентнісного, інтегрованого (поєднання мовного та фахового компонентів).

Важливим чинником є також підготовка викладачів, які мають володіти не лише мовою, а й методикою викладання військової англійської, знати стандарти НАТО та вміти організовувати навчання відповідно до вимог документа STANAG 6001, який визначає рівні мовної підготовки військовослужбовців.

Дослідження Інституту педагогіки НАПН України (2022 р.) підкреслює потребу у впровадженні військової термінології, створенні навчальних матеріалів, що базуються на реальних ситуаціях з військової практики, та активному використанні цифрових технологій у навчальному процесі.

Мета дослідження — визначити основні проблеми навчання англійської мови у вищих військових навчальних закладах та окреслити шляхи вдосконалення лінгводидактичного процесу з урахуванням сучасних вимог військової освіти.

Завдання:

1. Проаналізувати стан мовної підготовки у системі військової освіти України.

2. Визначити основні труднощі, що постають перед викладачами і курсантами під час вивчення англійської мови.

3. Розглянути сучасні лінгводидактичні підходи, придатні для військової освіти.

4. Окреслити перспективи вдосконалення методики викладання англійської мови у військових закладах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання англійської мови у вищих військових навчальних закладах має низку специфічних особливостей. По-перше, підготовка здійснюється в умовах обмеженого часу, коли курсанти мають значне службове навантаження. Тому навчальний процес повинен бути максимально практичним і спрямованим на формування умінь використовувати мову у службовій діяльності. По-друге, необхідно враховувати специфіку військової термінології. Мова військових документів, команд, звітів відрізняється від загальноживаної, а отже, вимагає спеціальної підготовки. По-третє, викладання англійської мови має бути інтегрованим із фаховими дисциплінами. Наприклад, майбутні авіатори повинні вивчати мову через теми, пов'язані з аеронавігацією, а курсанти інженерних військ — через технічну термінологію. Такий підхід відповідає принципу змістово-мовної інтеграції.

Серед ефективних **методів** навчання виділяють:

- комунікативний підхід, орієнтований на розвиток практичних навичок спілкування;
- ситуаційне моделювання, коли курсант розігрує реальні військові сценарії;
- роботу з автентичними матеріалами — наказами, звітами, інструкціями, зразками військової документації;
- використання цифрових ресурсів — навчальних платформ, відео-уроків, інтерактивних тестів, що сприяють підвищенню мотивації.

Важливу роль відіграє також система оцінювання. У військових закладах освіти застосовується міжнародний стандарт STANAG 6001, який дає змогу визначити рівень володіння мовою за чотирма видами діяльності: слухання, говоріння, читання, письмо. Така система забезпечує об'єктивність оцінки та дозволяє узгоджувати результати з міжнародними вимогами.

Висновки і перспективи подальших досліджень:

1. Навчання англійської мови у вищих військових навчальних закладах України має стратегічне значення для формування професійної компетентності майбутніх офіцерів.

2. Основними проблемами залишаються: недостатня інтеграція військової термінології, обмежена кількість навчальних годин, нестача сучасних методичних матеріалів і потреба у підвищенні кваліфікації викладачів.

3. Ефективними напрямками розвитку є впровадження інтегрованих курсів, орієнтованих на професійну діяльність, використання активних методів навчання (рольові ігри, симуляції, проєктна робота), а також цифрових технологій.

4. Подальші дослідження варто спрямувати на розроблення електронних навчальних платформ з військової англійської мови, створення адаптованих підручників і посібників, а також на вивчення психологічних аспектів навчання дорослих у військових умовах.

Список використаних джерел

1. Гринько Л. М. (2023). Інтегроване навчання змісту та мови у системі вищої військової освіти України. *Східноєвропейський журнал психолінгвістики*, 10(1), 45–57.
2. Міністерство оборони України. (2024). *Звіт про розвиток мовної підготовки у Збройних Силах України*. Київ: МОУ.
3. Національний університет оборони України імені І. Черняховського. (2024). *Курси інструкторів з мовної підготовки за стандартами STANAG 6001*. Київ: НУОУ.
4. Сидоренко О. В. (2022). Упровадження військової термінології на заняттях з англійської мови у закладах вищої освіти. *Інститут педагогіки НАПН України*.
5. TESOL-Ukraine. (2024). *Збірник наукових праць TESOL-Ukraine National Convention*. Київ.
6. Харківський національний університет Повітряних сил імені І. Кожедуба. (2023). *Кафедра авіаційної англійської мови: навчальні програми та методичні рекомендації*. Харків.
7. Національний університет «Острозька академія». (2021). *Англійська мова для спеціальних цілей (військове спрямування)*. Острог.

Ірина Камінська,
vitaliiivrn@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент,
Світлана Бородіца

ОБРАЗ ІВАНА МАЗЕПИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Постать гетьмана Івана Мазепи завжди привертала увагу як істориків, так і письменників, оскільки його життя й діяльність поєднали в собі державницьку мудрість, дипломатичну гнучкість і суперечливість політичних кроків. В українській історії Мазепа постає не лише як політичний діяч, а й як культурний меценат, покровитель освіти та мистецтва. Проте в історико-літературних працях довгий час образ гетьмана залишався недостатньо розкритим. А в українській літературі він став одним із найпотужніших символів державницької ідеї, політичної самостійності та трагічної долі України. Його життя та діяльність привертала увагу багатьох українських письменників різних епох, які по-своєму інтерпретували цей образ, наділяючи його рисами, що відповідали суспільним настроям і культурним потребам часу. Так, Пантелеймон Куліш у поезії «До Мазепи» змальовував гетьмана символом нескореного духу та прагнення до волі. Іван Карпенко-Карий (драма «Мазепа»), Людмила Старицька-Черняхівська (драма «Іван Мазепа»), Спиридон Черкасенко (історичні драми «Коли народ мовчить» та «Вельможна пані Кочубеїха»), Юрій Федькович (переклад історичної трагедії Р. Готтшала «Мазепа») та ін. осмислювали його образ як

національно свідомої, ідейно сформованої особистості, котра чітко усвідомлювала власну історичну місію. Вони, як правило, наділяли його високими моральними рисами, підкреслюючи патріотизм, інтелект і державницьке мислення, утвердивши неоромантичний образ героя. Відтак їхні історичні твори трактуємо історіософськими, де глибоко розкрито взаємозв'язок особистої долі гетьмана з долею українського народу.

Безумовно, найповніше художнє осмислення постаті гетьмана здійснив Богдан Лепкий у своєму історичному романі-епопеї («Мотря» (у двох томах), «Не вбивай», «Батурин», «Полтава»). Цей епічний цикл постає як ідейна протиположність «шляхетському» романові Генріка Сенкевича «Вогнем і мечем», бо в ньому український погляд на історію подається не як периферійний, а як центральний. Український письменник показав Мазепу не лише як державного діяча, а як мислителя, людини високої культури, що стоїть на сторожі духовної незалежності свого народу.

Зрозуміло: постать Івана Мазепи займає особливе місце в національному літературному процесі. Якщо у ХІХ – на початку ХХ століття гетьман здебільшого зображувався в дусі романтичної традиції як визволитель, державотворець, герой нації, то у ХХІ столітті художнє осмислення цієї постаті набуває багатовимірності, психологічної глибини та філософського підтексту. Сучасні письменники прагнуть не лише реконструювати історичні події доби Мазепи, а й відчитати їх у контексті нових сенсів – як історію вибору, духовної зрілості та відповідальності. Таке переосмислення свідчить про актуальність постаті гетьмана для сучасного українського читача, бо Україна, на жаль, і сьогодні переживає процес формування державної суб'єктності, духовного самовизначення та переоцінки власної історичної пам'яті.

Історичні романи Богдана Сушинського «Гетьман Мазепа: повернення до Батурина», Валентина Чемериса «Трагедія гетьмана Мазепи», Петра Сороки «Жезл і посох», Петра Кралюка «Справжній Мазепа», Оксани Зененко «Таємна місія гетьмана» демонструють значне ускладнення образу українського гетьмана – від неоромантичного пророка до постмодерного мислителя, від державного лідера до самотньої людини, змушеної робити історичний вибір. Для сучасних авторів Іван Мазепа – це символ національної свідомості, в якій відбиваються складні пошуки ідентичності, історичної справедливості та свободи. Для читача ХХІ століття він стає не стільки історичним героєм, скільки духовним співрозмовником, чий досвід і трагедія залишаються актуальними в сучасному контексті боротьби за незалежність і збереження національної пам'яті.

Отже, в сучасній українській літературі утверджується багатоплосковий образ Івана Мазепи, котрий продовжують осмислювати й переосмислювати з позицій нових поколінь, засвідчуючи актуальний культурний діалог між минулим і сучасністю.

Список використаних джерел

1. Зененко О. Таємна місія гетьмана. Київ: Український пріоритет 2023. 296 с.
2. Кралюк П. Справжній Мазепа. Київ: Фоліо, 2022. 224 с.
3. Сорока П. Жезл і посох. Київ: Український пріоритет, 2015. 333 с.

4. Сушинський Б. Гетьман Мазепа: повернення до Батурина: роман-есе. Київ: Центр стратегічних досліджень розвитку козацтва; Коломия: ВПК «Вік», 2001. 400 с.

5. Чемерис В. Трагедія гетьмана Мазепи. Київ: Фоліо, 2015. 475 с.

Оксана Каськів,

oksanakaskiv17@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент

Ніна Свистун

МЕТОДИКА ВИВЧЕННЯ СКЛАДНОПІДРЯДНИХ РЕЧЕНЬ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ЮРІЯ ВИННИЧУКА «НАРЕЧЕНА ВІТРУ»)

Постановка проблеми. У сучасній школі навчання української мови спрямоване не лише на засвоєння правил і норм, а передусім на формування мовної особистості – людини, яка вміє мислити, відчувати і висловлювати свої думки грамотно, логічно, образно. Одним із найважливіших складників мовної компетентності є вміння будувати складні синтаксичні конструкції, зокрема складнопідрядні речення – складні речення, «частини якого нерівноправні за змістом та граматично і з'єднані підрядним сполучником чи сполучним словом» [4, с. 405]. Саме вони дозволяють виразити найтонші відтінки думки, передати причиново-наслідкові, часові, умовні, з'ясувальні та інші логічні зв'язки, що забезпечують точність і гнучкість мовлення.

Вивчення складнопідрядних речень у шкільному курсі української мови традиційно є важливим етапом опанування синтаксису – «розділу граматики, який вивчає значення та будову словосполучень і речень» [3, с. 224]. Проте сучасна методика вимагає не лише формального засвоєння граматичних понять, а й уміння застосовувати знання у практичному мовленні. Саме тому особливої актуальності набуває робота з художніми текстами, де складні конструкції функціонують природно, виконуючи смислову, емоційну та стилістичну роль.

Аналіз досліджень проблеми. Проблема вивчення синтаксису в школі, зокрема складнопідрядних речень, неодноразово була предметом уваги українських лінгвістів і методистів. У працях І. Вихованця, О. Синявського розроблено теоретичні основи синтаксису сучасної української мови; у дослідженнях О. Глазової подано методичні рекомендації щодо поетапного опрацювання складних речень у шкільному курсі; у підручниках М. Пентиліук опрацьовано особливості вивчення та засвоєння синтаксису в середніх освітніх закладах; у працях О. Кучерук проаналізовано синтаксичні засоби виразності у художніх текстах, що створює підґрунтя для поєднання граматичного й літературного аналізу на уроках. Водночас питання використання конкретних художніх текстів як матеріалу для засвоєння синтаксичних конструкцій потребує подальшої розробки, зокрема на прикладі сучасної української прози.

Метою дослідження є розгляд ефективних методів вивчення складнопідрядних речень у школі на основі тексту роману Юрія Винничука

«Наречена Вітру» та виявлення функціональної ролі складнопідрядних конструкцій у художньому мовленні.

Завдання дослідження: проаналізувати теоретичні основи вивчення складнопідрядних речень у шкільному курсі української мови; визначити методичні принципи та прийоми роботи з художнім текстом під час вивчення синтаксису; з'ясувати роль складнопідрядних речень у романі Ю. Винничука «Наречена Вітру»; розробити практичні рекомендації щодо використання художніх уривків для формування мовленнєвих умінь учнів.

Виклад основного матеріалу. Художній текст створює сприятливе середовище для розвитку мовлення учнів, адже дає змогу побачити, як граматичні явища працюють у живій мові. Із цього погляду роман Юрія Винничука «Наречена Вітру» є надзвичайно цінним матеріалом. Його мова насичена складнопідрядними реченнями різних типів, які не лише передають зміст, а й відображають психологічні стани героїв, ритм і поезику оповіді.

Вивчення складнопідрядних речень має велике значення у формуванні мовленнєвих компетентностей школярів. Опрацьовуючи цей матеріал, учні вчаться розрізняти види підрядних частин, встановлювати логічні зв'язки між ними, формулювати думку послідовно й аргументовано. Робота зі складними конструкціями розвиває не лише мовне, а й логічне мислення, адже побудова таких речень вимагає вміння структурувати інформацію, визначати головне та другорядне, розуміти причинно-наслідкові зв'язки.

Особливо цінним є застосування текстоцентричного підходу – коли учні не просто конструюють штучні приклади, а працюють з автентичними художніми уривками. Це допомагає глибше усвідомити стилістичне значення складнопідрядних речень, зрозуміти, як синтаксис підпорядковується змісту, емоційному стану героя чи атмосфері твору.

Методика вивчення складнопідрядних речень повинна спиратися на кілька провідних принципів: комунікативно-діяльнісний підхід, поетапність навчання, інтеграцію мовного й літературного аналізу, а також на розвиток творчого потенціалу учнів.

На початковому етапі варто організовувати **спостереження за мовними явищами**. Учні отримують уривок із роману Ю. Винничука та визначають, які типи підрядних частин ужито, які смислові відтінки вони передають. Наприклад: *«А як уже й цвинтар проминув і зайшов до лісу, аж тоді схаменувся і зрозумів, що не впіймати йому того пташка»* [1, с. 67] – складнопідрядне речення з двома підрядними частинами різного типу – обставинною часу та з'ясувальною. Перша виражає момент і причину пізнього усвідомлення, друга – зміст думки героя (усвідомлення втрати або неможливості); *«Повернувся він до тієї церкви, де вони правили службу Божу»* [1, с. 67] – складнопідрядне речення з підрядною означальною частиною. Підрядна «де вони правили службу Божу» пояснює опорне слово *церкви*; *«Вони не люблять, коли з них кепкують»* [1, с. 67] – складнопідрядне речення з підрядною з'ясувальною частиною. У ньому

вжито **підрядну з'ясувальну частину**, яка пояснює дієслово (**що саме не люблять**).

На другому етапі варто перейти до **структурно-аналітичної роботи**: учні моделюють схеми речень, визначають вид підрядності, засоби зв'язку, виділяють головне й підрядне. Це сприяє засвоєнню граматичних закономірностей.

Третій етап – **творчий**, де важливо показати, як знання синтаксису допомагає створювати власні тексти. Учні можуть виконувати вправи з **трансформації речень** (замінювати підрядні частини іншими типами або перетворювати складнопідрядні на прості без втрати змісту), а також **творчі завдання** – написати короткий опис чи міні-розповідь у стилі Юрія Винничука, використовуючи складнопідрядні конструкції.

Ефективними є й **порівняльні аналізи**, наприклад, зіставлення мови роману «Наречена Вітру» з іншими творами письменника або з прозою сучасників. Такі завдання сприяють розвитку мовного чуття, уміння помічати індивідуальні особливості авторського стилю.

Роман Юрія Винничука є прекрасним прикладом тексту, у якому синтаксис стає інструментом художнього вираження. Автор широко використовує складнопідрядні конструкції для створення напруженої атмосфери, відтворення фантастичних і психологічних мотивів, передачі емоційних відтінків.

Звертаючи увагу на синтаксичну організацію тексту, учні починають розуміти, що граматики – це не лише система правил, а й спосіб вираження художньої думки. Робота з текстами Ю. Винничука вчить сприймати речення не ізольовано, а як елемент цілісної мовної структури, що служить змісту, настрою, ритму.

У процесі такої роботи в учнів розвивається естетичне сприйняття мови, з'являється інтерес до її глибинної структури, формується почуття стилю. Граматика перестає бути абстрактною, перетворюючись на живий інструмент пізнання світу слова.

Практика показує, що використання художніх текстів при вивченні складнопідрядних речень має низку переваг. По-перше, це підвищує **мотивацію** учнів: їм цікавіше працювати з літературними прикладами, ніж із штучними реченнями. По-друге, це сприяє **розвитку мовного чуття** – учні починають відчувати, як синтаксичні структури впливають на ритм, емоційність і виразність мови. По-третє, така робота **розвиває логічне та критичне мислення**, адже учень повинен аналізувати не лише граматичну форму, а й зміст, підтекст, зв'язок між частинами тексту.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, методика вивчення складнопідрядних речень на матеріалі роману Юрія Винничука «Наречена Вітру» є ефективною моделлю інтеграції мовного й літературного навчання. Вона поєднує когнітивний, емоційний і творчий аспекти навчального процесу, формує цілісне уявлення про мову як засіб мислення та художнього вираження. Завдяки такому підходу урок української мови перетворюється на живий простір дослідження слова, де учні не лише засвоюють граматичні правила, а й вчаться бачити в них гармонію, зміст і красу.

Список використаних джерел

1. Винничук Ю. Наречена Вітру : роман. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2024. 384 с.
2. Методика викладання української мови в середній школі / І. С. Олійник, В. К. Іваненко, Л. П. Рожило, О. С. Скорик. Київ: Вища школа, 1989. 439 с.
3. Методика навчання української мови в середніх навчальних закладах / За ред. М.І. Пентиліук. Київ : Ленвіт, 2005. 400 с.
4. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 408 с.

Наталія Костишин,

natalia2006.ukr.net@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філософії в галузі філології,
викладач Юлія Костюк

МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗНОСТІ У ТРАВЕЛОГАХ СОФІЇ ЯБЛОНСЬКОЇ

Софія Яблонська – українська письменниця подорожньої прози, мандрівниця, журналістка, кінодокументалістка. Її подорожі – це не просто огляд туристичних місць, це заглиблення у життя людей цих країн. Вона полює, потрапляє на традиційні свята жителів, спостерігає за світом природи, тобто описує маловідомі в той час життєві деталі народів. Свої травелоги «Чар Марока», «Далекі обрії», «З країни рижу та опію», наповнює образністю, фігури мови доповнюють осмислення світу і розуміння інших культур. Травелог як літературний жанр передбачає фіксацію опису вражень автора, які з'явилися під час подорожі, але у С. Яблонської ці враження набувають експресивної, естетичної форми завдяки тропам та фігурам мови. Як зазначає, Л. Мацько «тропи, риторичні фігури характеризуються перенесеністю значень або їх трансформацією, нарощуванням, на основі чого виникає образність, і об'єднуються вони під загальною назвою тропи» [2, с. 318].

І саме ці засоби творення образності зустрічаємо у травелогах С. Яблонської. Наприклад, у творах одним з найвиразніших тропів є метафори, такі як: *очі засяяли вогником надії, п'яна від вражень, розсерджених хвилях, аж душа в них співає, яскраве світло, що ранить очі*. Наведені приклади за граматичним вираженням метафор діляться на комбіновані, атрибутивні та дієслівні. Спостерігаємо, що письменниця переміщує властивості одного об'єкта на інший, часто нелогічний чи несподіваний з раціонального погляду, для розкриття його сутності. Таке переміщення зазвичай зумовлене індивідуально-авторським баченням,

адже саме автор здатен помітити подібність сутностей, яку інколи неможливо раціонально пояснити. Різновидом метафор є персоніфікація – перенесення ознак істот на неживі предмети: *веселим гуркотом залізних коліс, поїзди вже з тиждень помиляються, холод порадив мені зайти у церкву, стеля спадає на голову, колихаються стіни, вигинається підлога та вся кімната танцює* [3, с. 7]. С. Яблонська надає поїзду, абстрактним явищам та архітектурним елементам людських властивостей, для більш виразнішого, емоційнішого опису своїх вражень.

Порівняння у травелогах допомагають передати ознаку одного суб'єкта через спорідненість з об'єктом: *Але, Марсилія зробила виняток для мене і зустріла мене у білому одязі, мов вередлива пані* [3, с. 4]; *В самого шофера був такий вид, ніби це власне він винайшов цю чудову машину* [3, с. 61]; *Голова в мене крутиться, мов колесо дитячого, вітряного млинка* [3, с. 7]; *то нараз з'їздив стрімголов долину, немов байдужий на ціль своєї дороги, химерний турист* [3, с. 38]; *Мені навіть здавалося, що він ставився до спочування, наче до якоїсь поганої, зайвої болячки* [3, с. 75]. За граматичним вираженням найбільше у травелогах порівняльних зворотів зі сполучниками *мов, немов, наче, ніби* для зображення ставлення автора, викликаючи настрій, почуття. Серед видів порівнянь у цих творах вона використовує образні, які ігнорують інші характеристики, зосереджуючись на враженні.

Для вираження суттєвої риси або якості, використовує образні означення – епітети: *безкрає море, сумні, сині очі, сердитий вітер, турботливій Європі, бездушний поїзд, веселу пригоду, живими колірами, ніжні слова*. Це дало змогу письменниці показати природні явища, транспорт з несподіваного, неіснуючого боку. Автор виділяє постійні (*безкрає море*), прикрашальні (*довгі, ясні плями*), пояснювальні, перенесені (*вірним псом Китаєм*) епітети, для естетичного увиразнення травелогів. Вживає кольористичні образні означення (*синіми дірами*), внутрішньопсихологічного сприймання (*щаслива вигадка*), серед останніх виділяють одоративні (пов'язані із органами чуття) та емотивні (із власне почуттями). У текстах С. Яблонської знаходимо і перші, наприклад *гаряче повітря, густа імла, гіркий запах*, і другі: *оживлений порт, загадкова юрба, дикий вигляд міста*.

Знаходимо у названих творах і перебільшення, тобто гіперболу: *Мої сусіди збожеволіли від знайомства зі мною – білою жінкою* [3, с. 274]; *На білім, розпаленім мов метал, небі, не видно навіть сонця, – начеб воно розтопилося, розплилося від своєї власної горячі* [3, с. 269]. С. Яблонська гіперболізує природні явища, хвороби, власні думки, для підсилення передачі вражень, створення колоритного та виразного середовища. Ознаки приписуються словам у такій мірі, яка не відповідає їхній реальній семантичній природі.

Щодо риторичних фігур, травелоги наповнені антитезами – зіставленням протилежностей для підсилення вражень, для більшої переконливості. Наприклад, *Вони воліють тільки гіркий спокій у неволі, ніж криваві війни за нетривку волю* [3, с. 62]; *Сумних далеких від'їздів, часто безповоротних, – щасливих зустрічей, весілля, сліз, розваг* [3, с. 215]; *Кохання, себто подружжя, тихе життя на провінції, буржуазно родинне життя – чи світ? Незнані країни,*

моря, – широкі береги, безмежжя, нові далекі – обрії? [3, с. 212]. Ці протиставлення розширюють уявлення читача про світ і дають змогу досягнути нові сенси.

С. Яблонська використовує і риторичні фігури, зокрема період: *Хоч зблизька, коли я охопила зором його масивну величаву постать, його роздуті, сильні груди, де гуркотять машини і мотори, їздять від пивниці до горішніх поверхів ліфти та вантажники, тоді цей корабель перестає бути мрією, а стає символом людської могутності!* [3, с. 128]. Конструкція цього тропу вміщує протазис (перша частина – розгорнуте підрядне речення, нагромаджене деталями, яке створює інтонацію наростання і захоплює увагу), пауза (розділовий знак – кома, відокремлює частини), апозис (друга частина – головне речення, яке дає висновок і завершує думку). За взаємозв'язком першого і другого фрагмента, з'ясовано, що це часовий період.

Також, травелоги наповнені стилістичними прийомами для творення образності. Таким є створення звукового фону, наприклад : *«Гу-гу!» – гукала я* [3, с. 345]; *Притискаю свій малий годинник до вуха і слухаю рівномірно: «Тік-так, тік-так», – перебиване тяжкими звуками: «Трах-тах, тах-тах», що вибивають колеса по звучній, розтягнутій стяжці шин* [3, с.114]; *Поїзд рушив до сонця! До синього неба! На полудне! Туф-фу-фу, туф-фу-фу!* [3, с. 4]. Звуконаслідування у цьому тексті функціонує як додатковий засіб звукової виразності, що доповнює семантику акустичним сприйманням описаного явища.

Авторка використовує іронію для прихованого глузування, наприклад: *Здовж цілої салі стояв пишно накритий стіл, з найкращими стравами, – на мій жаль чисто європейськими* [3, с.278]; *Єдиний друг, що знає про мій відїзд, спізнився чи може забув?... І чомусь на цю думку стає мені дивно радісно* [3, с. 207]; *А може ви, по приятельськи радили б мені, щоб я довіку відкладала свій відїзд, та спершу вичерпала провізію вигри на людській лотерії, і щойно наситившись щастям до нудоти, відїхала з порожнім серцем, зі зневірою у душі в людей та кохання?* [3, с. 212]. У цих прикладах цей прийом полягає у контрасті між пишністю і розчаруванням, у несподіваній реакції, у абсурдних порадах. Це допомагає авторці емоційно впливати на читача, відчувати глибину внутрішніх переживань у подорожніх пригодах.

Таким чином, з'ясовано, що мовними засобами творення образності у травелогах є тропи, риторичні фігури та стилістичні прийоми. Софія Яблонська не тільки описала свої подорожі, а й наповнила їх емоційністю, індивідуальним ставленням до культурних, природних та соціальних явищ, яскравістю описаних подій. До найбільш вживаних фігур мови відносимо метафору, епітети та персоніфікацію, які використовує з метою показати життя різних народів експресивно та забарвлено. Образність досягається через незвичне поєднання слів і вжитку їх у переносному значенні, а також через порівняння чи зіставлення протилежностей.

Список використаних джерел

1. Кузьмінчук Т. Софія Яблонська – тревел-«блогерка» з минулого століття. *Локальна історія*. 2021. Режим доступу: <https://localhistory.org.ua/texts/statti/sofiia-iablonska-trevel-bloggerka-z-minulogo-stolittia/>
2. Стилiстика української мови: Підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. Київ: Вища школа, 2003. 462 с.
3. Яблонська С. Чар Марока. З країни рижу та опію. Далекі обрії: Подорожні нариси. Львів: Піраміда, 2022. 372 с.

Софія Котис,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

ДИНАМІКА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТІВ “ВІЙНА” І “МИР” У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ УКРАЇНИ ТА ПОЛЬЩІ: КОГНІТИВНО- ДИСКУРСИВНИЙ АСПЕКТ

У сучасному інформаційному суспільстві соціальні мережі стають одним із найпотужніших інструментів формування та поширення ідей і поглядів. Концепти “війна” і “мир” у дискурсі соціальних мереж України та Польщі відображають не лише політичні й соціальні реалії, а й глибинні когнітивні механізми осмислення колективного досвіду, національної ідентичності та ціннісних орієнтацій [2]. Аналіз динаміки їхньої вербалізації дає змогу простежити зміни у світоглядних моделях обох суспільств у контексті воєнних подій, починаючи з 2014 року і особливо після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 році.

Когнітивно-дискурсивний підхід передбачає аналіз мовних одиниць не лише як засобів комунікації, а як репрезентантів концептуальної картини світу [3]. У цьому контексті концепт “війна” актуалізується через лексеми, метафори, емоційно-оцінні маркери, які формують образ агресії, страждання, боротьби, героїзму та надії. Концепт “мир” натомість структурується через лексеми стабільності, відновлення, надії, єдності, духовного спокою. Відповідно, динаміка їхнього співіснування у мовленні користувачів соціальних мереж свідчить про зміщення ціннісних пріоритетів і зміну дискурсивних стратегій.

У межах українського соціомедійного простору (Facebook, X/Twitter, Telegram, Instagram) спостерігається активна емоційна поляризація концептів [1]. “Війна” вербалізується через семи, що виражають біль, спротив, втрати, але й гордість та єдність. Частотними є вислови: “наші захисники”, “стояти до кінця”, “перемога буде за нами”, “боляче, але тримаємось”.

Метафоричне поле “війни” часто включає концептуальні метафори: «Україна – фортеця», “світло проти темряви”, “битва за свободу” [5]. У цьому аспекті український дискурс демонструє переважання героїко-патріотичного фрейму, в якому навіть лексема “мир” осмислюється не як антонім до “війни”, а

як її ціль, як нагорода за вистраждане. Таким чином, концепт “мир” має телеологічну семантику – “мир, здобутий кров’ю”, “мир після перемоги”, “справедливий мир”.

У польському сегменті соціальних мереж динаміка вербалізації зазначених концептів має іншу природу [2]. Польща, як держава-сусід України, активно долучена до дискурсу війни, але на рівні емпатійно-допоміжного учасника. Тому концепт “війна” у польському онлайн-просторі набуває насамперед характеристик зовнішнього, проте значущого явища, що впливає на суспільну свідомість через почуття солідарності, страху перед загрозою, моральної відповідальності. У мовленні користувачів домінують вербалізації типу: “musimy pomagać Ukrainie”, “to nasza wspólna sprawa”, “wojna w Ukrainie to wojna o Europę”. Отже, “війна” у польському когнітивному полі часто концептуалізується як спільний виклик для цивілізованого світу, а не лише трагедія окремої нації.

Концепт “мир” у польських соціальних мережах реалізується через лексико-семантичні поля “solidarność”, “pokój”, “bezpieczeństwo”, “europejska jedność” [3]. Він асоціюється з європейськими цінностями, свободою, демократією, стабільністю, тобто у польському дискурсі “мир” має насамперед політико-культурну семантику, на відміну від українського – емоційно-екзистенційного. Це свідчить про різний рівень когнітивної залученості: для українців війна — це реальність, для поляків – відрефлексована подія, що формує нову етичну систему координат.

Варто відзначити, що між 2022–2025 роками змінилася семантика ключових вербалізаторів обох концептів [2]. У Twitter українські користувачі дедалі частіше використовують слова “свобода”, “життя”, “гідність”, які утворюють нові асоціативні поля концепту “мир”. Водночас “війна” у дискурсі поступово десемантизується — вона стає тлом, контекстом буденного життя. Кількість постів із прямими описами воєнних подій зменшується, натомість зростає кількість публікацій із побутовим чи філософським осмисленням досвіду війни. У Польщі ж на перший план виходить метамова політичного та медіа-дискурсу: слова “bezpieczeństwo”, “granica”, “uchodźcy”, “zagrożenie” стають центрами семантичного поля “війна” [6].

З когнітивної точки зору, така динаміка демонструє перехід від актуалізації концептів у площині емоційної реакції до площини раціонального осмислення. Змінюється концептуальний профіль: “війна” із досвіду стає символом — частиною національного міфу або політичного наративу [2]. Паралельно відбувається концептуальна метафоризація “миру”: якщо у 2022 році він поставав як “бажане спасіння”, то у 2024–2025 роках у мовленні українців дедалі частіше фігурують словосполучення “мир через справедливість”, “мир через силу”, що свідчить про когнітивну інтеграцію досвіду війни у нову модель національної ідентичності.

Польський медіапростір демонструє подібну тенденцію, але на іншому рівні узагальнення [3]. Тут “війна” стає символом морального

випробування Заходу, а “мир” — цінністю, яку потрібно активно захищати. Дискурс підтримки України поєднується із саморефлексією суспільства: “czy jesteśmy gotowi na pokój bez sprawiedliwości?”, “czy Europa nie boi się prawdy o wojnie?”. Отже, концепт “мир” перестає бути статичним, набуваючи ознак динамічної, активної категорії, що передбачає дію, відповідальність, втручання.

Таким чином, динаміка вербалізації концептів “війна” і “мир” у соціальних мережах України та Польщі виявляє суттєві відмінності у когнітивно-дискурсивних стратегіях [6]. Український дискурс є внутрішньо-екзистенційним, емоційно насиченим, спрямованим на консолідацію. Польський — зовнішньо-аналітичним, морально-рефлексивним, орієнтованим на спільноєвропейську перспективу. Обидва типи дискурсу функціонують у спільному когнітивному просторі, де війна і мир співіснують не як антонімічні, а як взаємодоповнювальні концепти, що формують нову систему цінностей у європейському соціумі.

Отже, когнітивно-дискурсивний аналіз засвідчує, що зміни у вербалізації цих концептів у соціальних мережах відображають не лише трансформацію мовних засобів, а й глибинні процеси переосмислення досвіду, ідентичності та історичної пам’яті. Війна стає не лише темою, а й рамкою сприйняття світу, тоді як мир — метою, що надає цьому сприйняттю сенс.

Список використаних джерел

1. Czasopisma.marszalek.com.pl (2024). *Social media as a source of information for Generation Z during the Russian aggression against Ukraine*. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/journals/4/17/219>
2. DigitalMethods.net. (2023). *The Russo-Ukrainian War in Polish Social Media*. URL: <https://www.digitalmethods.net/Dmi/RussoUkrainianWarPolishSocialMedia2022>
3. International Journal of Communication (2024). *Strategic narratives of the Russo-Ukrainian war in European social media discourse*. URL: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/25136>
4. Pressto.amu.edu.pl (2023). *Youth and media solidarity with Ukraine in Polish social networks*. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/pp/article/download/46745/38253/112088>
5. Ukrainian Communication Studies (2023). *Соціальні мережі як дискурсивне середовище під час війни в Україні*. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <https://ucs.knu.ua/en/article/view/3864>
6. Yadda.icm.edu.pl 6(2024). *The impact of the war in Ukraine on brand communication in Polish social media*. URL: <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-d03aa17b-4721-4330-a8d3-33d24676b4bf>

Софія Кріль,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

МІФОЛОГІЧНИЙ СВІТОГЛЯД ДАВНІХ УКРАЇНЦІВ У КНИЗІ ДАРИ КОРНІЙ «ЧАРІВНІ ІСТОТИ УКРАЇНСЬКОГО МІФУ. ДУХИ ПРИРОДИ»: МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ

Вивчення міфологічного світогляду давніх українців є основою формування національної свідомості, а книга Дари Корній «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи» виступає ефективним засобом для цього, знайомлячи нас з історіями про давні вірування у духів (лісовиків, русалок, водяників), які згідно з народними переказами, могли як шкодити, так і допомагати людям.

Вивчення чарівних істот є важливим етапом у розвитку учнів, оскільки вони тісно пов'язані з віруваннями, звичаями та традиціями українського народу, що сприяє пізнанню своєї культури та вихованню почуття гордості. Таким чином, дослідження творчості Дари Корній відіграє важливу роль у збереженні та популяризації української міфології, яка є надзвичайно важливою складовою української культурної спадщини. За допомогою її книги школярі здатні краще розкрити для себе уявлення пращурів про надзвичайних істот та зрозуміти їхнє світобачення та моральні орієнтири.

У передмові до книги Дара Корній наголошує на її світоглядному значенні, підкреслюючи: «Дуже хочеться, щоб цей шар нашої культурної спадщини, міфопоетичний космос праякравських істот-духів нарешті посів гідне місце в системі світоглядних знань сучасних українців. Адже неможливо – навіть через тисячоліття – відмовитися й цілком стерти з генетичної пам'яті народу те, що формувало його в колись, зробило самобутньою та самодостатньою нацією. Минуле, сучасне й майбутнє – не відокремлені часові виміри, а взаємопов'язані та переплетені між собою», – це підкреслює, що минуле продовжує жити на рівні генетично пам'яті народу [1, с. 6].

У творчості Дари Корній активно застосовуються міфологічні елементи, до яких належать міфічні образи, сюжетні лінії, мотиви, філософські ідеї, ритуали, заклинання та пісенні тексти, які походять з багатой української міфологічної традиції. Як зазначає Ю. Сидоренко, використання таких елементів у літературі впливає на формування авторського художнього світу, а також визначає тематичну й ідеологічну спрямованість твору. Кожен із цих компонентів складає основу загальної концепції тексту, водночас утворюючи цілісність, де всі елементи взаємопов'язані та доповнюють один одного в рамках єдиного літературного явища [2, с. 161]. Таким чином, аналізуючи твори письменниці, слід акцентувати увагу на міфологічних аспектах, що допоможе глибше осмислити літературний матеріал і розкрити його багатогранність для учнів.

Опрацювання книги «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи», що знайомить учнів 6 класу зі світом української міфології, має ґрунтуватися на таких ключових методичних рекомендаціях:

- Контекстуалізація (сприйняття міфів як невідомої частини культурної спадщини);
- Аналіз тексту (акцентування уваги на міфічних істотах, народних легендах та звичаях);
- Текстуальне опрацювання (виразне читання, переказування, творчі завдання).

Використання цих підходів допоможе зробити вивчення цікавим та змістовним, сприяючи, вихованню компетентних читачів, які вміють глибоко аналізувати твори; розвитку художнього сприйняття світу; розширенню знань про українську міфологію та вихованню любові до культури й традицій.

Для досягнення перерахованих цілей, ставляться такі завдання: розвинути стійкий інтерес до читання; ознайомити учнів з прикладами творів міфологічної структури; навчити аналізувати художні твори та поглибити первинне сприйняття, щоб учні бачили не лише сюжет, але й глибинні ідеї.

Також пропонується застосувати наступні інтерактивні вправи:

1) *Етнографічний квест «Слідами духів природи»*, мета даної вправи: розвиток уваги, вміння шукати інформацію та групова взаємодія. Для виконання вправи, клас ділиться на 4-5 команд, кожна із команд отримує «маршрутний лист» із запитаннями та завданнями, що стосуються різних духів природи, до прикладу Лісовика, Польовика, Русалку чи Водяника.

Завдання	Персонаж	Запитання
Знайди «заборону»	Лісовик	Яке правило порушувати не можна, щоб не заблукати в лісі? (аналіз тексту Д. Корній)
Опиши місце	Водяник	За допомогою 3-5 прикметників опиши його улюблене місце проживання (наприклад, вир, гребля)
Намалюй «оберіг»	Русалка	Який предмет чи рослина захищає від русалок? (пошук у тексті та народних віруваннях)
Порівняй функції	Польовик	Яка його головна функція і чим він відрізняється від Лісовика?

2) *Творча робота «Створення кодексу поведінки»*, метою є узагальнити знання про правила взаємодії з духами та розвинути навички формулювання етичних норм. Учні, працюючи в парах або малих групах, створюють «кодекс поведінки людини в стихії», ґрунтуючись на віруваннях, описаних у книзі, у якому має містити:

міфологічну структуру твору та формування почуття гордості за власну культуру та розуміння моральних орієнтирів пращурів.

Таким чином, інтеграція книги Дари Корній у навчальний процес забезпечує живий зв'язок між минулим і сучасним, перетворюючи вивчення міфології на захоплюючий та змістовний етап у розвитку національної ідентичності учнів.

Список використаної літератури

1. Корній Д. Чарівні істоти українського міфу. Духи природи. Харків: Віват, 2023. С.315 .
2. Рудюк т., Капленко О. «Чарівні істоти українського міфу. Духи природи» Дари Корній: методика шкільного вивчення. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: «Педагогічні науки»*, 2023. №3. С. 160–165.

Діана Крумен,

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук
Оксана Вербовецька

АНТРОПОНІМІКОН ЯК ОДИН ІЗ СПОСОБІВ ТВОРЕННЯ ХУДОЖНЬОГО СВІТУ С.ЖАДАНА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ВОРОШИЛОВГРАД»)

Літературна ономастика – галузь ономастичної науки, яка вивчає функціонування власних назв у художніх текстах. Інтерес до стилістичної ролі онімів у літературі постійно зростає, що засвідчує велика кількість наукових праць. Серед вчених, які зробили вагомий внесок у цю сферу – А. Критенко, С. Бук, Ю. Карпенко, І. Коновал, Н. Мельник, М. Рудяков та інші.

Вагоме місце у літературній ономастиці посідає антропонімія. У художніх творах сукупність імен, прізвищ та прізвиськ є ключовим структурним і смисловим елементом системи персонажів. Власні назви, особливо антропоніми, ніколи не є випадковими, вони ретельно конструюються автором для символічного та функціонального втілення образу персонажів, сприяючи розкриттю ідейного задуму твору і формуванню його унікального художнього світу. Таким чином, функція антропонімів виходить далеко за межі простої ідентифікації. Окрім того, крізь призму використаних найменувань ми маємо змогу проникнути у внутрішній світ автора, його світобачення. «Текстова конотація онімів – синтез семантики власних назв та авторського сприйняття художнього образу» [2, с. 210].

Роман Сергія Жадана «Ворошиловград» став специфічним осмисленням соціальних і культурних процесів пострадянської України, зокрема трансформацій, що відбуваються у свідомості людини тієї доби. Письменник активно послуговується антропонімією як інструментом створення художнього світу твору. Саме через систему власних імен він відтворює соціокультурне

середовище, характерне для пострадянського простору, та окреслює психологію своїх персонажів. Назви не лише ідентифікують дійових осіб, а й стають семантичними маркерами епохи, засобом створення атмосфери провінційного Донбасу, де поєднуються риси старої радянської реальності й нової, хаотичної доби переходу.

Вирішальним при доборі імен для персонажів є місце його реалізації, тобто сам твір. Він глибоко аналізує проблему самоідентифікації, ностальгії та соціальних втрат, а також слугує деталізованим відображенням пострадянської реальності та специфіки життя Сходу України.

Світ роману населений розгалуженою системою персонажів. Усі вони знаходяться у різних соціальних і фінансових становищах, мають своє минуле та кожен із сформованим світосприйняттям. Саме через призму їхнього життєвого досвіду та ролі у творі слід розглядати функціональну значущість обраних Сергієм Жаданом власних назв.

В антропоніміконі роману присутні і побутові, і символічні, і іронічні імена, що підкреслює багатшаровість художнього світу. Вони мають різну функціональну навантаженість — від звичайних паспортних форм до прізвиськ, що відбивають соціальний статус або характер персонажа. В антропонімній системі роману побутують три основних типи найменувань: прізвища, імена та прізвиська. Окрім того, у тексті трапляються характерні для української антропосистеми патроніми (*Анджела Петровна, Герман Сергійович, Григорій Іванович, Равзан Салманович*). Їх використання пояснюється виявом поваги: «*Палата Гната Юровича знаходилась на другому поверсі*» [1, с. 208], або офіційним звертанням до персонажа чи маркуванням ділових стосунків між ними: «*Не знаю, говорила вам Ольга Михайлівна чи ні, але ми зацікавлені в придбанні вашого бізнесу*» [1, с. 97].

Найбільшою групою у романі є особові імена. Велику частину становлять одночленні імена у повних формах: *Анджела, Аркадій, Артур, Барух, Борис, Борман, Варвара, Владлен, Галина, Герман, Глорія, Гнат, Григорій, Ернст, Іван, Кароліна, Карпо, Лев, Марія, Марлен, Ольга, Прохор, Равзан, Сара, Семен, Тамара, Таміла, Шаміль, Юрій*. Проте, активно використовуються й усічені форми: «*Водія теж звали Коля*» [1, с. 94]; «*І ще там була викладачка, зовсім юна, аспірантка, Ася, точно – Ася, яка відповідала за їхню бригаду*» [1, с. 496]; «*Розумієш, Петя, – сказав я пресвітеру, – це я не тому говорю, що він помер*» [1, с. 514]. Їх призначення – найменування другорядних персонажів або зображення дружніх/родинних і неформальних зв'язків між особами.

Етимологічний аналіз найменувань-особових імен виявив, що більшість із них є запозиченими із різних мов: німецької (*Борман, Ернст, Кароліна*); давньогрецької (*Анджела, Андрюха (від Андрій), Аркадій, Ася (від Анастасія), Варвара, Вася (від Василь), Галина, Гія (від Георгій), Гєша (від Геннадій), Гогі (від Георгій), Гоша (від Георгій), Гриша (від Григорій), Дімич – Діма (від Дмитро), Жора (від Георгій), Катя (від Катерина), Карпо, Лев, Льолік – Льоша (від Олексій), Ніколай – Коля – Колюня (від*

Микола), Прохор, Рая (від Раїса), Сивіла (від Сибіла), Толік (від Анатолій), Федір, Шура (від Олександр), Юрій – Юра – Юрік); латинської (Герман – Гера – Гєрич, Глорія, Гнат, Наташа (від Наталя), Паша – Пашок – Павлуха (від Павло), Сірьожа (від Сергій) та інших. Проте, частина із них уже давно засвоєні українською мовою та сприймаються читачем як звичні для українського антропонімікону. Поряд із ними у творі з'являються екзотичні імена й прізвища, що належать іноземцям або персонажам із неукраїнським корінням. Такі оніми, виокремлюючись із загальної антропонімної системи, привертають увагу й легко запам'ятовуються: «- У неї золоті очі й тьмяна шкіра, - сказала жінка урочисто. - І раз ми вже дійшли до цих далеких місць, раз ми вже зупинились посеред цих полів, то назовімо її Мокою [1, с. 395]

Оскільки події роману відбуваються на Сході України, що межує із територією функціонування російської мови, а також є пострадянським регіоном, то зрозумілим є вживання русифікованих варіантів імен: *Ніколай Ніколаїч, Льоша, Анджела Петровна, Машиа, Сірьожа, Вовец, Гєша, Наташа*.

Окремо варто проаналізувати ідеологічні антропоніми, згадані у творі. Такі імена, як *Марлен* чи *Владлен* (утворені шляхом складання основ імен революційних діячів, як-от Маркс і Ленін), є характерною ономастичною прикметою радянської доби. Їхня присутність у «Ворошиловграді» забезпечує історичну та регіональну автентичність, оскільки подібні утворення були поширені в індустріальних, ідеологічно насичених регіонах Сходу України. Водночас у романі ці антропоніми слугують символом застарілої радянської ідеології, що пережила свій час. Тому використання такого імені підкреслює негативну характеристику персонажа, несучи відбиток минулого, що втратило свій ідеологічний зміст.

Другим антропонімним класом є прізвища (Оскільки, у романі переважає неформальне спілкування, то їх вживання у романі обмежене). Вони використовуються для додаткової характеристики вже відомих персонажів або у вставних історіях: «-Герман, – відповів я. – Корольов? Юріка брат?» [1, с. 126]; «Саме в цій ідальні взимку 1913 року і сталася зустріч активістів АЧХ, батька й сина Шаніро, з чорношкірими сестрами Абрамз – Глорією та Сарою, котрі на той час тісно співпрацювали з методистською церквою, співаючи в церковному хорі» [1, с. 456].

Найвиразнішими та стилістично зумовленими у «Ворошиловграді» є прізвиська. У зв'язку з тим, що твір охоплює проблему рейдерства, багато персонажів є представниками кримінальних кіл. Відповідно, їх найменування має характерний жаргонний відтінок. Наприклад, прізвисько «Вася Отріцало» (звід жаргонного «отрицалово» – означає в'язня, який не йде на співпрацю з тюремною адміністрацією) одразу ж вказує на бунтарський, непокірний характер героя, його зневагу до встановлених норм. Це прізвисько не лише маркує персонажа як такого, що має певну репутацію, але й наштовхує на думку про його тюремне минуле. Інші прізвиська, як-от «Сірьожа Насильник», відсилають читача до злочинних вчинків або асоціальної поведінки особи, відображаючи характер персонажа. Такі імена стають психологічними портретами, виражають специфічний код спільноти, у якій головне – не офіційна ідентичність, а

внутрішня належність до «своїх». Це підкреслює соціально-психологічний зріз Жаданової прози, де ідентичність людини часто визначається не документами, а визнанням у межах певного кола.

На противагу цьому, прізвиська типу «Травмований» чи «Коля Півтори Ноги» демонструють народний спосіб номінації, який спирається на зовнішні чи внутрішні особливості людини. Загалом, за мотивацією найменування можна виділити декілька груп антропонімів. Перша, це мотивовані фізичною ознакою, станом або дефектом (*Коча, Півтори Ноги, Пітон, Травмований*). Другу групу становлять антропоніми, які вмотивовані соціальною роллю, видом заняття або професією (*Баян, Комбікорм, Кондуктор, Православний*). Є також антропоніми отриманні внаслідок життєвих подій (*З Болгаркою, Лош*ра, Насильник, Отріцало, Чорний Х*й*). Окрему групу утворюють найменування, які мотивуються абстрактними поняттями або культурними явищами (*Достоевський, Майкл Джексон, Червона Шапочка*). Виокремлюються антропоніми утворені від імен (*Брунгільда Петровна (від Бгалинда Бгедоробна – Галина Федорівна)*). Окрім того, є й такі пропріативи, що мають подвійну мотивацію (*Болік, Льолік (від імен Борис і Олексій – Льоша; від персонажів мультфільму, Достоевський (від імені Федір Михайлович; через схожість із письменником))*).

Також поряд із авторськими антропонімами функціонують й імена-алюзії (*Володимир Ілліч Ленін, Троцький, Ворошилов, Вільям Берроуз, граф Толстой, Тарас Шевченко, академік Павлов, Паркер, Айрон Мейден*). Їх присутність у творі розширює смислові та контекстуальні межі художнього твору та створюють інтертекстуальну структуру тексту.

Таким чином, антропонімікон у романі Сергія Жадана – це не просто система власних назв, а семантична мережа, через яку вибудовується художня реальність. Імена, прізвища, прізвиська у творі є знаками часу, соціальними кодами й водночас символами внутрішніх трансформацій персонажів. Завдяки цьому письменник створює багатовимірний світ, у якому кожне ім'я має свою історію, сенс і емоційне навантаження, формуючи цілісний образ сучасної української провінції – простору втрат, пошуків і самоідентифікації.

Крім індивідуально-характерологічної функції, антропонімікон у «Ворошиловграді» виконує також соціокультурну та ідейну функції. Через особові імена, прізвища й прізвиська письменник відтворює мовну специфіку тогочасного Донбасу, підкреслює психологію героїв і формує цілісний образ простору, де поєднуються пам'ять, ідентичність та історія покоління. Функціонування поряд різних типів антропонімів створює ефект автентичності, документальної точності й одночасно акцентує тему мовної та культурної гібридності пострадянського простору.

Список використаних джерел

1. Жадан С. Ворошиловград: текст. Чернівці: Видавець Померанцев Святослав, 2023. 552 с.

2. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики: навч. посібник для студентів вищ. навч. закладів. Луцьк: Вежа Друк, 2014. 300 с.

Крутікова Діана,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Тетяна Скуратко

ОСОБЛИВОСТІ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ТВОРЧОСТІ МИТЦІВ-ВОЇНІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ МЕТОДУ ПРОЄКТІВ НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ В 11 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Словесне мистецтво сьогодні подає художнє переосмислення жорстоких реалій життя в умовах війни. Спостерігаємо витворення цілого пласту комбатантської літератури (Павло Вишебаба, Артур Дронь, Сергій Жадан, Віталій Запека, Петро Мага, Юрій Матевощук, Михайло Микусь, Валерій Пузік, Євген Положій, Артем Чех тощо), свідченням чого є Каталог книжок про російсько-українську війну Ганни Скоріної [9]. Зауважимо, що ще від початку російсько-української війни Ганна Скоріна започаткувала Facebook-проект з хештегом «#Книги_про_війну», який містить, на нашу думку, найповніший список творів сучасної української літератури війни. Вважаємо, що комбатантська література у такий складний час активно твориться тому, що її автори прагнуть точно, повно зафіксувати свій досвід війни. Відтак, сьогодні актуальності набуває популяризація творчості митців-воїнів. Переконані, що кращі зразки сучасної комбатантської літератури доцільно вводити в коло дитячого та юнацького читання. У цьому контексті окремої уваги заслуговує проєктна діяльність, яка сьогодні займає провідне місце в практиках популяризації української літератури. Саме проєктний підхід, зорієнтований на інтеграцію міждисциплінарних ресурсів, забезпечує інноваційні форми популяризації художнього слова та сприяє підвищенню престижу читання у сучасному соціокультурному просторі.

Наголосимо, що особливості організації проєктної діяльності розкриваються у наукових розвідках А. Касперського, Л. Мартинець, Н. Матяш, Н. Сеньовської, Т. Скуратко, В. Слободченкова, О. Юрчик тощо.

Слушною є думка Л. Мартинець, що «під проєктною діяльністю ми розуміємо систему різних практичних дій особистості (групи, колективу), спрямованих на створення певного творчого продукту/ продукції. Проєктна діяльність відрізняється від просто колективно підготовленого заходу або групової діяльності з наданням наочних результатів тим, що демонструє головний результат проєкту – аналіз діяльності та пред'явлення способу розв'язання окресленої проблеми» [6, с. 11]. Вважаємо, що саме проєктна діяльність є дієвим засобом популяризації творчості митців-воїнів, яку доцільно впроваджувати на уроках позакласного читання в 11 класі закладів загальної середньої освіти, адже, за словами Л. Хоружої, «проєктна діяльність – це спосіб

розвитку творчості, самостійності, прагнення до ідеально-перспективного перетворення світу за допомогою креативних дій і операцій у процесі створення конкретного продукту – проєкту ідеального та реального» [11, с. 13].

На нашу думку, саме залучення одинадцятикласників до проєктної діяльності сприятиме їхньому творчому самовираженню, допомагатиме, за словами Тетяни Скуратко, «утверджувати, збагачувати, поширювати своє, рідне: мову, історію, літературу, культуру» [10, с. 80]. Важливим, на нашу думку, є впровадження методу проєктів на уроках позакласного читання із обговорення творчості митців-воїнів (для прикладу, книг Б. Гуменюка «Вірші з війни» [2], А. Дроня «Тут були ми» [3] та «Гемінгвей нічого не знає» [4] тощо). У цьому контексті доречним було б створення творчих проєктів одинадцятикласниками на основі опрацювання альманахів та антологій військових письменників [1], [12]. Також варто було б ознайомити здобувачів освіти з діяльністю освітніх волонтерських проєктів, важливим аспектом діяльності яких є популяризація сучасної української літератури війни (наприклад, освітній волонтерський проєкт «Патріотичні й небайдужі» [8], м. Тернопіль).

Тож залучення одинадцятикласників до проєктної діяльності відіграватиме важливу роль у популяризації творчості митців-воїнів, що є надважливим у час «гулу гармат».

Список використаних джерел

1. Голоси. Антологія військових письменників / упорядкув. Т. Пилипець. Київ: ФОП Степурін Ігор Миколайович, 2023. 260 с.
2. Гуменюк Б. Вірші з війни. <https://www.litlib.net/bk/99370/read>
3. Дронь А. Тут були ми [Текст]: поезія. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 112 с.
4. Дронь А. Гемінгвей нічого не знає [Текст]: коротка проза Львів: Видавництво Старого Лева, 2025. 168 с.
5. Довбенко Т. Метод проєктів в історії шкільництва. Шлях освіти. 2005. № 2. С. 47–51.
6. Мартинець Л. Проектна діяльність у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу. Освіта та розвиток обдарованої особистості. 2015. № 3. С. 10–13.
7. Медвідь Л. Історія національної освіти і педагогічної думки в Україні. К.: Вікар, 2003. 335 с.
8. Патріотичні й небайдужі. Офіційна сторінка. URL: <https://www.facebook.com/profile.php?id=61555874657142>
9. Скоріна Г. Каталог книжок про російсько-українську війну. URL: <https://bookforum.ua/participants/13070>
10. Скуратко Т. Проектна діяльність у системі підготовки вчителя-словесника. Тенденції і перспективи вивчення літератури у середній і вищій школах : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (30 листопада 2023 року). Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 79-83.
11. Хоружа Л. Проектна культура вчителя: етичний компонент. Шлях освіти. 2006. № 4. С. 11–15.

12. Це війна. Українські письменники і письменниці про те, як пережити катастрофу / Упоряд. Юлія Бентя, Олег Коцюба, Наталія Федущак. Київ: Критика, 2024. 208 с.

13. Юрчик О. Впровадження проектної технології в навчальний процес. Хмельницький: НВО № 5, ім. С. Єфремова, 2015. 88 с.

Марія Кузовіна,

kuzovinamariya@gmail.com

Західноукраїнський національний університет;
Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Ірина Шкіцька

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ЯК РЕПРЕЗЕНТАНТИ УКРАЇНСЬКОЇ МЕНТАЛЬНОСТІ

Національна ментальність є складним соціокультурним феноменом, що відображає глибинні світоглядні настанови, колективну пам'ять та ціннісні орієнтири етносу. Вона проявляється у специфіці мислення, поведінкових зразках та ставленні до ключових концептів буття. Одним із найбагатших джерел для дослідження української ментальності є пареміологічний фонд мови – прислів'я та приказки, що в концентрованій формі акумулюють багатовіковий досвід народу. Саме в них кодифікуються уявлення про добро і зло, справедливість, гідність та інші морально-етичні категорії.

Українські прислів'я та приказки функціонують не тільки як мовні прикраси, але як прецедентні тексти, що відображають життєві максими та поведінкові імперативи, що передають світогляд українців, їхні уявлення про світ, взаємини між людьми і природою [5, с. 16]. У них віддзеркалюються не лише елементи побуту, а й глибокі моральні орієнтири. Проблематику української пареміології вивчали М. Номис, І. Франко, М. Пазяк, а також сучасні мовознавці, зокрема Т. Космеда, О. Гоменюк, Т. Осіпова, І. Шкіцька, О. Лозинська, які наголошували на ролі паремій у формуванні національної ідентичності.

Метою нашого дослідження є аналіз ціннісних домінант української ментальності, вербалізованих у прислів'ях та приказках.

Аналіз пареміологічного фонду дає змогу виокремити ключові риси, що формують ідеал українця.

1. Аксиологема чесності та справедливості. Ці поняття є наріжними в українському культурному коді. Моральний імператив вимагає правдивості та порядності, що знаходить відображення в таких настановах: *Правда кривду переборє* [2, с. 84], *Краще гірка правда, ніж солодка брехня* [там само, с. 85], *Не кради – бо з чужого добра щастя не буде* [там само, с. 91], *Тільки адвокатів вільно у суді брехати* [3, с. 2], *Брехнею і під столом не вибрешешся* [там само, с. 29], *Брехнею світ перейдеш, а назад не вернешся* [там само], *Брехня тільки доти стоїть, поки правда не прийде* [там само], *Брехунові не вірять, хоч і правду каже* [там само], *Брехун – гірше злодія* [там само], *З брехні люди не мруть, тільки їм більше віри не дають* [там само, с. 30], *Маєш брехати, ліпше німим стати*

[там само]; *Гроші можуть много, а правда все* [там само, с. 84], *Хоч дідька з'їж, а правду ріж* [там само, с. 101], *Брехня і приятеля робить ворогом* [4, с. 55], *Як маєш брехати, то краще мовчати* [там само], *Краденим добром багатим не будеш* [там само, с. 150]. Через ці формули транслюється вимога жити по совісті, що є основою суспільної гармонії.

2. Культ працьовитості. В основі українського світогляду лежить хліборобська етика, де праця є не лише умовою виживання, а й найвищою моральною чеснотою. Лінощі та неробство категорично засуджуються. Ця настанова відображена в численних пареміях: *Без труда нема плода* [там само, с. 47], *Хто працює, той їсть* [там само, с. 48], *Працюй до поту – то й хліб буде до рота* [там само, с. 49], *Будеш хліба просити, як будеш дармо сидіти* [3, с. 185], *Лінивий – гірше, як слабий* [там само], *Без муки нема науки* [там само, с. 210], *Бог помагає тим, хто самі собі допомагають* [там само, с. 260], *Праця єдина з недолі нас вирве* [там само, с. 265], *Без роботи день роком стає* [там само, с. 282], *Бджола мала, а й та працює* [4, с. 143], *Без діла жить, тільки небо коптить* [там само], *Бездіяльність є ознакою слабости і гнилі* [там само]. Повага до людини, яка досягає всього власною працею, залишається незмінною цінністю і в сучасному українському суспільстві.

3. Гуманізм: доброта, чуйність, взаємодопомога. Здатність до емпатії та взаємопідтримки завжди високо цінувалася в українській культурі. Доброта в народному розумінні є проявом духовної сили, а не слабкості. Ця ідея закріплена у пареміях: *Роби добро – не кайся, роби зло – не радій* [там само, с. 102], *Добро пам'ятай, а зло минай* [там само, с. 103], *З добрим поживеш – і сам добрим станеш* [там само, с. 105], *Ліпше з добрим загубити, як з дурним знайти* [3, с. 104], *Раз добром налите серце ввік не прохолоне* [там само, с. 105], *Роби добро, бо добро є добром* [там само], *Роби добро, не питаючи кому* [там само], *Ввічлива бесіда нічого не коштує, а багато добра робить* [4, с. 59]. У сучасному контексті ці цінності набувають особливої ваги як фактор національної консолідації.

4. Волелюбність, гідність, сміливість. Мотив боротьби за свободу, правду та честь є одним із центральних в українській пареміології, що віддзеркалює історичний досвід нації. Ці вислови формували нескорений дух і почуття власної гідності: *Своя правда – свята* [там само, с. 83], *За праве діло і смерть не страшна* [там само, с. 86], *Козацькому роду – нема переводу* [там само, с. 135], *Великі душі мають силу волі, а слабодухи гинуть у неволі* [3, с. 53], *Без відваги зазнаєш зневаги* [там само, с. 43], *Де відвага, там і щастя* [там само], *Хто відважний, той здобуває, хто боягуз, той пропадає* [там само], *Чия відвага, того і перемога* [4, с. 64], *За рідний край хоч помирай* [там само, с. 149]. Ці максими залишаються актуальними і в добу козацтва, і під час визвольних змагань, і сьогодні, коли українці відстоюють свій суверенітет.

5. Культ родини та повага до традицій. Сім'я, рід і зв'язок поколінь є фундаментальними основами української культури. Родинні стосунки наділялися сакральним значенням, що зафіксовано у прислів'ях та

приказках: *Який корінь – таке й дерево* [там само, с. 141], *Шануй батька й матір – не буде тобі біди* [там само, с. 142], *Без роду – немає й народу* [там само, с. 143], *До родини, щогодини* [3, с. 283], *Як не стане, то батько достане, як не буде, мати здобуде* [4, с. 37], *З добрим подружжям і лихо розгорюєш* [там само, с. 101], *Нема кращого друга, як вірна супруга* [там само, с. 105]. Паремії утверджували відповідальність за свій рід і важливість збереження пам'яті про предків.

6. Засудження гордині та пихи. Українська ментальність не сприймає зверхності, хвалькуватості та зухвалості. Натомість високо цінуються скромність, стриманість і розсудливість: *Гордість до добра не доведе* [там само, с. 151], *Пихатому чорту – сам чорт не брат* [там само, с. 152], *Не хвались, ідучи в бій, а хвались, ідучи з бою* [там само, с. 153], *Краса дере носа* [3, с. 169], *Загордилась свиня, що об панський тин чухалась* [4, с. 143], *Колос повний до землі гнеться, а пустий угору дереться* [там само, с. 147]. У такий спосіб народна мудрість утверджувала пріоритет реальних справ над показною самовпевненістю.

У контексті сучасних освітніх реформ, спрямованих на національно-патріотичне виховання, пареміологічний матеріал має великий дидактичний потенціал. Інтеграція прислів'їв у навчальний процес дає змогу не лише збагачувати мовлення учнів, а й обговорювати фундаментальні життєві цінності. Ефективні форми роботи зі студентською молоддю становлять:

- лінгвостилістичний і концептуальний аналіз паремій у контексті художніх творів;
- дискусії щодо актуальності народних висловів у сучасному житті;
- реалізація проєктної діяльності (укладання тематичних пареміологічних словників, створення мультимедійних презентацій). Така робота «сприяє формуванню правильних природничих та суспільствознавчих уявлень і понять, з яких складаються усвідомлені, систематичні й міцні знання про навколишній світ» [1, с. 160].

Отже, українські прислів'я та приказки є універсальним кодом культури, в якому відображено історію, мораль та ціннісні домінанти нації. Вони є не лише об'єктом філологічних досліджень, а й дієвим інструментом для самопізнання та ідентифікації. Залучення пареміологічної спадщини до освітнього процесу є важливим кроком до формування свідомої, морально зрілої та патріотичної особистості, що є стратегічним завданням для майбутнього України.

Список використаних джерел

1. Мафтин Л., Предик А., Шевчук К. Педагогічний потенціал українських народних паремій. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2019. № 10 (94). С. 160-176.
2. Номис М. Українські прислів'я, приказки і таке інше. Київ: Либідь, 1993. 768 с.
3. Приповідки або українсько-народна філософія / Зібрав та видав Володимир Плав'юк. Том 1. Едмонтон, Альберта, 1946. 355 с.

4. *Українські приповідки / Зібрав Володимир Плав'юк. т. II.* Катедра української культури та етнографії ім. Гуцуляків, Альбертський університет Асоціація Українських Піонерів Альберти, Едмонтон, 1996. 297 с.

5. Франко І. Зібрання творів у 50 т. Т. 45: Статті і рецензії. Київ: Наукова думка, 1986. 543 с.

Кулик Роман,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач
Галина Вишневська

ТВОРЧІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНО- ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В УЧНІВ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Актуальність проблеми – зростаюча роль інклюзивної освіти в Україні та необхідність виховання позитивного ставлення до української мови. *«Інклюзивне навчання – система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахуванні багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників. Жодна дитина не має відчувати себе іншою та виключеною з освітніх, культурних і соціальних процесів – це головне завдання інклюзії»* [4].

Мета – дослідити творчість як універсальний інструмент розвитку та адаптації учнів. **Завдання:**

1. З'ясувати роль інклюзивної освіти у сучасному суспільстві.
2. Проаналізувати види творчих завдань з української мови (письмові, усні, художні, театралізовані).
3. Описати психологічний аспект: зниження бар'єрів, формування впевненості.

Запропоновану проблему у своїх працях досліджували: В. Беляєва «Інклюзивний простір художньої літератури: сучасний погляд» [2, с. 8–13], В. Звєкова «Розвиток творчої активності дітей з особливими освітніми потребами під час гурткової роботи», І. Демченко «Педагогічні умови творчого розвитку молодших школярів у загальноосвітньому мовному просторі».

Присвячували проєкти: «Мистецтво – інструмент інклюзивного навчання для розвитку обдарованості та пізнавальної сфери у дітей з особливими освітніми потребами» [6], «Правова та психологічна допомога родинам осіб із інвалідністю з дитинства» [7], «Інклюзивні мистецькі вікенди «Простір дії»» (Луцьк), «Давай разом!» (Львів), «MediaSkills» (Дніпро) (Рис. 1) [9].

Рисунок 1. Проєкт "MediaSkills"

Також існують навчальні курси для вчителів: «Інклюзивна освіта в НУШ: сучасні стратегії та практичні кейси роботи з дітьми з ООП» («На урок») [3], «Перший всеукраїнський урок про інклюзивність» («EdEra») [5], «Інклюзивне навчання в НУШ:

ефективні стратегії організації роботи в інклюзивному класі початкової школи» («Всеосвіта») [2] та под.

Слід відзначити, що у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка проводять заходи присвячені зазначеній темі: «Інклюзивна інклюзія» – саме під такою інтригуючою назвою інклюзивно-ресурсний центр провів захід для здобувачів різних освітніх програм факультету філології і журналістики ТНПУ ім. В. Гнатюка [8].

Звернімо увагу на емоційно-ціннісне ставлення до мови, яке здійснюється за такими аспектами:

1. Мова як елемент ідентичності. Українська мова – не лише інструмент комунікації, а й жива тканина національної пам'яті, що зшиває покоління. Вона формує особистість, укорінює людину в культурному просторі, дає відчуття належності до спільноти. Усвідомлення мови як частини власного «я» сприяє вихованню відповідальності за слово, а отже, за власну культуру. У шкільному середовищі важливо показувати учням, що мова – це не просто предмет, а спосіб мислення, вираження емоцій і самоповаги. Через неї дитина пізнає себе і світ, навчається розрізняти красу та фальш, правду й поверховість.

2. Значення емоційних переживань у засвоєнні мовного матеріалу. Наукові дослідження у сфері педагогічної психології доводять, що навчання, підкріплене позитивними емоціями, активізує довготривалу пам'ять і формує глибше розуміння матеріалу. Коли учень відчуває естетичне задоволення від звучання вірша, гордість за слово, яке влучно передає думку, або захоплення від власної творчої історії, він починає сприймати мову не як «обов'язковий предмет», а як джерело радості. Саме емоційно забарвлені уроки залишають слід у пам'яті. Учитель має створювати ситуації, де слово оживає – через пісню, гру, рольову

Рисунок 2. Логотип заходу у ТНПУ

сценку, діалог. Це пробуджує внутрішній відгук, емоційну чутливість і любов до мови.

3. Приклади завдань, що формують емоційне ставлення:

1) Створення віршів – діти добирають рими до улюблених слів, пишуть короткі поетичні тексти про Україну, родину, природу. Така робота відкриває внутрішній світ учнів, навчає мислити образно.

2) Ілюстрації до прислів'їв, приказок та фразеологізмів – художнє осмислення змісту фразеологізмів чи народних висловів стимулює емоційну уяву.

3) Відеоесе або короткометражки – сучасні діти мислять візуально, тому створення відео на тему «Слово, що мене вразило», «Місце, де мене розуміють», «Моя маленька перемога» допомагає поєднати емоції та технології.

4) Творчі історії – вигадкування сюжетів, де слово рятує, надихає чи об'єднує людей, вчить цінувати силу мови. Через такі завдання учні не лише засвоюють лінгвістичні поняття, а й проживають їх через власний досвід – а це і є шлях до справжнього емоційно-ціннісного ставлення («Мова мого серця», «Слово – щит»).

5) Вікторини – це не просто «гра на оцінку знань». Це магніт для уваги, спосіб оживити навіть найсухіші граматичні теми, викликати азарт і прищепити любов до мови.

Ось добірка форматів і прикладів вікторин, які можна використовувати на уроках української мови – від початкової школи до старшої:

- пошук певної частини мови «Морфологічний детектив».
- мовна дуель «Хто швидше?».
- «Хто я?» – гра у вгадування мовного явища.
- «Мовні лабіринти» – тренування орфоепії та орфографії.
- «Фразеологічна риболовля» – закріплення фразеологізмів.
- Онлайн-вікторини та інтерактиви:
- Kahoot – чудово для швидких тестів.
- Quizizz – з гумором, аватарами та рейтинговою таблицею.
- Wordwall – для створення «випадаючих» ігор: відповідності, колеса фортуни, анаграм.
- Genially – для естетичних інтерактивів і презентаційних вікторин.

Слід визначити, що у класі, де навчаються діти з різними потребами, завдання мають бути багатовимірними. Одним учням доцільно запропонувати роботу з текстом, іншим – зображення чи звуки. Наприклад, дитина з порушенням слуху може створити візуальний колаж «Слова, які бачу серцем», а учень із труднощами письма – записати аудіорозповідь. Такий підхід знімає страх помилки, дає кожному можливість проявитися у власному темпі.

Мультимедійне середовище – це не забаганка сучасності, а міст між різними способами сприйняття світу. Використання інтерактивних дошок, цифрових коміксів, онлайн-редакторів, аудіо- та відеозаписів дозволяє

зробити навчання інклюзивним і захопливим. Наприклад, під час вивчення фразеологізмів учні створюють меми або короткі анімації. Так формується асоціативна пам'ять і глибше розуміння образності мови.

Коли учні спільно працюють над поетичною збіркою класу, записують спільний подкаст або ставлять міні-виставу, вони відчують, що кожен важливий. Це не просто метод групової роботи, а педагогіка взаємопідтримки. Для дітей з особливими освітніми потребами така участь стає шляхом до прийняття, упевненості, самоповаги. Мова у цьому процесі – спільний код розуміння, який стирає бар'єри.

Практичні результати:

1. Підвищення мотивації до вивчення української мови. Після систематичного використання творчих і емоційно насичених методів учні виявляють більшу зацікавленість у мовній діяльності. Вони з нетерпінням чекають уроків, бо відчують, що там можуть бути собою.

2. Зростання рівня комунікативних умінь. Завдяки практиці створення спільних продуктів – відео, історій, поезій – учні вчаться висловлювати власні думки чітко й переконливо, слухати інших, аргументувати. Це формує мовну компетентність, яка виходить за межі шкільного підручника.

3. Формування позитивного емоційно-ціннісного ставлення до мови. Коли дитина відчуває, що мова – її інструмент радості, самовираження і співпраці, вона починає сприймати її як невід'ємну частину власної гідності. Так формується мовна особистість – не формально, а з любов'ю.

Подальші перспективи – поєднання творчих методів із цифровими технологіями. Саме на цьому перетині – мистецтва, педагогіки й інновацій – народжується сучасна українська школа, у якій мова звучить живо, тепло і людськи.

Висновки. Творчість – ключ до залучення учнів з ООП. Вона знімає бар'єри, відкриває простір для самовираження, дає змогу кожному учневі відчути успіх. Позитивні емоції підсилюють навчальний ефект. Радість, цікавість, гордість за власне слово – ті чинники, що стимулюють стале засвоєння знань.

Список використаних джерел

1. Беляєва В. Інклюзивний простір художньої літератури: сучасний погляд. *Українські студії в європейському контексті*. №7. 2023. С. 8–13.
2. Відьмаченко К. Національна освітня платформа. Інклюзивне навчання в НУШ: ефективні стратегії організації роботи в інклюзивному класі початкової школи. Всеосвіта. URL: <https://surl.li/vxurfz> (дата звернення: 23.10.25).
3. Інклюзивна освіта в НУШ: сучасні стратегії та практичні кейси роботи з дітьми з ООП. Всеукраїнська інтернет-конференція «На Урок». URL: <https://surl.lt/ccrfqc> (дата звернення: 21.10.25).
4. Інклюзивне навчання. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://surli.cc/boncpq> (дата звернення: 20.10.25).
5. Перший всеукраїнський урок про інклюзивність. Бібліотека EdEra. <https://surl.li/uoclmc> (дата звернення: 21.10.25).

6. Проект «Мистецтво – інструмент інклюзивного навчання для розвитку обдарованості та пізнавальної сфери у дітей з особливими освітніми потребами». **Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти про роботу за попередні роки.** URL: <https://surl.li/quuxbr> (дата звернення: 21.10.25).
7. Проект «Правова та психологічна допомога родинам осіб із інвалідністю з дитинства». ГО «Асоціація жінок України». URL: <https://surl.li/wdjzxx> (дата звернення: 23.10.25).
8. Удич З. Інклюзивно-ресурсний центр ТНПУ провів зустріч на факультеті філології і журналістики <https://surl.li/swbruv> (дата звернення: 21.10.25).
9. MeD1a Skills: інклюзивна медіа школа – знайди себе у світі телебачення. URL: [#НовиниD1. https://surl.li/ednaai](https://surl.li/ednaai) (дата звернення: 23.10.25).

Анна Ланій,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач
Галина Вишневська

ІНТЕРАКТИВНИЙ ПІДХІД ДО ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ПОТЕНЦІАЛ МЕТОДУ ЕДВАРДА ДЕ БОНО

Особливість навчального процесу на сучасному етапі полягає в потребі добору методів навчання, які б відповідали завданням сучасної освітньої парадигми. В Концепції Нової Української Школи наголошено: «Зміст шкільних занять з мови, ефективність їх значною мірою забезпечується оптимальним застосуванням навчальних методів» [3]. Інтерактивне навчання розуміємо як організацію освітнього процесу, за якої учні активно взаємодіють між собою, учителем і навчальним матеріалом. Основною метою є розвиток комунікативних умінь, критичного мислення, творчості та співпраці, що відповідає принципам НУШ: діяльнісний, особистісно орієнтований, компетентнісний підходи.

На відміну від традиційних методів навчання, де вчитель стимулює комунікацію, інтерактивні методи орієнтовані на реалізацію пізнавальних інтересів і потреб учнів, тому увага приділяється організації процесу ефективної комунікації, в якій учасники більш мобільні, відкриті й активні.

До провідних функцій ІМН належать: мотиваційна, когнітивна, комунікативна, емоційна, самореалізаційна та виховна. Це створює можливість забезпечити поєднання теорії і практики в навчанні української мови, підвищувати та підтримувати мотивацію, формувати комунікативну компетентність і соціальний досвід, розвивати пізнавальні здібності (що означає навчити учня самостійно здобувати інформацію з різних інформаційних джерел, структурувати, репрезентувати, слухати, обстоювати, розв'язувати тощо).

Класифікація методів різноманітна, але головним залишається дотримуватися основи при будь-якій варіативності. Узагальнюючи

матеріал праць лінгводидактиків (М. Пентилюк, Т. Окуневич, Н. Солодюк), можна назвати такі типи ІМН української мови:

- методи колективно-групового навчання;
- методи кооперативного навчання;
- методи ситуативного моделювання;
- методи опрацювання дискусійних питань [4, с. 22-23].

Науковці стверджують, що творчі здібності ототожнюються із креативністю і є самостійним фактором, який не залежить від розумових можливостей. Інші ж вважають, що високий рівень інтелекту дорівнює високому рівню розвитку творчих здібностей і навпаки. Поширене також судження про те, що творчих здібностей не існує, а головну роль відіграють мотивація, цінності, емоційний стан, особистісні риси. Натомість Едвард де Боно ототожнює творчі здібності і креативність і вводить поняття «латеральне мислення» (з англ. «lateral thinking» - нестандартне мислення).

«Шість капелюхів» Едварда де Боно – метод рольової гри і роботи з розвитку мислення, простий і практичний спосіб отримати навички практичного мислення. Одягаючи капелюх певного кольору (можна подумки), учень грає роль, яка йому відповідає, на себе дивиться збоку, а на проблему з певної точки зору. Обов'язковим аспектом правил є зміна капелюхів за кольором, що означає зміну ролі і ракурсу розгляду питання. В такому випадку мислення змінюється від автоматичного стандартного до навмисного і зосередженого.

«Шість капелюхів»:

- *білий капелюх* – **об'єктивні факти і цифри**, які стають частиною аргументації, підкріплюють думку. Тут важливо не тільки підкріпити набуті знання, а й знайти відповіді на невідоме. Питання для кращого розуміння: яка інформація є, яка інформація необхідна, як і де отримати інформацію, якої бракує;

- *червоний капелюх* – **емоції і почуття**, а також інтуїція, передчуття. Важливо розширити сприйняття питання. Мислення в цьому капелюсі дозволяє зрозуміти: що я зараз відчуваю, що мені підказує моя інтуїція, що говорить мені мій «внутрішній голос»;

- *чорний капелюх* – **критика, проблеми, помилки, протиріччя**. Мислення повинне бути логічне і правдиве, щоб проводити критичне дослідження. Запитання: які можливі проблеми, які ймовірні складності, на що треба звернути увагу;

- *жовтий капелюх* – **позитив, переваги**. Суміш інтересу, задоволення, бажання здійснювати задумане. Питання для кращого розуміння: які переваги, які позитивні сторони, у чому цінність, у чому приваблива концепція даної пропозиції, чи можна це втілити в життя;

- *зелений капелюх* – **креатив**. Нові ідеї і власні погляди на речі. Потрібно вийти за рамки і намагатися знайти щось краще, цей капелюх пов'язаний зі змінами. Мислення є навмисне і спрямоване на пошук нових ідей та альтернатив. Питання: які творчі ідеї є, які можливі альтернативи, як подолати складності, виявлені під чорним капелюхом;

- *синій капелюх* – **рефлексії, мислення про мислення**. Потрібно керувати процесом сприйняття і переробкою інформації. Ключем до синього капелюха є фокусування. Потрібні навички та вміння ставити правильні запитання, точно визначати і формулювати проблему, ставити завдання для мислення. Тобто проводимо узагальнення і висновки (спостереження і огляд; коментарі; підбиття підсумків). Питання для розуміння: які цілі, які капелюхи використовувати, як підвести підсумок, що робити далі.

Метод «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно доречно використовувати на уроках української мови тоді, коли виникає потреба розвинути в учнів різнобічне мислення, аналіз не лише з логічного, а й з емоційного, критичного і творчого боку. Це ефективно під час уроку-бесіди, коли обговорюються проблемні питання або дискусійні теми, наприклад, учні розмірковують про те, чи потрібні в українській мові запозичення, як впливає мова на культуру спілкування, чому важливо дотримуватися норм літературної мови. Також цей метод можна застосовувати під час аналізу художніх або публіцистичних текстів: кожен «капелюх» допомагає побачити текст з різних сторін – оцінити його зміст, емоційне забарвлення, авторську позицію або мовні засоби. Ефективним є використання на уроках розвитку мовлення, коли учні готуються створювати власне висловлення чи есе. В такому випадку метод «Шість капелюхів» допомагає структурувати думки, знайти аргументи «за» і «проти», виявити почуття, запропонувати нові ідеї. Крім того, цей прийом добре працює під час вивчення нових тем, наприклад, стилів мовлення чи мовних норм, адже він спонукає до порівняння, оцінювання та підведення підсумків.

Отже, метод «Шість капелюхів» Едварда де Боно допоможе зробити урок інтерактивним, стимулюватиме критичне й творче мислення школярів, навчить їх бачити мовні явища з різних сторін та висловлювати власну позицію аргументовано й усвідомлено.

Список використаних джерел

1. Горошкіна О. Особливості використання інтерактивних методів на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 3. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/11323/1/O_GOROSHKINA_UM_3_GI.pdf (дата звернення: 26.10.25).

2. Метод «шість капелюхів мислення» Едварда де Боно для розвитку навичок роботи з інформацією. *Кловський ліцей* : веб-сайт. URL: <http://klovsky77.com.ua/23-naukova-robota/217-html> (дата звернення: 26.10.25).

3. Нова Українська Школа. МОН України. : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 26.10.25).

4. Солодюк Н. В. Лінгводидактичні засади функціонування інтерактивних методів на уроках української мови з старших класів : дис.... канд. пед. наук : 13.00.02 / Луганськ. нац. ун-т. Луганськ, 2009. 219 с.

Ілона Ластівка,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Lastivka1806@gmail.com
Науковий керівник — кандидат філологічних наук, доцент
Ірина Заваринська

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ПОЛЬСЬКИХ ІДІОМ: ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД

Сьогодні ми всі знаємо, наскільки важливо вільно володіти іноземною мовою, особливо польською. Це не тільки про граматику чи словниковий запас, а й про вміння спілкуватися, як носій мови. І тут виникає проблема: як навчитися розуміти та використовувати ідіоми, які є справжнім "серцем" мови? Традиційні методи часто не працюють, адже ідіоми не можна просто перекласти слово в слово. Це призводить до плутанини, особливо через те, що схожі вирази в українській та польській мовах можуть мати зовсім різне значення. Тому я вирішила знайти нові, цікаві способи, щоб зробити цей процес простішим і зрозумілішим.

Вивчаючи роботи багатьох вчених, які досліджували ідіоми та фразеологізми. Український лінгвіст О. Пономарів [7,с.112] та польська дослідниця Р. Гжегорчикова [3,с.85] допомогли мені зрозуміти, що ідіоми — це стійкі вирази, які неможливо розділити на частини. А. Гзелла [2,с.44] розглядає фразеологію як важливу частину мовної системи, а А. Дембська [1,с.21] стверджує, що фразеологізм — це єдина одиниця з переносним значенням, яке не виводиться із суми значень її компонентів. Особливу увагу привертає робота М. Новаковської [5], яка зазначає: "Фразеологія як частина мовного фонду... відбиває зміни, що відбуваються в цьому етнікумі, тому дослідження стійких фразеологізмів дає можливість проводити спостереження за тим, як змінюється суспільство, погляди і судження..." [5,с. 187]. Методисти, як-от С. Караман [4,с.91] та І. Патен [6,с.35], пояснили, що ідіоми — це не просто слова, а "культурні коди", які дозволяють зазирнути в історію та менталітет народу. Незважаючи на ці цінні знання, досі не вистачає простих і сучасних методик, які б дійсно допомагали учням у їх засвоєнні.

Мета моєї доповіді — показати, як можна використовувати інноваційний підхід, щоб навчити студентів вільно користуватися польськими ідіомами. Щоб досягти цієї мети, я поставила перед собою такі завдання:

- Спершу, розібратися, що таке польські ідіоми і чому вони такі особливі.
- Далі, зрозуміти, чому українським студентам так важко їх вчити.
- Потім, створити свою власну інноваційну методику, яка поєднує різні підходи, щоб навчання стало ефективнішим.
- І, нарешті, показати на прикладах, як ця методика працює на практиці.

Моя методика ґрунтується на ідеї, що вчитися треба не просто запам'ятовуючи, а розуміючи матеріал. Я назвала це комунікативно-когнітивним підходом. Він означає, що ми не тільки вивчаємо, як використовувати ідіоми в

розмові, а й осмислюємо їх. Наприклад, коли ми вчимо ідіому *robić kogoś w konia* («обманювати»), ми не просто зазубрюємо її, а намагаємося зрозуміти, чому саме "кінь" використовується в цьому виразі.

Щоб це працювало, я пропоную використовувати сучасні технології та творчі завдання:

- Візуалізація: Щоб ідіома не була просто набором слів, ми малюємо її або створюємо комікси. Наприклад, щоб запам'ятати *co ta piernik do wiatraka?* («який зв'язок між пряником і вітряком?»), ми можемо намалювати ці два предмети окремо, що відразу покаже, що вони не пов'язані.

- Ігри: Я пропоную використовувати ігрові елементи, такі як "фразеологічні квести". Учні шукають ідіоми в текстах, розгадують загадки, що робить навчання цікавим змаганням.

- Проекти: Студенти можуть створювати власні словники ідіом з малюнками або навіть знімати короткі відео, де вони використовують вивчені вирази. Це допомагає їм не тільки запам'ятати, а й по-справжньому відчувати мову.

Мій підхід допомагає подолати ключові проблеми, з якими стикаються учні під час вивчення ідіом, перетворюючи пасивне засвоєння на свідомий та ефективний процес. Завдяки поєднанню комунікативно-когнітивного підходу з інтерактивними технологіями, навчання стає не просто цікавим, а й глибоким. Я вже зараз, застосовуючи елементи цієї методики у своїй викладацькій практиці, бачу, як зростає зацікавленість учнів та їхня впевненість у використанні фразеологізмів. Це підтверджує, що моя методика має значний практичний потенціал. У майбутньому я планую провести повномасштабний педагогічний експеримент, щоб науково обґрунтувати її ефективність порівняно з традиційними методами. Я впевнена, що результати моєї магістерської роботи сприятимуть подальшому вдосконаленню викладання польської мови.

Список використаних джерел

1. Dembska, A. (2015). *Frazeologia polska: Teoria i praktyka*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
2. Gzella, A. (2016). *Frazeologia polska: Podstawy i zastosowania*. Warszawa: PWN.
3. Grzegorzczkova, R. (2014). *Wykłady z gramatyki polskiej*. Warszawa: PWN.
4. Караман, С. (2006). Методика викладання української мови. Київ: Літера.
5. Nowakowska, M. (2015). *Frazeologia jako odzwierciedlenie kultury*. Kraków: Universitas.
6. Патен, І. М. (2018). Фразеологія як культурний код. Київ: Видавництво «Логос».
7. Пономарів, О. Д. (1997). Сучасна українська мова: Лексика. Фонетика. Київ: Либідь.

Софія Лотоцька,
sonya.lotocka@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЖАНРУ ХУДОЖНЬОЇ БІОГРАФІЇ НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ ВАЛЕРІЇ ВРУБЛЕВСЬКОЇ «СОЛОМІЯ КРУШЕЛЬНИЦЬКА»

З початком ХХІ століття зростає інтерес читачів до «нехудожньої» літератури. Питання саморозвитку, розв'язання соціальних проблем, становлення та професійне зростання, питання комунікації у різноманітному середовищі – такі і подібні аспекти життя все частіше опиняються у колі уваги насамперед молодих людей. Саме тому письменники творять художню дійсність, у якій домінує факт і документ. У таких книгах пізнання себе і світу відбувається за посередництва відомих і знакових постатей.

Біографія відомих людей може бути багатогранною та інтригуючою або навпаки, позбавленою захопливих фактів. Вона завжди цікавила як читачів, так і науковців. На перетині документалістики, історичної реконструкції та художньої прози виник жанр, у якому переплітаються реальні факти життя відомих особистостей з елементами художнього домислу, образного стилю та психологізму – художня біографія, основними ознаками якої є

фактологічна основа (спогади, листи, архіви),
художнє осмислення подій,
внутрішній світ персонажа,
занурення в історичну епоху та соціокультурний контекст.

Впродовж століть інтенсивно розвивалася біографічна традиція, яка набувала сталих визначальних рис, що скеровують вчених при дослідженні біографічних текстів. Актуальність і важливість написання такого тексту залежить від героя біографії. Переважно дослідники звертаються до тих персоналій, життєписи яких мали вагомий вплив на громадське, політичне та культурне життя суспільства, обираючи визначного представника тієї чи іншої нації. О. Галич виокремив два типи документально-художньої прози: традиційний, або сюжетно-подієвий, та асоціативно психологічний, в історії якого – осягнення внутрішнього світу історичної особистості [2]. Об'єктами художньої біографії стають державні діячі чи суспільно значущі постаті. В історії української літератури є чимало таких творів.

Письменницьку біографію вважають змістом жанру художньої біографії, тому що в ній «відбувається сплав літературності (філологічності в сучасному розумінні) та художності» [5, с. 299], які цілком природно сприймаються у творчій інтерпретації письменника-автора.

Художні біографії Тараса Шевченка («Поетова молодість» Л. Смілянського, «Петербурзька осінь» О. Ільченка, «Тарасові шляхи» О. Іваненко, «В степу безкраїм за Уралом» З. Тулуб, «Син волі» В. Шевчука), Марка Вовчка («Марія» О. Іваненко), Лесі Українки («Дочка Прометея» М. Олійника), Павла Тичини («Кларнети ніжності» П. Загребельного) посідають

помітне місце в українській літературі. У біографічний дискурс сучасної української літератури все більше впроваджуються загальноєвропейські культурні процеси, які перебувають у центрі уваги науковців. Біографічні твори стали важливою частиною літературного процесу. Примітними стали тексти Романа Горака про Василя Стефаника «Кров на чорній ріллі», Івана Франка «Твого ім'я не вимовлю ніколи», «Тричі мені являлася любов», Ірину Вільде «Кинути каменем»; Володимира Єшкілева «Усі кути трикутника» про Григорія Сковороду; Мирослава Лаюка «Залізна вода» про Лесю Українку; Барбари Редінг «Безумці» про Михайла Коцюбинського; Романа Піхманця «У своїм царстві» про Василя Стефаника; Михайла Слабошпицького «Що записано в книгу життя» про Михайла Коцюбинського; Тетяни Сидоренко «Ігри з Іваном» про Івана Величковського; Петра Яценка «Нечуй. Немов. Небач» про Івана Нечуя-Левицького та ін. Особливе місце у ряду українських майстрів художньої біографії займає київська письменниця Валерія Врублевська.

Відтворення широкого культурного контексту спостерігаємо в біографічних творах Валерії Врублевської про Ольгу Кобилянську. Її повість «Емансипантка» (1989 р.), яка складається з двох частин – «Доля» і «Царівна», у якій через художню інтерпретацію письменниці описуються дитинство та юність письменниці. Одним із найкращих прикладів художньої біографії про О. Кобилянську можна відзначити роман Валерії Врублевської «Шарітка з Рунгу» (2007 р.) [4], про який письменник Р. Горак, рецензент книги, написав: українська література «збагатилася інтелектуальною і філософською прозою, новим біографічним романом, побудованим на іншій основі, ніж досі» [3, с. 6]. Яскравим поєднанням емоційності та документальної точності є роман-біографія Валерії Врублевської «Соломія Крушельницька» про видатну оперну співачку нашого краю Соломію Крушельницьку. «Освоївши величезну кількість матеріалу, вивчивши архіви Крушельницької з різних країн, нарізних мовах, письменниця проникла у стихію духовного і творчого життя співачки, і ми маємо зараз перед собою непересічний, цікавий і потрібний художньо-документальний твір, який збагачує наші уявлення про високообдаровану дочку нашого народу та про її рідкісний мистецький хист» [1, с. 4].

Роман-біографія складається з дев'яти частин, кожна з яких відповідає певному періоду життя видатної співачки. За допомогою художньої інтерпретації, внутрішніх монологів, діалогів та побутових сцен, емоційних станів персонажів описані дитинство, навчання у Львові та Мілані, світова кар'єра (виступи в Ла Скала тощо), шлюб з Чезаре Річчіоні, повернення до Львова та викладання. Створюючи художню біографію видатної співачки авторка органічно переплітає минуле та сучасне. Перед читачами з'являється фактографічний біографічний матеріал про життя і творчість Соломії впродовж усього її життя, що ґрунтується на достовірних джерелах. Авторка опирається на матеріали світової та місцевої преси, у яких висвітлено тріумфальні виступи співачки

на кращих оперних сценах Польщі, Італії, Франції, Португалії, Аргентини, Чилі, Америки. Відомі факти письменника майстерно інкрустує роздумами, діалогами, які, на її думку, увиразнюють характер Соломії Крушельницької, її громадянську позицію, її світогляд.

У творі вміщено листування Соломії Крушельницької з українськими письменниками Михайлом Павликом, Іваном Франком, Василем Стефаником, Володимиром Гнатюком, з італійським співаком Маттіа Баттістіні, з її учителькою Фаустою Креспі та ін. Також В. Врублевська при написанні роману-біографії використала ряд документів з Тернопільського краєзнавчого музею, музею С. А. Крушельницької в селі Біла (Тернопільська обл.), Львівського літературно-меморіального музею І. Франка та ін.

У післямові до роману авторка пише: «Тільки той, хто пройде Соломіїними стежками, намагаючися відтворити її славний шлях, по-справжньому зрозуміє чари і небезпеку тієї дії, яку ми призвичаїлися називати служінням мистецтву. Ми вітаємо цю дію, ми смакуємо її плоди і рідко згадуємо, що ґрунт, на якому вони вирости і дозріли – серце митця!» [1, с. 350].

У художній біографії, зокрема у романі Валерії Врублевської «Соломія Крушельницька», тонко і майстерно поєднано достовірні факти та художні образи. Авторка відібрала художньо цінні матеріали на основі реальних подій і надала їм художню форму. Вона вміло поєднує реальність з авторським вимислом, що і робить такі твори цікавими та цінними для читача. Вивчення біографічного жанру зацікавило багатьох вчених як минулого століття так і сучасників. Жанр художньої біографії зазнав значних змін та зацікавив літературознавців у теоретичних аспектах. Ускладнює вивчення те, що біографія поєднує в собі діаметрально протилежні сторони: історичну, документальну та художню, естетичну. Важливим для вивчення цього жанру є роль автора, адже його риси та світогляд, значною мірою, можна простежити крізь весь твір.

Список використаних джерел

1. Врублевська В. Соломія Крушельницька: Роман-біографія. Київ: Дніпро, 1986. 358 с.
2. Галич О. А. Глобалізація і квазідокументальна література : монографія. Рівне: Луганський національний університет ім. Т. Шевченка, видавець О. Зень, 2015. 200 с.
3. Горак Р. Таємнича квітка з нового роману про Ольгу Кобилянську. *Літературна Україна*. 2007. 20 вересня (№ 36). С. 6-7.
4. Ковальчук Н.В., Маланій О.О. «Ніцшеанство» Ольги Кобилянської в художній біографії Валерії Врублевської «Шарітка з Рунгу». *Закарпатські філологічні студії. Випуск 26. Том 1*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 273-279
5. Лексикон загального та порівняльного літературознавства. Чернівці: Золоті литаври, 2001. С. 299.
6. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 2. С. 566.

СТИЛЬОВІ ДОМІНАНТИ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СЕРЕДИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Середина ХХ століття стала переломним етапом в історії української літератури. Повоєнна доба 1940-1950-х років принесла жорстке утвердження соціалістичного реалізму, що зумовило ідеологічну уніфікацію художнього процесу. Романний канон цього періоду визначався ілюстративністю, схематизмом і морально-дидактичним пафосом. Однак уже наприкінці 1950-х років відбувається поступовий злам цих тенденцій, спричинений суспільним «потеплінням» та переглядом доктринальних засад радянського мистецтва. Література входить у фазу активного оновлення, де формуються нові стильові стратегії, що поєднали гуманістичні й естетичні пошуки з критичним осмисленням дійсності.

Метою статті є визначити провідні стильові домінанти української літератури середини ХХ століття, простежити еволюцію художнього мислення від соціалістичного реалізму до лірико-романтичної та аналітичної прози 1960-х років, а також виявити характер жанрових і структурних змін, що супроводжували цей процес.

Після війни українська проза розвивалася в межах жорстких ідеологічних вимог. Традиційний романний канон 1940-1950-х років був детермінований соціалістичним реалізмом, який зводив мистецтво до ілюстрації «правильних» ідей. Це призвело до стандартизації творчого процесу: жанрова система виявилася застиглою, а персонажі – одноманітними, позбавленими внутрішньої глибини. Художнє мислення стало схематичним, де головною цінністю виступала «партійність» зображення.

У літературі першого повоєнного десятиліття спостерігаємо особливе тяжіння до чіткої жанрової ідентифікації твору. Зміна стильових систем відіграла визначальну роль у формуванні художнього середовища того часу. Зокрема, кінець 50-х – початок 60-х років став періодом, коли в українській літературі відбувалося своєрідне «стильове оновлення». Цей процес не можна розглядати як плавний перехід; він характеризувався швидкими змінами і суттєвою перебудовою жанрових і стильових пріоритетів.

У системі тогочасної літератури виділялися дві стильові тенденції – «суб'єктивна» й «об'єктивна». Перша була пов'язана з ліричним, внутрішньо-особистісним баченням світу, друга – з більш раціональним, фактичним, документально зорієнтованим підходом. Зміна стильових систем не відбувалася хаотично: процеси перетворення стилю мали спрямування і логіку, що передбачала заміну однієї стильової системи іншою. З середини 50-х років поступово зростала роль ліричного, суб'єктивного начала, що позначалося як на

формі, так і на змісті літературних творів. Ця тенденція дозволяла письменнику зосереджуватися не лише на зовнішньому, а й на внутрішньому світі персонажів, їхніх переживаннях і морально-етичних орієнтирах.

Особливе значення у цей період мала лірико-романтична проза. Вона поєднувала суб'єктивність оповіді з епічним розмахом, уможлиблюючи появу моральних й етичних моделей поведінки героїв. Класичним прикладом такого підходу можна вважати творчість О. Довженка, який у кіноповідях майстерно синтезував ліричну образність із філософським змістом, підкреслюючи універсальні моральні цінності й гуманістичні принципи.

Наприкінці 1950-х років ситуація змінюється. Період «відлиги» відкрив можливість для «пробудження і розвитку вже майже зниклого літературного процесу». Літературним виявом цього стало шістдесятництво – явище, що об'єднало нове покоління митців: Л. Костенко, І. Драча, В. Симоненка, Г. Тютюнника, Є. Гуцала, В. Дрозда, П. Загребельного та ін. Для них було важливо оновити художній процес, утвердити в літературі людину як духовно автономну особистість.

Одним із ключових виявів оновлення стала **ліризація прози**, що зумовила зміну стильових систем і стала чинником жанрової еволюції. Ліричне начало активізувалося вже наприкінці 1950-х років: посилився інтерес до внутрішнього світу персонажа, до «тонких станів душі» і суб'єктивних емоцій. Така проза розширила спектр художніх засобів, розвинула психологічну глибину, урізноманітнила інтонаційні форми письма. Проте вже у середині 1960-х ліричний тип оповіді почав вичерпуватися: дрібнотем'я і надмірна суб'єктивність вимагали переходу до ширших аналітичних структур [2, с. 59-60].

Поступово формувалася нова модель оповіді, де поєднувалися індивідуальна свідомість героя й авторська позиція. Такий тип письма поглиблював зображення духовного світу особистості, не розриваючи зв'язку з реалістичним баченням дійсності. У такий спосіб здійснювався перехід від суб'єктивно-ліричної до конкретно-аналітичної прози, зорієнтованої на виявлення моральних, філософських і соціальних колізій сучасності.

Як наголошував Л. Новиченко, проза 1960-х років вибудовувалася навколо трьох основних стильових тенденцій, серед яких домінували лірико-романтична й конкретно-аналітична. Їхній синтез створив нову якість художнього мислення, у якому психологізм поєднувався з оновленням епічних форм [3, с. 29-31].

Конкретно-аналітична проза – один із провідних стильових напрямів 1960-х років. Вона поєднала ліричну чуттєвість із реалістичною глибиною й аналітичним підходом до зображення особистості. У центрі художнього зображення постає людина, яка мислить, сумнівається, робить вибір і несе моральну відповідальність за себе та світ.

У прозі 1960-1970-х років посилюється увага до **психологічної багатоплановості**. Це не «роздвоєння» людини, а її «подвоєння» – здатність діяти й оцінювати одночасно, що створює ефект внутрішнього діалогу особистості. Так формується новий тип персонажа – цілісний, динамічний, здатний до самопізнання. У творчості Григорія Тютюнника («Вир») цей підхід реалізовано в поєднанні ліричності, реалістичної пластики й аналітичного

погляду на людину. Ю. Барабаш слушно відзначав, що у прозі письменника «зрито в одне ціле романтичну одухотвореність і психологічну конкретність» [1, с. 350-351]. Таким чином, проза середини ХХ століття поступово переходить від догматичної схематизації до гуманістичного психологізму, що стало однією з головних стильових домінант доби.

Отже, розвиток української літератури середини ХХ століття визначається переходом від соціалістичного реалізму до багатовимірної художньої мисленнєвої, де провідними стали тенденції **ліризації, аналітизму та психологізму**. Ліричне начало сприяло оновленню форми, аналітичний стиль забезпечив глибину осмислення особистості, а філософізація змісту надала прозі світоглядної ваги. Зміна стильових систем стала важливим чинником жанрового розвитку роману, який у 1960-х роках постає як лабораторія морального й духовного самопізнання людини. Ці процеси утвердили гуманістичну парадигму українського мистецтва, засвідчивши динаміку його розвитку у 1970-1980-х роках.

Список використаних джерел

1. Барабаш Ю. Я єсть народ... Роздуми, суперечки, портрети. Київ: Дніпро, 1967. 356 с.
2. Ковальчук О. Г. Український повоєнний роман: проблеми жанрового розвитку. Київ: Вища школа, 1992. 174 с.
3. Новиченко Л. Проблеми стильової диференціації в сучасних східнослов'янських літературах. Київ: Наукова думка, 1968. 42 с.

Софія Маціук,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач

Галина Вишневська

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИЙОМУ «КОЛО ІДЕЙ» У ШКІЛЬНИЙ КУРС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Актуальність дослідження. Сучасна українська школа орієнтується на формування ключових компетентностей, серед яких важливе місце займає критичне мислення. Прийом «Коло ідей» відповідає запитам Нової української школи: вона активізує навчання, сприяє розвитку логічного мислення, вчить аргументувати позицію та слухати інших. Використання цього прийому робить навчальний процес демократичним, партнерським та зорієнтованим на учня.

Мета дослідження – проаналізувати можливості використання прийому «Коло ідей» у процесі навчання української мови як інструмента розвитку критичного мислення. **Завдання:**

1. З'ясувати психолого-педагогічні основи застосування прийому.
2. Визначити його роль у формуванні критичного мислення учнів.
3. Розглянути приклади використання методу на уроках української мови.
4. Сформулювати рекомендації для вчителів щодо ефективного впровадження.

Проблему формування критичного мислення засобами інтерактивних технологій висвітлено у працях Т. Грабовської [1], Л. Пироженко, О. Пошетун [2], О. Тименко [3] та ін.

Прийом «Коло ідей» згадується як основа дискусійних і формувальних стратегій у методиці розвитку мовлення. Він належить до інтерактивних технологій, спрямованих на активізацію пізнавальної діяльності та розвиток критичного мислення учнів. Його суть полягає у послідовному висловленні учасниками власних думок щодо певної проблеми, запропонованої вчителем. Він створює атмосферу діалогу, співпраці та рівного доступу до висловлення власної позиції, що робить його особливо корисним для уроків української мови, спрямованих на розвиток мовленнєвих, комунікативних та аналітичних умінь. Використання «Коло ідей» забезпечує перехід від репродуктивного навчання до продуктивного, дає змогу учням не лише відтворювати знання, але й інтерпретувати, аналізувати, порівнювати та оцінювати мовні явища, будувати власні висновки, аргументувати судження.

Досліджуваний прийом особливо ефективний для обговорення дискусійних і проблемних питань, що стимулюють інтелектуальну активність. У процесі роботи учні вчаться критично ставитися до інформації, перевіряти її достовірність, розрізняти факти та суб'єктивні судження, висувати альтернативні точки зору. Сприяє формуванню таких компонентів критичного мислення, як логічність, доказовість, гнучкість і саморефлексія. Завдяки тому, що кожен висловлюється по черзі, забезпечується включення у роботу всіх учасників, навіть тих, хто зазвичай пасивний або соромиться. Учні не просто відповідають на запитання, а аналізують, зіставляють і узагальнюють думки однокласників, що формує культуру слухання та взаємоповаги.

На уроках української мови «Коло ідей» може використовуватися з різною метою: під час ознайомлення з новою темою, для актуалізації попередніх знань, узагальнення і систематизації матеріалу, під час розвитку зв'язного мовлення чи формування орфографічної та пунктуаційної грамотності. Наприклад, обговорення питань на кшталт «Чи варто дотримуватися мовних норм у соціальних мережах?», «Як ви ставитеся до суржику?», «Чому одні тексти переконують, а інші ні?» спонукає учнів до роздумів і оцінювання реальних мовних ситуацій. У старших класах його можна застосовувати під час аналізу складних синтаксичних конструкцій, стилістичних засобів, морфологічних форм, а також у процесі роботи з публіцистичними та медіатекстами.

Важливо, що в основі цього прийому лежать не лише мовні, а й соціально-комунікативні завдання: учні вчаться не перебивати, аргументовано реагувати на позиції інших, розвивати власну думку. Завдяки цьому «Коло ідей» не лише сприяє засвоєнню матеріалу, а й формує громадянську позицію, культуру дискусії, відповідальність за слово. Крім того, використання цього прийому допомагає розвивати метапізнання – вміння усвідомлювати власні мисленнєві процеси, контролювати хід міркувань, виявляти власні помилки та прогалини.

Висновки. «Коло ідей» є ефективним засобом розвитку критичного мислення на уроках української мови, оскільки створює умови для партнерського навчання, сприяє формуванню умінь аналізувати, оцінювати,

аргументувати, робити висновки. Його інтеграція в освітній процес дозволяє зробити уроки не лише пізнавальними, а й такими, що розвивають особистість, відповідно до освітньої концепції НУШ.

Список використаних джерел

1. Грабовська Т. С. Критичне мислення як ключова компетентність учня. Київ : Педагогічна думка, 2018. 234 с.
2. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія і практика. Київ : АСК, 2020. 252 с.
3. Тименко О. В. Сучасні технології розвитку критичного мислення на уроках мови. Харків : Основа, 2019. 211 с.

Владислав Мінський,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філологічних наук,
професор Наталія Поплавська

КІБЕРБЕЗПЕКА ЯК ОСНОВА ЦИФРОВОЇ ГРАМОТНОСТІ

Розвиток інформаційного суспільства передбачає поступове впровадження цифрових технологій та сучасних інформаційних систем у всі аспекти людської діяльності, забезпечуючи ефективність, інноваційність і доступність у різних сферах нашого життя. Однак, одночасно з цими можливостями виникають нові виклики, пов'язані із загрозами для безпеки, що набувають особливого значення в епоху глобальної діджиталізації. Одним з найбільш актуальних і складних компонентів сучасної безпеки є кібербезпека, яка інтегрується у всі рівні як державних, так і приватних процесів. Кібербезпека – це цілісна система заходів, яка включає технічні рішення, соціальні механізми, стратегічні підходи та принципи для захисту громадян та суспільства від широкого спектру кіберзагроз. Основна мета цього напрямку – забезпечення конфіденційності, цілісності та стабільної доступності даних і інформаційних потоків під час їхньої передачі, зберігання та обробки. У сучасному світі вона виконує надзвичайно важливу функцію забезпечення безпеки суспільства перед потенційними небажаними наслідками, які можуть виникнути через вплив середовища інтернету та глобальних мереж передачі даних.

У нормативно-правовій базі України це поняття ґрунтовно розкрито в законі «Про основні засади здійснення кібербезпеки України», де кіберпростір проголошено віртуальним середовищем, яке формує умови для комунікації та реалізації соціальних відносин. Він створюється шляхом функціонування взаємопов'язаних комунікаційних систем і технологій електронного зв'язку за підтримки мережі Інтернет або інших глобальних платформ передачі даних. У цьому ж законі кібербезпека характеризується як процес забезпечення захисту основоположних інтересів індивіда,

суспільства та держави від ризиків у кіберпросторі. Вона покликана сприяти стабільному розвитку цифрових комунікаційних середовищ, швидкому реагуванню на загрози національній безпеці та мінімізації потенційних ризиків [1].

Одним із ключових аспектів ефективної роботи механізмів кібербезпеки є формування культури безпечної поведінки користувачів у цифровому середовищі. Закон виокремлює особливе значення підвищення рівня цифрової грамотності серед населення як стратегічний напрямок у розвитку безпечного та стабільного кіберпростору. Йдеться про комплекс знань, навичок і практичних умінь, що допомагають громадянам адаптуватися до нових умов і активно підтримувати ініціативи з удосконалення колективного захисту даних. У документі також наголошено на важливості державних і громадських проєктів, спрямованих на популяризацію обізнаності щодо кіберзагроз і відповідних заходів захисту, що є невід'ємними елементами сталого інформаційного суспільства [1].

Основи кібербезпеки є невід'ємною складовою сучасної цифрової грамотності, без якої неможливо повноцінно й безпечно взаємодіяти з цифровими технологіями. В умовах постійного розвитку технологій та поширення кібератак, знання з кібербезпеки допомагають захистити не лише персональні дані, а й пристрої, системи та онлайн-активності. Ця сфера охоплює широкий спектр практик, спрямованих на протидію таким загрозам, як шкідливе програмне забезпечення, фішинг і несанкціонований доступ до даних.

Цифрова грамотність включає знання, необхідні для виявлення потенційних загроз і уникнення ситуацій, що можуть призвести до витоку конфіденційних даних чи їх неправомірного використання. Для ефективного впровадження основних навичок потрібно дотримуватись кількох базових правил: використовувати надійні паролі та регулярно їх змінювати; створювати довжелезні комбінації з букв, цифр і спеціальних символів для кожного облікового запису, що суттєво ускладнить їх злам. Додатковий рівень захисту додасть активізація двофакторної автентифікації (2FA). Ця технологія додає захист шляхом підтвердження особи через SMS-повідомлення або зовнішній додаток. Необхідно уникати підозрілі посилання і вкладення. Не потрібно відкривати файли або веб-посилань із сумнівних джерел. Треба стежити за оновленнями програмного забезпечення, оскільки регулярне оновлення операційних систем і застосунків критично важливе для закриття відомих вразливостей, які можуть бути використані зловмисниками. Варто вчасно встановлювати антивіруси та інші засоби захисту. Використання антивірусного ПЗ, фаєрволів або антишпигунських програм дозволяє ефективніше виявляти та нейтралізувати потенційні загрози.

Вперше термін «цифрова грамотність» було визначено в роботі П. Гілстера, опублікованій у 1997 році. У своїй праці автор описав це поняття як здатність розуміти та використовувати інформацію, представлену в різних форматах і отриману з численних джерел за допомогою комп'ютерів [2]. З часом первісне трактування цифрової грамотності зазнало певних змін та оновлень. У 2015 році, в межах проєкту «Індекс цифрової грамотності», поняття було актуалізоване.

Відповідно до результатів проєкту, цифрова грамотність визначається як набір знань і навичок, необхідних для безпечного й ефективного використання цифрових технологій і ресурсів мережі Інтернет. Це включає цифрове споживання, компетенції та безпеку в цифровому середовищі [3].

Поняття цифрової грамотності зазвичай розглядається як сукупність знань і навичок, що дозволяють ефективно використовувати цифрові технології для особистих потреб користувача. Проте варто зауважити, що Інтернет від початку був створений як комунікаційний інструмент, і ця функція залишається ключовою до сьогодні. Тому аналіз цифрової грамотності потребує не тільки технічного підходу, а й комунікативного, враховуючи здатність користувачів ефективно взаємодіяти одне з одним у цифровому просторі.

Деякі дослідники вважають, що цифрова грамотність – це нова форма грамотності, що має на увазі пошук, оцінювання та використання різноманітних джерел інформації з метою формування комплексного змістовного уявлення про конкретне питання, тему або ситуацію [4, с. 435-438].

Отже, цифрова грамотність у поєднанні з кібербезпекою розширює можливості людей у різних аспектах їхньої діяльності. Це захист паролів та облікових записів, оскільки створення унікальних і складних паролів разом із застосуванням додаткового захисту унеможлиблюють крадіжку облікових даних.

Цифрова грамотність є ключовою передумовою для успішного функціонування людини в сучасному інформаційному суспільстві. Вона визначається як здатність ефективно використовувати цифрові технології для доступу до інформації, її оцінки, створення та обміну, що потребує оволодіння низкою важливих навичок. Цей термін охоплює п'ять основних компонентів, які дозволяють об'єктивно оцінити рівень її засвоєння: інформаційна грамотність, медійна грамотність, комп'ютерна грамотність, обчислювальна грамотність і комунікативна грамотність. Серед основних складових цифрової грамотності виділяють вміння працювати з інформацією, здійснювати її критичний аналіз, забезпечувати безпеку в Інтернеті, а також здатність до етичної взаємодії у цифровому середовищі. Це сприяє не лише ефективнішому використанню технологій, але й формуванню безпечної та відповідальної поведінки під час роботи з цифровими ресурсами. До цифрових компетенцій також входять навички програмування, обробки даних і використання цифрових інструментів у навчальній та професійній діяльності.

Важливим аспектом цифрової грамотності є кібербезпека, яка охоплює широкий спектр дій, технологій та методів для захисту інформаційних систем, мереж і ресурсів від несанкціонованого доступу, шкідливого втручання та кібератак. Основними компонентами кібербезпеки є захист даних, забезпечення безпеки мережевих комунікацій, обробка інформації, гарантування конфіденційності, цілісності та доступності даних. Ключовими завданнями в межах

кібербезпеки є оцінка ризиків, розробка політик і стандартів захисту, а також моніторинг і оперативне реагування на інциденти. Роль кібербезпеки у забезпеченні захисту цифрових ресурсів й охороні персональної та корпоративної інформації має стратегічне значення в умовах швидкого зростання використання Інтернету та інформаційно-комунікаційних технологій.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрових компетентностей та затвердження плану заходів з її реалізації від 3 березня 2021 р № 167-р Київ [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/167-2021-%D1%80#Text>
2. Digital Education Action Plan (2021-2027). URL: <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/action-plan>
3. Gilster P. Digital Literacy. New York: Wiley. 8-th ed. 2019. 279 p.
4. Давиденко Г. Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація: монографія. Вінниця: ТВОРИ. 2023. 240 с. URL: <https://cutt.ly/meEwKWe4>

Соломія Оринчак,

solo17122or@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник: доктор філологічних наук,
професор Любов Струганець

ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕКЛАМНОГО ДИСКУРСУ

Постановка проблеми. Сучасний рекламний дискурс в Україні є багатограним лінгвально-соціокультурним феноменом, що вийшов за межі суто комерційної комунікації і став активним інструментом формування суспільних цінностей, поведінкових моделей та підтримки національної ідентичності. Мова реклами, використовуючи маніпулятивний потенціал, має потужний вплив на свідомість реципієнтів, що вимагає її ґрунтовного наукового осмислення та класифікації мовних засобів за рівнями. На лексичному та граматичному рівнях відбувається постійна модернізація, що відображає динамічні зміни у лінгвосоціумі, особливо з огляду на необхідність вирішення нових прагматичних завдань: *спонукання до благодійності, підтримки військових та популяризації соціально потрібних ідей, таких як здоровий спосіб життя*. З огляду на це, детальний аналіз лексико-граматичної специфіки рекламного тексту є важливим складником формування медіаграмотності та наукового розуміння сучасних комунікативних процесів. Дослідження також є необхідним для методичної галузі, оскільки дозволяє оцінити наявність і якість аналізу рекламного тексту в шкільних та університетських підручниках.

Аналіз досліджень і публікацій. Теоретичним і практичним аспектам мови реклами, проблемам удосконалення тенденцій розвитку мовних технік

маніпуляцій, вибору засобів реклами присвячено багато наукових досліджень. Серед ключових науковців, які приділяли увагу цій проблематиці, варто виокремити праці О. Д. Пономаріва, З. О. Антонової, Л. А. Білоконенко, А. Бурака, В. Ф. Іванова, В. В. Різуна, Н. Лисиці, О. О. Хруленко, Л. Д. Чернюх, О. В. Дерпак та інших. Також важливими є ґрунтовні монографічні дослідження І. Б. Іванової, присвячені еволюції лінгвостилістики рекламного дискурсу в мовному просторі України. Незважаючи на значний науковий доробок, проблема детального лексико-граматичного аналізу новітніх, соціально орієнтованих рекламних текстів (зокрема, волонтерського, військового дискурсів) досі зберігає свою актуальність.

Мета і завдання повідомлення – здійснити комплексний аналіз лексико-граматичних особливостей рекламного дискурсу в сучасному українському медіапросторі, виявити домінантні мовні засоби, що використовуються для прагматичного впливу, та визначити їхню роль у формуванні соціокультурних тенденцій.

Виклад основного матеріалу. Дослідження рекламного дискурсу вимагає синтезування лінгвістичного аналізу з прагматичним та соціологічним підходами. На відміну від загального аналізу мови реклами, лексико-граматичний аспект дозволяє точно визначити, які саме мовні структури несуть основне прагматичне навантаження. Аналіз матеріалу засвідчив, що лексика та граматики рекламних повідомлень підпорядковані двом основним функціям: прагматичній (спонукальній) та емоційно-оцінній [Бурак, 2009, с. 240].

Рекламні тексти насичені лексичними одиницями з яскраво вираженою позитивною конотацією (так званою «емоційно-оцінною лексикою»), які апелюють до базових потреб (безпека, краса, успіх) та емоцій цільової аудиторії. Спостерігається активне використання якісних прикметників та інтенсифікаторів (*супер-, ультра-, мега-*) для гіперболізації переваг продукту («*Блискучий вибір!*», «*Максимально хрусткі*») [Мальчик, 2021]. Іншомовні запозичення, зокрема англізми, продовжують виконувати функцію маркерів престижності, інноваційності та сучасності. Вони часто використовуються у гібридних формах («*максималіті рестарт*», «*б'юті Zest*») або як повні фрази, що створюють асоціацію з глобальними трендами та високим статусом («*вікенд*», «*SMM: фундамент*») [Білоконенко, 2020]. Новітньою тенденцією, пов'язаною із соціальними викликами, є інтеграція волонтерської та військової лексики («*донат*», «*збір коштів*», «*фронт*») у комерційну та соціальну рекламу, що створює ефект довіри та патріотичної відповідальності.

На граматичному рівні домінує використання наказового способу дієслова (імперативу) як основного інструмента прямого прагматичного впливу. Імператив використовується як у прямій формі («*Зупиніть це!*», «*Зроби крок!*»), так і в модифікованих конструкціях, що імітують діалог або рекомендацію («*Обирай – Лоск!*», «*Знайди свій...*»). Для підсилення конкурентних переваг активно залучаються вищий та найвищий ступені

порівняння прикметників та прислівників («ЩЕ БІЛЬШЕ свіжого м'яса», «В 4 РАЗИ ЕФЕКТИВНІША») [Іванова, 2018, с. 17]. Синтаксис вирізняється лаконічністю, використанням парцельованих конструкцій та номінативних речень з активним вживанням тире для підкреслення контрасту або причиново-наслідкового зв'язку («Стресостійкість – твоя сила», «Ваш улюбленець – наше натхнення»). Виявлення домінантних граматичних моделей у цьому новому дискурсі дозволяє розробити практичні рекомендації для медіаосвіти.

Висновки: Комплексний лексико-граматичний аналіз підтверджує, що мова реклами є високоорганізованою системою, спрямованою на ефективну прагматичну комунікацію. На лексичному рівні домінують оцінні слова, що формують емоційний фон, та іншомовні запозичення, які підкреслюють сучасність бренду, тоді як на граматичному та синтаксичному рівнях ключову роль відіграє імператив та лаконічні емфатичні конструкції. Саме це поєднання дозволяє рекламі виконувати свою основну функцію – прямого або прихованого спонукання споживача до дії. Використання прикметників вищого ступеня, а також номінативних конструкцій, забезпечує високу концентрацію інформації та легкість її запам'ятовування, перетворюючи рекламний текст на потужний інструмент впливу.

Подальші дослідження будуть сфокусовані на методичному аспекті аналізу рекламного дискурсу, оскільки такий підхід сприятиме підвищенню медіаграмотності учнів та студентів, формуванню їхнього критичного мислення та здатності свідомо оцінювати мовні механізми впливу.

Список використаних джерел

1. Білоконенко Л. А. Основи рекламознавства: практикум. Кривий Ріг: КДПУ, 2020. 112 с. URL: <https://surli.cc/rqibcz>
2. Бурак А. Застосування маніпулятивних технологій у комерційній рекламі як різновиді масової комунікації. *Humanities & social sciences*. 2009. Львів, 2009. С. 239–241. URL: <http://surl.li/tjjaa>
3. Іванова І. Б. Еволюція лінгвостилістики рекламного дискурсу в мовному просторі України: автореф. докт. філол. наук: 10.02.01. Київ: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2018. 37 с.
4. Мальчик М. В., Адасюк І. П. Реклама в інтернеті: теоретичний аналіз та особливості. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2021. Випуск 5. № 1. С. 75–85.

Вікторія Павлюк,

vpavljuk2000@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Ніна Свистун

ВІДОКРЕМЛЕНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ П. МИРНОГО «ХІБА РЕВУТЬ ВОЛИ, ЯК ЯСЛА ПОВНІ?»)

Відокремлені члени речення в художньому тексті є складним синтаксичним явищем, яке поєднує граматичну гнучкість із глибокими стилістичними можливостями. У романі Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?» вони формують своєрідну інтонаційну тканину, через яку передається динаміка оповіді, емоційна насиченість та багатоплановість внутрішнього світу персонажів.

Відокремлені означення, обставини, прикладки, вставні слова та речення не лише уточнюють зміст, а й стають засобом моделювання психологічного стану, створюючи ефект живого мовлення. Завдяки цим конструкціям синтаксис твору перетворюється на носія художнього сенсу, а інтонація набуває статусу рівноправного елемента структури тексту. У відокремлених компонентах зосереджується не лише граматична, а й семантична функція: вони водночас підсилюють логічну виразність та естетичну глибину висловлення [2].

У межах структурно-функціонального аналізу можна визначити, що відокремлення в романі Панаса Мирного виконує як організуючу, так і емоційно-експресивну функцію. Автор часто використовує поширені означення й дієприкметникові звороти, щоб створити рельєфність портретних і пейзажних описів: *«Низенька, чорнява, завітчана польовими квітками»* – така побудова не просто характеризує героїню, а структурує її образ за принципом поступового наближення від загального до конкретного. Кожен відокремлений елемент додає новий рівень сприйняття, а інтонаційна пауза дозволяє читачеві затримати увагу на деталях. Через повторювані структури означень створюється відчуття внутрішньої мелодійності, що підкреслює психологічний підтекст і водночас дисциплінує темп оповіді. Відокремлені обставини часу, місця й способу дії забезпечують рухливість композиції, виконуючи роль переходів між подіями, тоді як вставні конструкції та дієприслівникові звороти розкривають мотиви поведінки персонажів і додають природності їх мовленню.

Синтаксична організація тексту Мирного базується на рівновазі між логічним і емоційним. Відокремлення в його прозі не зводиться до формального прийому – воно є інтонаційним інструментом, який формує «дихання» фрази. Часто в межах одного речення відокремлений компонент функціонує як додаткова предикативна одиниця, що наближається до самостійного речення, але водночас зберігає зв'язок із головним синтаксичним центром. Така подвійність дозволяє автору розгортати психологічну дію без розриву структури тексту. Наприклад, у фрагменті *«не вспів доказати останнього слова, – чує: недалеко крик»* пауза після тире створює напруження, відчуття очікування, що перетворює синтаксичну межу на художній акцент.

Подібні переходи із зовнішньої дії до внутрішнього сприйняття демонструють, як відокремлення стає засобом візуалізації мислення героя. Автор керує ритмом мовлення через інтонаційні зупинки, створюючи плавний або уривчастий темп залежно від психологічного стану персонажа. Така організація синтаксису забезпечує глибоку кореляцію між формою речення та його змістом.

Відокремлені приклади в романі П. Мирного часто виконують образотворчу функцію, поєднуючи опис із символічним нашаруванням. У конструкціях типу *«поле – що безкрає море»* або *«дівчина, як перепелка»* помітна тенденція до метафоризації через порівняльний зворот або порівняння, який набуває статусу окремого синтаксичного центру [3].

Відокремлення тут дозволяє автору створити ефект відлуння – після основного повідомлення залишається відкрите поле асоціацій, що продовжує звучати в уяві читача. Коли прикладка уточнює соціальну або психологічну характеристику, вона стає засобом авторської оцінки: *«Чіпка, бунтар і шукач правди, стояв непорушно»* – інтонаційне виділення передає водночас портретну характеристику і моральну оцінку героя. Таке поєднання функцій демонструє, як відокремлені конструкції можуть бути носіями багатозначності, не виходячи за межі граматичної норми. У цьому полягає їх структурно-функціональна гнучкість, що дозволяє охопити як описову, так й інтерпретаційну площину тексту [1].

У структурно-функціональному аспекті відокремлені члени речення виконують не лише описову, а й композиційну роль. Вони створюють внутрішні зв'язки між епізодами, забезпечують плавні переходи між сюжетними частинами і формують єдину інтонаційну лінію твору. У сценах із напруженим психологічним навантаженням автор вводить серію коротких відокремлень, що уповільнюють ритм і створюють відчуття роздумів, тоді як у динамічних епізодах звороти пришвидшують сприйняття. Такий прийом дає змогу досягати контрасту між рухом і зупинкою, між зовнішньою дією та внутрішнім мовчанням. Відокремлені конструкції стають «диханням» тексту, завдяки якому створюється відчуття природного плину оповіді. Вони не лише впорядковують логічні зв'язки, а й відображають глибинну психологічну ритміку свідомості персонажа, що наближає художній текст до реалістичного мовлення.

З огляду на стилістичну функцію, відокремлені конструкції стають засобом узгодження соціального, психологічного і художнього планів роману. У сценах побутового життя вони деталізують середовище, у діалогах – відтінюють емоційні паузи, у пейзажних картинах – створюють відчуття злиття людини з природою.

Кожне відокремлення не лише уточнює зміст, а й формує атмосферу оповіді. Внаслідок цього синтаксична структура роману стає відображенням його змістової концепції – боротьби між зовнішнім і внутрішнім, між свободою і примусом, між людським почуттям і соціальним законом. Через інтонаційну структуру фрази П. Мирний досягає того, що художня мова починає «мислити», виражаючи не лише події, а й моральні коливання, сумніви, прозріння. Таким

чином, відокремлені члени речення виконують роль універсального інструмента психологічного реалізму [3].

Список використаних джерел

1. Грицютенко І. Є. Мова та стиль художніх творів Панаса Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?». К., 1989. 156 с.
2. Грозян Н. Детермінантні члени речення в сучасному мовознавстві. *Society. Document. Communication*. 2019. № 7. С. 63–74. URL: <https://doi.org/10.31470/2518-7600-2019-7-63-74>(дата звернення: 17.10.2025).
3. Мирний П. Хіба ревуть воли, як ясла повні? : Роман з нар. життя. Харків : Фоліо, 2005. 350 с.

Андріана Пазина,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

ОДНОСКЛАДНІ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ЕКОНОМІЇ МОВНОГО ВИРАЖЕННЯ

У сучасному українському мовознавстві проблема економії мовних засобів посідає важливе місце, адже мова як система постійно прагне до оптимізації вираження думки. Одним із найвиразніших засобів реалізації цього принципу є односкладні речення. Вони дозволяють передати значний обсяг інформації за допомогою мінімальної кількості граматичних елементів, зберігаючи при цьому комунікативну повноту висловлення [3, с. 423]. Саме тому аналіз односкладних конструкцій як засобу мовної економії становить актуальний напрям сучасних синтаксичних студій.

Як відомо, односкладним називається таке речення, у якому граматична основа містить лише один головний член – співвідносний або з підметом, або з присудком. У структурі української мови розрізняють кілька типів таких речень: називні, означено-особові, неозначено-особові, узагальнено-особові безособові та інфінітивні. Загалом дослідження подібних структур засвідчує, що явище односкладності має не лише формально-граматичний, а й семантико-функціональний характер: воно відображає специфіку мовного мислення, у якому економія форми поєднується з точністю змісту.

Економія мовного вираження виявляється насамперед у скороченні кількості обов'язкових граматичних компонентів речення. Відсутність одного з головних членів не спотворює висловлення, а навпаки – концентрує зміст. Наприклад, у називному реченні «Весна» реалізовано цілу мікросцену буття, відчуття, часу, хоча структурно речення складається лише з одного слова. У безособовому «Темніє» передано динаміку процесу

без уточнення суб'єкта дії. Подібні форми є проявом прагнення мови до лаконічності – «мінімум засобів, максимум змісту» [1, с. 95].

Односкладні речення дозволяють реалізувати ще одну важливу властивість української мови – гнучкість у вираженні предикативності. За словами І. Вихованця, саме предикативність є «центральною категорією реченнєвої структури», а в односкладних конструкціях вона досягається «через згортання другорядних елементів без втрати смислової завершеності» [1, с. 96]. Отже, мовна економія тут не зводиться до механічного скорочення, а є результатом функціональної оптимізації речення.

У мовленні односкладні речення виконують кілька важливих функцій. По-перше, вони підвищують інформативну щільність тексту, особливо в науковому та публіцистичному стилях. Наприклад: «Проблему розв'язано» або «Дослідження виконано» – короткі форми, але достатньо змістовні, щоб замінити громіздкі двоскладні конструкції. По-друге, вони виконують ритміко-композиційну функцію, забезпечуючи структурну динаміку висловлення, як-от у реченні: «Ніч. Тиша. Думки». Такі фрази створюють ефект експресивного згустку, концентруючи увагу читача [2, с. 286].

Феномен мовної економії «виявляється у прагненні мовця скоротити формальні елементи висловлення без зниження змістового навантаження». Саме односкладні конструкції демонструють гармонійне поєднання формальної стислості та семантичної повноти. У них комунікативна мета досягається без надлишкових граматичних засобів, що особливо важливо для сучасного інформаційно насиченого мовлення, орієнтованого на швидкість сприйняття.

У публіцистичному стилі односкладні речення використовуються як інструмент ритму та емоційного впливу. У коротких реченнях на зразок «Стоїмо. Віримо. Переможемо» концентрується воля, динаміка, впевненість. Тут економія стає засобом психологічного впливу – мінімум слів породжує максимум емоцій. Подібні конструкції активно функціонують у мові соціальних мереж і сучасної журналістики, що орієнтується на стислість і виразність [2, с. 274].

У художньому мовленні односкладні речення часто набувають символічного змісту. Наприклад, у творах письменників короткі речення типу «Самота. Осінь. Тиша» створюють атмосферу роздумів, напруження, внутрішнього руху. Зауважимо, що така форма не лише економить мовні ресурси, а й посилює експресію: «мовчання між словами» стає частиною художнього змісту. Односкладні конструкції дають змогу передати емоційний імпульс без розлогих описів, у чому й полягає справжня мовна майстерність [2, с. 313].

Зіставлення односкладних речень із двоскладними показує, що перші характеризуються більшою гнучкістю, природністю й енергією висловлення. У мовленні вони часто функціонують як риторичні акценти, узагальнення або підсумки, створюючи смислову завершеність навіть без традиційної граматичної повноти. Економія тут набуває системного характеру: скорочується синтаксична структура, але водночас зберігається інтонаційна та комунікативна повнота.

Отже, односкладні речення — це не просто спрощені граматичні конструкції, а складний механізм оптимізації мовного вираження. Їхня специфіка полягає у взаємодії двох чинників: формальної стиснутості та семантичної

глибини. Мовна економія, реалізована в таких конструкціях, сприяє підвищенню інформативності тексту, ритмічній виразності й лаконізму. Вони формують стиль українського мовлення, у якому поєднуються точність, динамізм і естетика простоти. Таким чином, односкладне речення — це не лише граматична категорія, а й ознака високої культури мовлення, що віддзеркалює природну економію людської думки.

Список використаної літератури

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
2. Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л. І. Мацько. 2 вид., випр. Київ : Вища школа, 2005. 462 с.
3. Слинко І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання: навч. посібник. Київ: Вища школа, 1994. 670 с.

Таїсія Палац,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, викладач
Галина Вишневська

«МОВА ШВИДКИХ ПЛАТФОРМ»:

ЯК ТІКТОК ТА REELS ФОРМУЮТЬ СЛЕНГ ПОКОЛІННЯ Z

Актуальність дослідження. У час стрімкої цифровізації щоденна комунікація молоді дедалі більше зміщується у сферу соціальних медіа — передусім платформ TikTok і Instagram Reels. Ці сервіси коротких відео формують особливий тип мовлення, що характеризується високою динамічністю, експресивністю та швидкою зміною лексики. Покоління Z сприймає інформацію переважно через візуальні формати, тож мовні тенденції зароджуються саме в інтернет-контенті.

Українські дослідники наголошують, що молодіжний сленг є соціолінгвістичним індикатором культури покоління, способом самоідентифікації й засобом відмежування від «дорослої» норми. Л. Гавленко розглядає сленг як «складне мовне явище, що виконує функції групової диференціації та емоційного забарвлення мовлення» [1]. Л. Панасюк підкреслює «вплив міжкультурних контактів на його формування» [2]. Дослідження О. Степаненко, В. Заєць та Ю. Степчук показує мінливість українського молодіжного соціолекту й його залежність від соціальних трендів [3]. Л. Юрса та О. Негер демонструють механізми поширення сленгу в україномовних блогах [4]. Тому вивчення ролі TikTok і Reels у формуванні мовних практик покоління Z є актуальним напрямом сучасної соціолінгвістики.

Мета дослідження — проаналізувати механізми формування й поширення сленгу покоління Z на платформах TikTok і Reels та визначити особливості мовних інновацій, характерних для коротких відеоформатів.

Завдання :

1. Визначити соціолінгвістичні чинники, що впливають на формування сленгу в інтернет-середовищі.
2. Описати специфіку TikTok та Reels як середовищ надшвидкої трансляції мовних інновацій.
3. Проаналізувати типи сленгових одиниць, характерних для покоління Z.
4. Визначити способи поширення нових слів і виразів у коротких відеоформатах.
5. Сформулювати рекомендації для педагогів та медіаграмотнісних програм щодо роботи зі сленгом у молодіжному середовищі.

Платформи коротких відео володіють унікальними алгоритмами, що здатні за лічені години зробити певний вислів вірусним. TikTok і Reels формують мову швидких платформ – лаконічну, емоційно насичену, експресивну й побудовану на повторюваних патернах. Алгоритм поширення відбувається через трендові звуки, меми, скетчі та челенджі, що забезпечують стрімке входження нової лексики до масового вжитку.

Спираючись на дослідження Л. Гавленко [1], можна стверджувати, що сленг є природною частиною мовної поведінки молоді та виконує важливі функції: маркування групової приналежності, грайлива експресивність, створення «свого» інформаційного простору, відмежування від загальномовної норми.

Покоління Z активно продукує нові значення та охоче маніпулює мовою, що відповідає їхньому цифровому стилю життя.

У роботі Л. Панасюк [2] наголошено, що сленг формується під впливом різних культур і мов, а молодіжні соціолекти стають інтернаціональними. Це повністю відповідає ситуації з TikTok, де популярні вирази часто мають англійське, корейське чи польське походження, але швидко адаптуються українською молоддю (напр.: «слей», «гайд», «краш», «факап», «кап»).

Платформи коротких відео стирають кордони – новий вираз може з'явитися у США, за кілька годин потрапити до стрічки українського підлітка, а наступного дня вже стати частиною шкільного мовлення.

У статті О. Степаненко, В. Заєць і Ю. Степчук [3] зазначено, що молодіжний сленг відзначається високою мобільністю: певні слова поширюються миттєво, але так само швидко зникають. TikTok та Reels підсилюють цю тенденцію, створюючи надкороткі «життєві цикли» слів: від тренду до забуття – 2–4 тижні. Серед найпоширеніших типів інновацій: фонетичні модифікації («топчик», «лузати» від англ. “lose”), запозичення («слей», «рандом», «флекс»), скорочення («крч», «жиза», «енер»), мемна лексика («це крінж», «пik ме», «девайся»).

На думку Л. Юрси та О. Негер [4], блогосфера є одним з ключових середовищ формування новітнього мовлення. TikTok долає навіть ті бар'єри, які є у блогів, – формат відео робить певні слова не лише інтелектуально, а й емоційно заразними.

Робота зі сленгом може бути використана в курсах української мови, медіаграмотності та комунікаційних дисциплін. Аналіз мовлення молоді сприяє:

- розвитку критичного мислення;
- усвідомленню різниці між літературною нормою та розмовною практикою;
- формуванню навичок аналізу мовних новацій;
- осмисленню впливу медіа на мовну картину сучасного підлітка.

Висновки. Платформи TikTok та Reels стали головними «лабораторіями» створення й поширення молодіжного сленгу покоління Z. Їхні алгоритми забезпечують миттєву трансляцію нових висловів, формують особливий тип мовлення та визначають тренди сучасної комунікації. Сленг TikTok – це відображення соціокультурних процесів, глобалізаційних впливів та швидкості, з якою живе сучасна молодь.

Список використаних джерел

1. Гавленко Л. Ю. Молодіжний сленг як мовне явище. *Управління розвитком*. URL: <https://repository.hneu.edu.ua/handle/123456789/4229> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Панасюк Л. Особливості формування та функціонування молодіжного сленгу в українській, польській та болгарській мовах: порівняльний аспект : бакалаврська робота. Український католицький університет, Гуманітарний факультет, кафедра філології. 2025. 68 с. URL: <https://er.ucu.edu.ua/items/776282c2-2c69-48a0-b94f-ef5c3eb7e75f> (дата звернення: 17.11.2025).
3. Степаненко О., Заєць В., Степчук Ю. Сучасний молодіжний сленг української молоді. *Current Issues of Linguistics and Translation Studies*. DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-24-9> (дата звернення: 19.11.2025).
4. Юрса Л., Негер О. Сленг як різновид мовлення україномовних блогів. *APHN Journal: Комунікації, медіа, лінгвістика*. 2025. URL: https://aphn-journal.in.ua/archive/83_2025/part_3/36.pdf (дата звернення: 18.11.2025).

Вероніка Пасічник,

vopasichnyk.3m25@knmu.edu.ua

Харківський національний медичний університет;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, викладач

Тетяна Скорбач

ПАРОНІМИ В МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Постановка проблеми, її зв'язок із важливими завданнями.

Сучасна медична наука дуже стрімко розвивається, регулярно поповнюється новими термінами.

На цей час у медичній лексиці нагальною є проблема вживання правильних паронімів - слів, які схожі за звучанням, але мають різне лексичне значення.

З появою нових медичних термінів, значення яких не всі розуміють і, зокрема, як ними правильно послуговуватися, часто вживають слова, які не є коректними та підходять до розуміння контексту. Таке використання

може призвести до непорозумінь лікарів з пацієнтами та помилок у спілкуванні з колегами. Тому вивчення паронімів є важливим чинником для правильного професійного мовлення здобувачів вищої освіти, а саме – майбутніх лікарів.

Проблему правильного вживання медичної термінології, зокрема паронімів, розглядають у сучасних українських лінгвістичних і термінологічних дослідженнях. В Україні почали розвивати медичну термінологію в кінці XIX століття.

Одним із перших був Євген Озаркевич. Він розвивав медичну лексику на основі народної мови та сприяв створенню перших україномовних медичних текстів.

Також вагомий внесок у розвиток термінів зробив Овксентій Корчак-Чепурківський. Він є автором першої української класифікації захворювань «Номенклатура хвороб. Латинсько-українські назви хвороб», де розробив правила творення термінів. Однак питання класифікації паронімів у медичному контексті не є достатньо вивченим.

У збірнику наукових праць «Лінгвоекотологія: мова медицини», за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, порушується питання терміновживання, а також деросіянізації медичної мови, зокрема звертається увага на калькування з російської мови, що призводить до появи помилкових паронімів та спотворення змісту медичних термінів. Автори наголошують на потребі унормування термінів та створення стандартів української медичної термінології.

За кордоном було проведено дослідження серед 78 медиків-стоматологів. Середній вік учасників становив 43,8 роки (від 28 до 60 років), а досвід роботи за фахом коливався від 5 до 35 років. Кожен з них повинен був підібрати конкретні анатомічні терміни на черепі та надати їм пояснення. Для визначення анатомічного терміна було надано як мінімум два значення, причому деякі терміни мали до восьми інтерпретацій.

На наш погляд, причиною, чому може виникати плутанина, є те, що більшість термінів є іншомовного походження. Також, на жаль, використовуються некоректні слова через калькування з інших мов. Часто можна почути «**прогресивна хвороба**», хоча правильно казати

«**хвороба прогресує**». Іноді вживають слово «антисептика» у значенні всіх заходів (калька з рос. антисептика), хоча **антисептика** – використання речовин для знищення мікробів, а **асептика** - заходи щодо запобігання потрапляння мікробів. Що ж до паронімів **серцевий, сердечний, сердешний**, то вони також виражають різні поняття.

Серцевий стосується серця, призначений для його лікування.

Наприклад: **серцевий м'яз, серцевий напад, серцева недостатність**.

Сердечний пов'язаний з настроями, переживаннями, почуттями: **сердечна рана, сердечні таємниці**. Наприклад: **Сердечні** люди завжди приходять на допомогу. **Сердешний** – **бідолашний, тобто** той, що викликає співчуття.

Інколи виникають і непорозуміння щодо слів **лікарняний** – **лікарський** - **лікарський**. **Лікарняний** - це: **лікарняний** під час відпустки у воєнний час, **лікарняний** режим; лікарські засоби – ліки, медикаменти (**лікарський** засіб

призначений для лікування) Лікарський, той, що стосується лікаря (**лікарська** таємниця, **лікарський** рецепт). Наявність помилок чи неправильно вжитих термінів призводить до плутанини та непорозумінь. Спілкуючись зі здобувачами освіти, помічаємо, що часто допускаються лексичні помилки при вживанні паронімів. Це особливо помітно при вживанні таких термінів, як: **апендикс** – червоподібний відросток сліпої кишки; **апендицит** – запалення апендикса; **військовий** – той, що стосується війська; **воєнний**

- той, що стосується війни.

З паронімами можна також ознайомитися в «Словнику паронімів української мови» Дмитра Гринчишина та Олександри Сербенської, де описано понад тисячу паронімів, що зустрічаються на сторінках науково-популярних видань.

Вивчаючи пароніми, необхідно давати точне визначення терміна та наводити приклад правильного використання в контексті.

Також доречно було б виокремити тему «Пароніми» в навчальній програмі з курсу «Українська мова за професійним спрямуванням», щоб надати більше можливостей ознайомитися з медичними паронімами, оскільки впорядкування медичних паронімів не лише покращує професійну комунікацію медиків, але й удосконалює українську мову та розвиває медичну освіту в Україні.

Список використаних джерел

1. <https://bmcmmededuc.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12909-024-05878-1>
2. <https://dovidka.biz.ua/rechennya-z-paronimamy-pryklady>
3. [https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/tainacan-items/438/16581/Linhvoekol ohiiia.-Mova-medytsyny.pdf](https://emed.library.gov.ua/wp-content/uploads/tainacan-items/438/16581/Linhvoekol%20ohiia.-Mova-medytsyny.pdf)
4. <https://health-ua.com/terapiya-i-semeynaya-meditsina/organizaciia-medicnoyi-dopomogi/67386-ukrainska-medichna-mova-problemi--tah-virshennya>

Анастасія Періг,

Західноукраїнський національний університет;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Наталія Ліщинська

ПАРАДИГМА ЧАСУ В РОМАНІ

«Я БАЧУ, ВАС ЦІКАВИТЬ ПІТЬМА» ІЛЛАРІОНА ПАВЛЮКА

Постановка проблеми. Творчість Ілларіона Павлюка стала справжнім відкриттям у сучасній українській літературі. Його проза – яскраве поєднання глибокого інтелектуалізму й легкості прочитання, чого справді складно досягти.

Роман «Я бачу, вас цікавить пільма» є поліжанровим текстом (синтезом детективу, психологічного трилера й елементів готичної та химерної прози), де часова організація виконує функцію ключового наративного інструменту.

Твір опублікований у 2020 році й увійшов до Короткого списку номінації «Книга року ВВС-2020», а через три роки став бестселлером: «Видавництво Старого Лева» продало понад 100 тисяч примірників книги, що є абсолютним рекордом в Україні [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. Роман «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» вивчався у різних аспектах. Предметом студій були містицизм у творі (О. Тиховська, М. Цвіклінський) [6], його міфопоетика (Л. Остапова) [3] й алюзії (Г. Савонова) [5], специфіка вивчення у шкільному курсі української літератури (О. Кузьма й А.-Б. Русин) [2]. Часова та просторова організація аналізованого роману ще не були предметом окремого дослідження, що й робить нашу розвідку актуальною.

Мета дослідження. Проаналізувати часову парадигму роману Ілларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма».

Завдання дослідження: виявити й описати структурні компоненти часу, з'ясувати їх значення в аналізованому творі.

Виклад основного матеріалу. Час є одним із структуротворчих елементів у романі «Я бачу вас цікавить п'ятьма» Ілларіона Павлюка. У тексті висвітлено традиційний (лінійний час), представлений життям головного героя та циклічний (міфологічний) час місця дії – селища Буськів Сад.

Парадигма часу в романі Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» будується на контрастній взаємодії між двома основними часовими вимірами: фабульним (лінійним) часом детективного розслідування та циклічним (міфологічним) часом селища Буськів Сад. Це протиставлення є ключовим для формування як інтриги, так і філософського підтексту твору.

Лінійний час часто представлено конкретними часовими відрізками. Цей час є раціональним та урбаністичним. Він відображає намагання Гайстера підійти до подій, що відбуваються, з позиції логіки, фактів та послідовності причинно-наслідкових зв'язків. Також одним із прикладів лінійного часу є ретроспективні вставки. Головний герой звертається до свого минулого – його служба в французькому легіоні, стосунки та дитинство.

Циклічний час — це часовий вимір у самому селищі Буськів Сад. Він виходить за межі звичних історичних рамок і має міфологічний, майже позачасовий характер. Цей час замкнений. Він обумовлений не календарними датами, а циклічністю подій (злочини повторюються, померлі повертаються). Селище існує у своєрідній «часовій пастці», де минуле ніколи не стає справжнім минулим, а постійно повертається як теперішнє. Сам головний герой помирає 7 разів, кожен раз живучи в новому номері готелю.

Автор підсилює семантику часу числами-символами. Наприклад, одна з героїнь вчиняє самогубство о 00:00 з формулюванням про магію чисел: «Магія чисел...» — прошепотіла в його сні Аліса. І ступнула з табуретки» [4, с. 133]. Число 0 за визначенням Владислава Копалінського, означає «небуття, початок, смерть, кружляння у значенні циклічності» [7, с. 496].

Андрій Гайстер прибуває у пекло о 4:44 : «Котра година?

— Четверта сорок чотири, — Харитон, не відриваючи погляду від дороги, тицьнув пальцем у три блакитні четвірки на дисплеї. — Магія чисел» [4, с.135]. У низці культур число 4 асоціюється з матеріальним світом і смертю, а його триразове повторення підкреслює значущість моменту і надає події містичного значення.

Однією з найважливіших метафор в цьому тексті є пільма, вона може інтерпретуватись як час або простір, де часові закони не діють. Пільма – не лише фізична чи емоційна темрява, але й стан втрати звичних часових рамок, у яких люди не лише не орієнтуються в хронології подій, а й втрачають пам'ять про власні моральні вчинки. Як зазначає дослідниця О. Гонюк, «вона пронизує весь твір, символізуючи не лише нічний час доби, але й зло у душі людини, несвідоме, хаос. Темрява оточує героїв, чатує на них, заманує у свої глибини. Вона стає втіленням страхів і побоювань, з якими стикаються персонажі. У романі чітко розмежовуємо дві сторони темряви: зовнішня, що проєктується на селище Буськів Сад, де є можливість спостерігати захоплюючу детективну історію, у якій головний герой – носій психологічних травм і змушений не тільки протистояти ворожому середовищу, а й розбиратись із власним дисгармонійним станом психіки. І. Павлюк вдало підпорядкував сюжетно-композиційні елементи, хронотоп, наративну стратегію проблемі саспенсу, утримуючи реципієнта в напруженому очікуванні до самого фіналу твору» [1, с. 189]. Таким чином, пільма стає символом екзистенційного покарання: не зовнішнього, а внутрішнього, бо зумовленого самою неспроможністю осмислити причинно-наслідковий зв'язок між дією та її наслідками. Вона стає символом моральної невизначеності, де люди не пам'ятають своїх минулих гріхів, що і є їхнім покаранням: вони знову й знову приречені робити поганий вибір.

Важливим у тексті є також інтерсуб'єктивне переживання часу жителями селища Буськів Сад. Воно тісно пов'язано з особливою міфологічною моделлю світу, створеною в межах вигаданого місця, яке є алегоричним простором і чистилищем/пеклом для його мешканців. У Буськовім Саду час для мешканців часто набуває циклічного або застиглого характеру. Це селище є місцем, де грішники змушені знову і знову переживати свої найгірші вчинки (або їхні наслідки), не пам'ятаючи про скоєне. Час у романі є глибоко суб'єктивним і залежить від внутрішнього стану персонажа. Середовище дає змогу кожному вчинити по-іншому і вибратись з «пільми». Це підкреслює філософський висновок, що змінити можна лише природу своїх вчинків, але не минуле.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши часову парадигму роману «Я бачу, вас цікавить пільма», можемо зробити висновок про те, що вона утворює складну конструкцію, де поєднано лінійний (історичний), міфологічний (циклічний) та ентропійний час, що сприймається персонажами суб'єктивно та інтерсуб'єктивно. Семантика часу підсилена числами-символами та метафорою пільми, яка в контексті роману набуває значення фізичної та духовної темряви, де час застигає або швидко рухається по колу.

Список використаних джерел

1. Гонюк О., Шаф О. Жанрово-стильові особливості роману І. Павлюка «Білий попіл». *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т.1. Вип. 24. С. 183–189.
2. Кузьма О., Русин А.-Б. Вивчення роману «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» Іларіона Павлюка на уроках української літератури в ЗЗСО. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2024. Вип. 2 (52). С. 210–215. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f0cb3e27-e025-4818-aff4-3f95152b24e0/content> (дата звернення: 25.10.2025)
3. Остапова Л. В. Міфопоетика у постмодерному романі Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Наукові записки*. Серія: Філологічні науки, 2024. № 211. С. 99–104. URL: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2024-211-14> (дата звернення: 26.10.2025)
4. Павлюк І. Я бачу, вас цікавить п'ятьма. Львів: Видавництво Старого Лева, 2024. 664 с.
5. Саванова Г. Алюзії у романі І. Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Світ наукових досліджень*. 2024. Вип. 46. URL: <https://www.economy-confer.com.ua/full-article/5404/> (дата звернення: 25.10.2025)
6. Тиховська О., Цвіклінський М. Містицизм роману Іларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма». *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2024. Вип. 2 (52). С. 230–238. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/38e27e2c-b16c-4b7a-a110-337702e7cbaf/content> (дата звернення: 25.10.2025)
7. Kopaliński W. *Leksykon symboli*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza "Rytm", 2022. 520 s.

Анастасія Пестрак,

Галицький фаховий коледж імені В'ячеслава Чорновола;
Науковий керівник — викладач Владислава Капітан

МОВНІ ЗАПОЗИЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЖУРНАЛІСТСЬКІЙ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасна журналістська комунікація перебуває під потужним впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та міжкультурних контактів, що зумовлює активне проникнення іншомовних елементів у медійний дискурс. Запозичення стали не лише наслідком мовної динаміки, а й маркером технологічних, соціокультурних і ціннісних трансформацій у суспільстві. Їх уживання в журналістських текстах актуалізує питання мовної норми, національної ідентичності, комунікативної ефективності та культурної адаптації. Вивчення іншомовних елементів у сучасному медіапросторі є необхідним для розуміння тенденцій розвитку української мови в умовах інформаційної глобалізації та збереження її самобутності.

Метою наукової розвідки є з'ясування ролі, функцій і ступеня адаптації мовних запозичень у сучасній журналістській комунікації, а також визначення

їхнього впливу на стилістичну своєрідність, точність і культурну самобутність українського медійного дискурсу.

Запозичення — це іноземна лексика, яка вживається у нашій мові дуже часто (аптека, школа, студент). З часом такі елементи можуть повністю засвоюватися, втрачаючи відчуття іншомовного походження. Найчастіше це англіцизми, що активно поширилися внаслідок міжнародних співпраць України з англomовними країнами. Також англійська мова має статус міжнародної, тому велика частка населення володіє нею на достатньому рівні [2].

Також не мало важливим було активне поширення спільного інформаційного простору завдяки розвитку інтернету та соціальних мереж, можливість заміни словосполучень на одне слово та творення власне неологізмів.

Іншомовна лексика активно використовується в українських медіа. Вона сучасна та переважно коротка, особливо трапляється в політичних, економічних, культурних і технологічних темах.

Запозичення можна поділити на три групи:

1. **Нові за формою та змістом (неологізми):** *фейк, хакер, стартап, діджиталізація, лайк, стрімінг, блогер, інфлюенсер.*

2. **Нові лише за змістом (неосемантизми):** *меседж* – не просто «повідомлення», а «ключова теза»; *платформа* – «інтернет-сервіс», *хайп* – «гучна подія».

3. **Нові лише за формою (неографізми):** іншомовні елементи типу *-мейкер* – *контентмейкер* [3].

У сучасних медіа популярні технічні терміни – стрім, бот, блог. Переважно це власне неологізми та неосемантизми, неографізми зустрічаються рідше.

Тематично ці запозичення можна поділити на декілька груп, серед яких найпоширенішою є науково-технічна. У матеріалах зустрічаються слова: тикток, хештег, відеоплатформа, контент, соцмережа, сенат, дезінформація, інтерфейс, гаджет, модерація, акаунт, пресреліз.

Наступною за поширеністю є спортивна та туристична лексика. У медіатекстах вживаються назви спортивних занять і географічних понять: корт, матч, рейтинг, сет (партія гри в теніс), призер, дебют, ампфутбол, дивізіон, кваліфікація, футбол, резидент, мурал, аудіогід, хостел, трансфер, архіпелаг, круїз, дайвінг, кемпінг, реабілітація.

Бізнес та економічна лексика можна виокремити в третю групу. Серед вживаних у медіа слів — контрафакт, бренд, бот, бюро, коаліція, секретар, імпорт, інфраструктура, логістика, інвестор, аукціон, облігації, еквівалент, санкції, президент, агресія, армія, спецтрибунал, активи, уряд, прем'єр.

Менш поширеною виявилася культурна та медійна лексика: гіт (хіт), бенефіс, інспірований, нон-стоп, реліз, інді-музика, рефлексія, дуальність, попсегмент, постановка, тоталітарний, ескапістський, дихотомія, коментар, модерація, ІІІ, плюралізм, галюцинувати, тизер, режисерка, стрічка, турне, анімація, горор.

Окремо трапляються слова з інших сфер, проте їх небагато: піксі, малет, боб, каскад, шег, грандж, дедлайн, психологія, комбуча, пробіотики, антиоксиданти, онлайн, нейротрансмітери, мілпреп (приготування їжі наперед), блекаут, хелс-коучиня, лайфхак, слайс [4, с.68-72].

Помилково деякі слова можна вважати запозиченнями, але насправді це жаргонізми. У медіа вони виділяються серед тексту та не є ефективними для сприйняття читачем. Наприклад, засвітитися (з'явитися у ЗМІ), приколот (жарт). Їх краще залишити у розмовному стилі, а для публікацій використати українські відповідники [1, с.7].

Це все відбувається через активне поширення іншомовної лексики. За останні десятиліття кількість запозичень **зросла** у понад **30 тисяч нових слів**. У сучасному медіапросторі деякі стали для нас звичними: хайп, контент, піар та інші. Активно використовуються саме англіцизми, які замінюють українські відповідники (промо – реклама, івент – подія, тренд – тенденція).

Мовні запозичення є невід'ємною складовою розвитку сучасної української мови. Вони надають точність та стислість викладу, передають нові поняття та явища. Проте надмірне їх використання може ускладнити сприйняття тексту. Важливо зберігати баланс і використовувати тоді, коли вони справді необхідні для точної передачі змісту.

Список використаних джерел

1. Бондарчук К. С. Українська мова в сучасному медіапросторі. *Proceedings of the International Scientific and Practical Conference. Włocławek, Republic of Poland*, 2020. С. 64–67.
2. Велика А., Чернуха В. Англійські запозичення в українських засобах масової інформації. 2024, с. 256.
3. Кислюк Л. Освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотвору. *Мовознавчий вісник*. 2013. Вип. 16/17. С. 112–122.
4. Стишов О. А. Нові іншомовні слова в українськомовних ЗМІ початку ХХІ ст. *Studia philologica*. 2017, с. 486.

Анна Пузанова,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Галина Бачинська

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЕРГОНІМІВ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ

У сучасній ономастиці ергоніми становлять окремий різновид власних назв, що позначають організації, установи, підприємства, заклади освіти, громадські об'єднання тощо. Термін «ергонім» походить від грецьких слів *ergon* — «робота, діяльність» і *onoma* — «ім'я, назва». Як слушно зазначає Ю. Позніхиренко, ергоніми є важливим елементом мовного та культурного простору, оскільки відображають цінності, традиції й ідентичність суспільства. Назви підприємств, організацій та установ виконують не лише номінативну, а й

комунікативну, культуроносну та іміджетворчу функції, стаючи віддзеркаленням певної епохи, соціальних змін і мовних тенденцій.

В умовах сучасних суспільно-політичних трансформацій, спричинених повномасштабним вторгненням росії в Україну, ергонімний простір зазнає помітних змін. У місті Запоріжжя спостерігається активний процес перейменування приватних підприємств, а також відкриття нових суб'єктів із промовистими, часто патріотично забарвленими назвами. Таким чином, з'являються нові ергоніми, які не лише виконують комерційну функцію, але й відбивають суспільні настрої, прагнення до самовираження та утвердження національної ідентичності.

Сучасні дослідження ергонімії різних регіонів України підтверджують актуальність цього напрямку. Зокрема, вивченням ергонімів займалися І. Пахненко (ергонімія м. Суми), Т. Тищенко (ергонімія м. Умань), О. Селіванова (ергонімія м. Черкаси), Ю. Горожанов (ергонімія м. Луцьк), О. Белей (ергоніми Закарпаття), Н. Кутуза (ергонімія м. Одеса), Ю. Деремєнда (ергонімія Тернополя) та інші науковці. Це свідчить про формування цілісної системи підходів до аналізу ергонімного простору українських міст, що потребує подальшого поглибленого вивчення, зокрема в контексті нових реалій воєнного часу.

Метою дослідження є всебічний аналіз ергонімів м. Запоріжжя як складників мовно-культурного простору, виявлення їхніх структурних, семантичних і лексичних особливостей, а також з'ясування їхньої ролі у формуванні міської ідентичності.

У статті розглянуто сучасний ергонімний простір м. Запоріжжя як важливий компонент мовно-культурної картини міста. Нами зібрано та проаналізовано 135 ергонімів. Здійснено їх класифікацію за тематичними групами та з'ясовано соціокультурні чинники, що впливають на процес номінації. Найчисельнішою у нашому матеріалі є група ергонімів з антропонімним компонентом (використання власних імен). Ця група представлена назвами: *«Луїзіана» (ресторан)*, *«Діана» (кафе)*, *«Клініка Чертова» (стоматологія)*, *«Авторська стоматологія Равіль Єнгаличев»*, *«Євгенія» (стоматологія)*, *«ДіанаВет» (ветеринарна клініка)*, *«ВітаЦентр» (клініка)*, *«Амелія»*, *«Вікторія»*, *«Юнона» (салони краси)*, *«Злата» (перукарня)*. Такі ергоніми відзначаються персоніфікованим характером і створюють ефект довіри, часто асоціюючись із власником або символічним образом жіночності, краси, гармонії. Жіночі імена найчастіше простежуються у назвах салонів краси, перукарень, весільних салонів. Чоловічі імена домінують у назвах фірм, що працюють на ринку будівельних матеріалів, у назвах магазинів.

Наступною за чисельністю є група ергонімів, пов'язаних з діяльністю підприємства або сферою послуг. До цієї групи належать: *«Pizza Mix»*, *«Колесо-центр»*, *«Шиноман»*, *«АвтоПрофі»*, *«Регіон авто»*, *«Булочка»*, *«Перша пекарня твого міста»*, *«Солодка печенюшка»*, *«М'ясолюб»*, *«Швейний куточок»*, *«Пишна краса»*, *«Trend UP»*, *«Марафет» (перукарня)*, *«Пудра» (салон краси)*, *«Юний читач» (дитяча бібліотека)*, *«Світ квітів» (магазин)*, *«Квітковий поцілунок» (магазин)*,

«*Language club ABC*», (курси англ мови), «*English zone*» (курси англ мови), «*BeGenius*» (освітній центр). Такі назви мають інформативний характер, допомагають клієнтам швидко зрозуміти профіль закладу, часто містять елементи гумору, оцінності або експресії : «*Шиноман*», «*М'ясолюб*», «*Шалена мода*»).

Чисельною є група ергонімів з історико-культурними мотивами та традиційними символами. Наприклад: «*Козачий стан*», «*Запорізька Січ*», «*Козацький*», «*Старий Дніпро*», «*Калина*». Вони відображають історичну пам'ять і національну символіку, підкреслюючи зв'язок сучасного міста з козацьким минулим та українською культурною спадщиною.

Ергоніми з топонімічним компонентом представлені менше у досліджуваному матеріалі. До цієї групи належать: «*Венеція*» (ресторан), «*Україна*» (торговий центр), «*Крим*» (ресторан), «*Єреван*» (кафе), «*Токіо*» (суші-бар). Такі назви апелюють до відомих географічних назв, створюючи асоціації з певним стилем, атмосферою або цінностями.

Ергонімія м. Запоріжжя відзначається значним різноманіттям джерел номінації. У назвах простежуються як традиційні, так і новітні тенденції — від персоніфікованих імен до символічних, топонімічних і креативних утворень. Воєнні події та зміна суспільних орієнтирів зумовили появу назв із патріотичним, історико-культурним та позитивно емоційним змістом. Ергоніми стають не лише засобом позначення об'єктів, а й важливим індикатором мовних, культурних і ментальних процесів у сучасному українському суспільстві.

За структурою досліджуваний матеріал ми поділяємо на такі групи: однокомпонентні утворення, виражені:

1) іменником у формі однини

«*Айва*» (ресторан), «*Вогнище*» (ресторан), «*Шик*» (магазин побутових речей), «*Копійка*» (мінімаркет), «*Хуторок*» (мінімаркет), «*Весна*» (житловий комплекс), «*Крокус*» (квіти), «*Лагуна*» (сауна), «*Голярня*» (барбершоп), «*Пудра*» (салон краси). Іменники, зафіксовані в основах ергонімів, надають закладам певних **індивідуальності та емоційної виразності**, часто апелюючи до позитивних асоціацій чи естетичних образів. Наприклад, «*Айва*» і «*Весна*» викликають відчуття свіжості й оновлення, «*Шик*» та «*Пудра*» акцентують на елегантності й красі, а «*Хуторок*» чи «*Вогнище*» — на затишок й домашню атмосферу. Таким чином, використання іменників-однини сприяє створенню образних, легко запам'ятовуваних назв, що відображають характер і призначення об'єкта.

2) складні однокомпонентні ергоніми, утворені шляхом злиття двох основ:

«*Шиноман*» (сто), «*Coffeесть*» (кав'ярня), «*АвтоПрофі*» (сто), «*ВетСвіт*» (ветеринарна клініка), «*ДіанаВет*» (ветеринарна клініка), «*М'ясолюб*» (м'ясний магазин), «*ПрофМода*» (магазин одягу), «*ProfBud*» (будівельні матеріали). У наведених ергонімах спостерігаємо **тенденцію до словотвірної гри та поєднання різних структурних елементів**, що надає назвам сучасного, креативного звучання.

Названі ергоніми характеризуються інноваційними словотвірними прийомами, елементами мовної гри, поєднанням українських і запозичених

основ, що відповідає тенденціям сучасної комерційної номінації, спрямованої на оригінальність і впізнаваність.

Двокомпонентні утворення, виражені:

1) прикметник+іменник

"Золотий горішок" (кафе), "Запорізька Січ" (ресторан), "Солодка фантазія" (кав'ярня), "Солодка печенюшка" (кав'ярня), "Золотий ключик" (кав'ярня), "Солодкі мандри" (кав'ярня), "Можна цирюльня" (перукарня), "Керамічна плитка" (будівельний магазин), "Пишна краса" (магазин одягу), "Шалена мода" (магазин одягу), "Веселий всесвіт" (освітній центр дошкільної освіти), "Незламний Хаб" (простір для подій), "Юний читач" (дитяча бібліотека), "Квітова майстерня" (квітова крамниця), "Квітова лавка" (квітова крамниця), "Домашня кухня" (кафе). Такі поєднання є однією з найпоширеніших структур у сучасній комерційній номінації. Назви поєднують описовість і емоційність, допомагаючи створити позитивний, привабливий образ закладу.

Найменування такого типу забезпечують легке сприйняття, позитивні асоціації та чітке уявлення про характер закладу.

2) іменник+іменник

"Колесо-центр" (сто), "Регіон авто" (сто), "Світ кави" (кав'ярня), "Майстерня пончиків" (пончикова крамниця), "Сад та ставок" (садова крамниця). У поданій групі назв переважають словосполучення з родовим зв'язком або компонентами, що вказують на сферу діяльності, що робить ці ергоніми інформативними, логічно мотивованими й зрозумілими для споживача.

Отже, проведений аналіз ергонімів міста Запоріжжя дає підстави стверджувати, що сучасна урбанонімія відображає живий взаємозв'язок між мовою, культурою та суспільством. Різноманіття джерел номінації, поєднання традиційних і новітніх моделей творення засвідчують відкритість мовного простору міста до інновацій та водночас збереження національних смислів і локальних маркерів ідентичності. Ергоніми виступають не лише засобом позначення об'єктів, а й дзеркалом мовної креативності, історичної пам'яті та культурних цінностей громади, формуючи унікальне мовне обличчя сучасного Запоріжжя.

Список використаних джерел

1. Позніхиренко, Ю. І. Лінгвокультурологічний аналіз ергонімів у контексті мовного простору України. *Сучасні лінгвістичні дискурси: проблеми та реалії*: тези доп. наук.-метод. семінару. Київ, 2025. С. 87-89.
2. Канюк В. Ергонімія міста Ченстохови: мотиваційний і структурний аспект. Тернопіль: ТНПУ імені Володимира Гнатюка. 9 с.
3. Баранник, Д. А. «Ергоніми як соціолінгвістичний феномен». *Науковий вісник ХНУ ім. В. Н. Каразіна*. Серія: Філологія, 2018. № 25. С. 45–50.
4. Горожанов Ю. Ю. Ергоніми відонімного походження в комунікативному просторі міста Луцька: структурно-семантичні

особливості. Волинь філологічна: текст і контекст. Лінгвостилістика ХХІ століття: стан і перспективи. 2014. №17. С. 61-68.

Марія Рященко,

Агата Стасюк,

Галицький фаховий коледж
імені В'ячеслава Чорновола;

Науковий керівник – викладач Алла Бездіжа

ЗАГОЛОВОК ЯК ЕМОЦІЙНИЙ ТРИГЕР: АНАЛІЗ УКРАЇНСЬКИХ НОВИННИХ ТЕКСТІВ

У сучасному медіапросторі заголовок перетворився на один із найефективніших інструментів впливу на аудиторію. Якщо раніше його основною функцією було інформування про зміст публікації, то сьогодні він дедалі частіше створюється з метою викликати емоційну реакцію, сформувати ставлення та спонукати до взаємодії з контентом. Це зумовлює *актуальність* вивчення емоційної забарвленості заголовків як важливого чинника сучасної журналістики, що все більше орієнтується на принцип «вражати, а не просто повідомляти» [1].

Метою дослідження є виявлення особливостей емоційної забарвленості заголовків у сучасному медіапросторі, аналіз їхніх функцій та впливу на когнітивні процеси й формування громадської думки в умовах інформаційного суспільства.

Українські медіа активно переймають формати, характерні для глобального інформаційного простору, де боротьба за увагу споживача досягла максимальної інтенсивності. Згідно з моніторингами Інституту масової інформації, кількість емоційно насичених заголовків в онлайн-ЗМІ щороку зростає. У новинах дедалі частіше використовуються слова «шок», «скандал», «сенсація», «зрада», «трагедія», які не лише привертають увагу, а й формують оцінку події ще до ознайомлення з її змістом. Таким чином, емоційність у заголовках стає інструментом конструювання оповіді, що може як підсилювати ефект сприйняття, так і викривляти реальність [2].

Заголовок здатен впливати на когнітивні процеси читача: він підсилює увагу, але водночас може спрощувати чи спотворювати сприйняття. Значна частина користувачів споживає інформацію поверхнево, обмежуючись лише прочитанням заголовків. Унаслідок цього саме заголовок часто стає головним джерелом формування громадської думки. Використання маніпулятивних технік – гіперболізації, перебільшення чи емоційної поляризації – створює уявлення про події не через факти, а через викликані почуття: страх, обурення або захоплення.

Загалом заголовок визначається як назва твору або його частини. Він може стосуватися розділів, підрозділів, параграфів чи рубрик, виконуючи специфічні функції. У науковій літературі виділяють три функціональні ознаки заголовків: за змістом, за формою зображення та за місцем розташування. За змістом вони поділяються на тематичні складні та тематичні прості. Перші являють собою стислий перелік головних тем чи проблем і традиційно подаються на початку

великих розділів. Другі – лаконічні, зазвичай від одного до п'яти слів, і виконують функцію виокремлення ідеї чи змістового акценту тексту [3]. У контексті сучасних медіа найбільш поширеним є саме тематичний простий заголовок.

Емоційна забарвленість простих заголовків виконує кілька ключових функцій. По-перше, вона привертає увагу за допомогою яскравих «клікбейтних» фраз, що містять емоційно насичену лексику, узагальнення («всі», «ніколи», «назавжди»), а також візуальні акценти – великі літери чи знаки оклику. Такі заголовки часто апелюють до больових точок аудиторії, створюючи відчуття терміновості або небезпеки.

По-друге, заголовки апелюють до еволюційно сформованої людської цікавості, задовольняючи базові потреби у безпеці та передбачуваності. У кризових ситуаціях, зокрема під час війни, рівень невизначеності зростає, і люди прагнуть отримати інформацію, яка зменшить тривогу та створить ілюзію контролю над ситуацією. Перегляд заголовків формує відчуття обізнаності та причетності до подій, навіть якщо читач не ознайомлюється з повним текстом.

По-третє, специфіка сучасного інформаційного споживання, зокрема через мобільні пристрої, сприяє домінуванню коротких і емоційних заголовків. У таких умовах журналісти та маркетологи активно використовують напрацювання нейронаук і нейромаркетингу, які досліджують вплив кольорів, шрифтів та мовних конструкцій на увагу читача. Використання caps lock, знаків оклику чи фраз на кшталт «СЕНСАЦІЯ!» або «Читати всім» має суттєвий ефект і може навіювати певні емоційні стани.

Небезпека полягає в тому, що навіть усвідомивши маніпулятивність заголовка, читач зберігає цю інформацію у пам'яті, і вона може стати тригером у майбутньому. Додатковим чинником є мовна маніпуляція, зокрема використання евфемізмів чи жаргонізмів, які змінюють сприйняття подій.

Результати проведених нами емпіричних досліджень підтверджують значний вплив емоційних заголовків на аудиторію. Так, опитування 104 респондентів показало, що більшість із них читає новини щодня або кілька разів на тиждень, переважно через соціальні мережі. Для 53,8% опитаних емоційні заголовки частково впливають на формування їхньої думки про події. Найчастіше такі заголовки викликають тривогу та шок, рідше – надію, злість чи зацікавленість.

Отже, заголовок у сучасному медіапросторі виконує не лише інформативну, а й емоційно-маніпулятивну функцію. Він формує уявлення про реальність, впливає на когнітивні процеси та громадську думку. Емоційність заголовків, з одного боку, підсилює ефективність комунікації, а з іншого – створює ризики викривлення інформаційної картини світу.

Список використаних джерел

1. Коваль, О. М. Ціннісний потенціал заголовків у мові сучасних медіа. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені*

В. О. Сухомлинського. *Філологічні науки*, 2021, Вип. 5(2), С. 37–42. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/52021/part2/37.pdf> (дата звернення: 25.10.2025).

2. Основи редагування заголовків у журналістиці // MediaSapiens. 2024. URL: <https://ms.detector.media/uk/tema/redaguvannya-zagolovkiv> (дата звернення: 19.10.2025).

3. Тимошик М. Основи редагування. Київ: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2019. С. 509 – 529.

*Оксана Савка,
Олена Савка,*

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент
Галина Бачинська

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАГОЛОВКІВ У ТВОРЧОСТІ ОЛЕКСАНДРА СМІКА

Сучасна наука приділяє значну увагу дослідженню структурно-семантичних одиниць тексту, серед яких заголовки розглядається як важливий елемент, що виступає найпершою ознакою творів різного характеру. Він є першим знаком тексту, з яким стикається читач, і тому відіграє ключову роль у формуванні його початкового сприйняття. Заголовок надає читачеві уявлення про зміст твору, його тему та настрій, а також задає напрямок подальшого сприйняття читачем цілого тексту. Адже автор, використовуючи заголовок, прагне спрямувати реципієнта на певне переосмислення образів або мотивів твору.

Підвищений інтерес до заголовка зумовлений його структурним різноманіттям, багатофункційністю та особливим місцем у тексті, що активно досліджується сучасними лінгвістами та літературознавцями.

Існує чимало наукових праць, присвячених аналізу різних аспектів заголовків, зокрема дослідження А. М. Коваленка, О. Ю. Богданова, В. А. Кухаренко, Г. В. Бачинської, А. П. Загнітка та інших учених. Однак, попри значний науковий інтерес до проблематики заголовка, питання структури назв поетичних творів Олександра Смика залишаються недостатньо вивченими. Адже, скільки б не було сказано чи написано про заголовок, цілком вичерпати цю тему неможливо — настільки вагомою є його роль у художньому тексті.

Мета нашої статті - проаналізувати структурні і лексико-семантичні особливості заголовків, які представлені у творчості Олександра Смика.

Олександр Смик - відомий український бард, поет, драматург, публіцист, музикант, митець-інтелектуал і громадсько-політичний діяч, який зробив вагомий внесок у культурне життя не лише Тернопільщини, а й усієї України. Заслужений діяч мистецтв України, він є єдиним у державі членом п'яти національних спілок - письменників, театральних діячів, кобзарів, журналістів та Всеукраїнської музичної спілки. Лауреат міжнародної літературної премії Уласа

Самчука, і премії Краківської конфрадерні поетів, а також всеукраїнських премій Василя Стуса, братів Лепких і Володимира Гнатюка, Олександр Смик - вічний бунтар, чия творчість глибоко вплетена у духовну тканину сучасної української культури.

Заголовки художніх творів мають виразно функціональний характер, адже відіграють важливу роль у розкритті змісту, ідейного задуму та емоційного настрою тексту. У більшості сучасних творів семантика заголовка пов'язується з поняттями «предмет», «дія», «явище», «час», «місце», «герой», а також «простір», «почуття» тощо.

На основі аналізу семантичного наповнення заголовків у творчості Олександра Смика в межах категорії «герой» можна виокремити такі групи:

1) відперсональні заголовки, наприклад: *«Лора»*, *«Поштарик»*, *«Апостол»*, *«Діоген»*, *«Лілі-путін»*, *«Жиденя»*, *«Молодий санінструктор»*, *«Жінка без минулого»*, *«Катерина»*, *«Степанида»*, *«Андрію із свідків Єгови»*, *«Капрі.Люба із Чорткова»*, *«Королева червоних ліхтарів»*, *«Маруся Соколовська»*, *«Зеки пішли на Донбас»*, *«Мама тримається»*, *«Президент війни»*, *«Мольфарка»*, *«Снайпер Воллі»*, *«Беженець»*, *«Дівчина із ликом Богородичним»*, *«Дружині Марійці»*, *«Миротворець»*, *«Рейтан»* та інші.

2) відзоолексемні заголовки, серед яких: *«Таргани»*, *«Лелеки, на злет!»*, *«Білі гуси»*, *«Хрущі залетіли»*, *«Худобина»*.

У межах цих двох типів заголовків письменник уже на дотекстовому рівні задає читачеві орієнтир щодо головного героя твору, іноді уточнюючи його соціальний статус, даючи оцінку чи характеристику персонажу, а також розкриваючи його віросповідання, професію або рід занять.

У дослідженому матеріалі виділяємо назви неживих об'єктів, які, будучи заголовками, переходять із звичайних назв у власні.

До предметних заголовків належать: *«Піаніно»*, *«Мішень»*, *«Джевелін»*, *«Вальс з Україною»*, *«Твоя в'язниця»*, *«Віз»* тощо. У заголовках цього типу центральним елементом є конкретний об'єкт матеріального світу або його символічне втілення. Такі заголовки, як *«Піаніно»*, *«Мішень»*, *«Джевелін»*, *«Віз»* тощо, актуалізують предмети, що несуть важливе смислове навантаження, стаючи знаками певних емоцій, подій чи ідей. Інші назви, наприклад *«Вальс з Україною»* чи *«Твоя в'язниця»*, поєднують предметну основу з метафоричністю, що надає їм додаткової глибини та асоціативності. У такий спосіб предметні заголовки у творчості Олександра Смика виконують не лише номінативну, а й художньо-символічну функцію, увиразнюючи тематику та емоційний тон його поезії.

Деякі заголовки позначають місце події або стають початком сюжету: *«Село Рай під Бережанами»*, *«Прощання з Кременцем»*, *«Дорогою на Кіровоград»*, *«В гостях у Стаса»*, *«Хресна дорога у Ватикані»*. Такі назви виконують орієнтаційну та смислотворчу функції: вони задають просторові координати твору, допомагають читачеві уявити художній

простір і налаштовують на відповідний емоційний тон. Завдяки їм текст набуває більшої виразності, а образний світ поета — глибини та реалістичності.

Однією з головних рис художнього тексту є **образність**, адже саме вона активізує уяву та сприйняття читача. Тому заголовок має бути **яскравим і виразним**.

На лексичному рівні цього досягають за допомогою різних засобів, зокрема **епітетів**, як-от: «*Чорний брат, білий брат*», «*Чорні люди. Біла кров*», «*Помаранчева зима*», «*Пальмове українство*», «*Нічний дозор*», «*Геополітичне пекло*», «*Бункерна колискова*», «*Чорне сонце*», «*Відкрите небо*», «*Післявоєнна мантра*», «*Карпатські роздуми*», «*Розхристана Україна*» та інші.

Епітети в заголовках використовують для того, щоб привернути увагу читача, створити емоційний настрій і зробити заголовок виразнішим. Вони допомагають передати почуття, підкреслити авторське ставлення до події чи явища, надати заголовку образності й оригінальності. Завдяки цьому заголовок легше запам'ятовується і справляє сильніше враження на читача.

Будь-яка мовна одиниця, використана в заголовку, набуває номінативної функції. Найчастіше номінативні ознаки виражені іменниками, що робить їх найбільш уживаним граматичним класом у заголовках.

Найчастіше вживаною моделлю є однослівні іменникові заголовки у формі називного відмінка однини, рідше множини, наприклад: «Сніги», «Віз», «Кредо», «Лічилка», «Нація», «Благословення», «Враження», «Троща», «Межа», «Лаж», «Мішень», «Піаніно», «Джевелін», «Терен», «Метаморфози», «Шагрень» тощо.

Менш поширеними є заголовки, виражені прийменниково-відмінковими формами з локативним значенням, наприклад: «*На війні як на війні*», «*В парламенті*», «*На власних поминках*».

За структурою виділяють заголовки-слова, заголовки-словосполучення та заголовки-речення. У досліджуваному матеріалі представлені саме заголовки-словосполучення, серед яких можна виділити лексичні та синтаксичні одиниці.

Лексичні словосполучення є синтаксично нерозкладними, цілісними назвами. Прикладами є: «*Замок Шенборна*», «*Чистий четвер*», «*Пустеля Арава*».

Існує також група заголовків, що відповідає синтаксичним словосполученням, які можна поділити на сурядні та підрядні. Серед сурядних домінують утворення з єднальним сполучником, що відображає стосунки героїв або взаємозв'язок подій, наприклад: «*Це моя і твоя Україна*». Також сполучник може підкреслювати основний конфлікт твору, протиставлення героїв або ключові теми, як у заголовку «*Воля чи смерть*».

Серед заголовків-підрядних словосполучень виділяються два основні типи. Перший містить якісні ознаки об'єкта, як у «*Кольори сірих зон*», «*Майдан диких янголів*», «*Маленька Батьківщина*», «*Непередбачувана розмова*», «*Невидумана історія*», «*Королева червоних ліхтарів*». Другий тип передає відносні характеристики, прикладами є: «*Турецький мотив*», «*Карпатські роздуми*», «*Нічний дозор*», «*Театральні вечори. Тернопіль*», «*Козацький марш*», «*Національна ідея*», «*Солов'їний конгрес*», «*Святкове полювання*». Особливу

роль у формуванні заголовку іноді відіграє зворотний порядок слів, що робить його більш виразним, як у *«Містечко провінційне»* або *«Сорочка вишивана»*.

Займенники в заголовках виконують важливу функцію: вони не тільки вказують на відносини між об'єктами, а й задають точку зору автора або героя, створюючи відчуття близькості чи належності. Вони можуть позначати особисту, колективну чи абстрактну приналежність, а також підкреслювати ставлення до подій і явищ. Наприклад: *«Моє покоління»*, *«Укροїна в мені»*, *«Тиша - моя молитва»*, *«Собі сам»*, *«Моя честь – Україна»*, *«Ваше крилатосте»*, *«Своя орда»*, *«Мій Рубікон перейдено»*, *«Твоя в'язниця»*, *«Хто кому каїн»*, *«Револуція – це я»*, *«Це моя і твоя Україна»*, *«Якщо ти воїн»*. Таким чином, займенники у заголовках не лише виконують граматичну роль, а й стають інструментом семантичного й емоційного забарвлення тексту, допомагаючи передати авторське ставлення, підкреслити значущість події або персонажа та зробити заголовок більш виразним і запам'ятовуваним.

Серед заголовків Олександра Смика часто трапляються також топонімічні назви. Топоніми — це власні географічні назви, які позначають реальні або символічні місця: міста, країни, регіони, гори, річки тощо. У художніх творах вони часто виконують не лише інформативну, а й емоційно-образну функцію, адже допомагають авторові створити атмосферу простору, у якому відбуваються події, або передати власні переживання й асоціації, пов'язані з певним місцем.

Серед заголовків трапляються такі топонімічні назви: *«Почаїв»*, *«Броди»*, *«Луцьк»*, *«Литва»*, *«Нотрдам»*, *«Рівне. Місто майбутнього»*, *«Пряшів»*, *«Донбас»*, *«Єрихон»*, *«Ейлат»*, *«Берлін»*, *«Полтава»*, *«Рось»*, *«Рондо»*, *«Галичина»*, *«Швеція. Етюд»*, *«Полісся. Дощі»*, *«Острозь»*, *«Рівненщина»*, *«Луцьк (90-ті роки)»*, *«Барселона»*, *«Проль. Австрія»*, *«Цюрих»* та інші.

Такі заголовки відображають широту світогляду митця та його глибокий зв'язок із простором, у якому він живе або який відвідував. Через топоніми автор відтворює історичну, культурну й духовну географію свого життя, адже кожне назване місце — це не просто точка на мапі, а спогад, емоція, враження, життєвий досвід.

Іноді Смик у такий спосіб розповідає про конкретне місто чи подію, пов'язану з ним, а іноді — використовує топонім як символ, через який говорить про власний внутрішній стан, духовні пошуки або національну ідентичність. Тому, топонімічні заголовки у творчості Олександра Смика виконують подвійну функцію — вони є географічними орієнтирами його життя й водночас образними маркерами його душевного та мистецького шляху.

Отже, заголовок у творчості Олександра Смика виступає ключовим елементом тексту. Він не лише називає твір, а й задає напрямок сприйняття, прогнозує його зміст, активізує увагу читача та створює емоційний та образний ефект. Завдяки заголовкам читач отримує початкову орієнтацію у тематиці, сюжеті та настрої твору, а також

формується його власне сприйняття тексту, яке може змінюватися після прочитання.

Структурно заголовки Смика представлені різними моделями — від окремих слів до словосполучень і речень, серед яких переважно зустрічаються словосполучення сурядного та підрядного типу. За семантикою вони охоплюють назви з антропонімами, топонімами, назвами об'єктів, місць, явищ та подій, а також заголовки, що передають часові, просторові або емоційні характеристики. Особливе значення мають епітети та займенники, які роблять заголовки виразним, допомагають передати авторське ставлення, підкреслюють конфліктні або символічні аспекти тексту та сприяють його запам'ятовуванню.

Таким чином, заголовок у творах Олександра Смика є концентрований, багатофункційний та образний елемент, що поєднує в собі авторську інтенцію, семантичну насиченість і художню цілісність, виступаючи своєрідним мікрообразом тексту, який очікує свого розгорнутого розкриття під час читання.

Список використаних джерел

1. Карпенко Ю. О. Літературна ономастика: Збірник статей. Одеса, 2008. 328 с.
2. Смик О. І. Україна в мені. Тернопіль: Джура, 2010. 163 с.
3. Смик О. І. Якою мовою говорять у раю. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2014. 152 с.
4. Смик О. І. До неба і вище. Тернопіль: Підручники і посібники, 2012. 160 с.
5. Смик О. І. Карамельки світу. Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2015. 112 с.

Віта Семанюк,

v.semaniuk@wunu.edu.ua

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;

Науковий керівник – кандидат філологічних наук, доцент,
Світлана Бородіца

ХУДОЖНІ ОСОБЛИВОСТІ ВЕЛИКОЇ ПРОЗИ МАРІЇ МАТІОС

Велика проза Марії Матіос, представлена знаковими творами «Солодка Даруся», «Майже ніколи не навпаки», «Нація» та іншими, є яскравим зразком психологічного письма, що тяжіє до вираження глибинних емоцій, виявлених у патріотичних, життєвих та суспільних процесах. Авторка майстерно проникає в «безодню людських станів», доводячи емоційне напруження до максимуму. Центальною віссю сюжету часто виступає концепція гріха і неминучої покути, яку увиразнюють релігійно-міфологічні мотиви. У цьому контексті авторка конструє художню картину світу, заґрунтовану в систему моральних цінностей та життєвих установок персонажів, змодельованих як складний «ансамбль відносин», вільний від однозначних, «чорно-білих» оцінок.

Проза М. Матіос часто емоційно-вибухова та, відповідно, відверта, бо вона «чесна із собою». Реставрація живої мови буковинського регіону, майстерне використання говірки та барвистих діалектизмів надають її текстам

автентичності й соковитого пленеру народного життя. Проза авторки, афористична і метафорична, глибоко закорінена в народній мові та фольклорних мотивах рідного краю. Відтак стильову манеру письменниці характеризує синтез традиційного письма (сюжетність, драматизм, сентиментальність) та модерністських прийомів, зокрема елементів експресіонізму та імпресіонізму, що зумовлено, на нашу думку, обсервацією складних екзистенціальних тем самотності, внутрішнього неспокою, жаху, відчаю, болю та проблеми вибору. А міфосимволіка часу, як правило, виражена через образ радянської влади як втілення нечистої сили, що руйнує і людські долі, й український рід, як, наприклад, у «Солодкій Дарусі». Тут час здійснює «прорив» у метафізичну сферу понадлюдського болю.

Жанр романів М. Матіос визначаємо як сімейна сага або родинна хроніка («Майже ніколи не навпаки», «Букова земля»). Письменниця досконало моделює форму сімейної саги/хроніки для панорамного і масштабного осмислення буття. У такий спосіб вона «бунтує» проти літературної традиції, оновлюючи її поглибленим психологізмом, нещадним натуралізмом-правдивістю, багатоплощинними образами персонажів. Їх світогляд авторка відтворює через дуалістичну міфопоетику, де органічно переплітаються язичницькі та християнські елементи.

Роман «Солодка Даруся» є вершиною психологічної прози М. Матіос, де історична травма втілюється у фізичній недузі – німоті головної героїні. Ця історія не лише про комуністичні репресії 40-50-х років минулого століття, а й про «неможливість бути» після травми, про те, як мовчання та неспроможність проговорити пережитий жах стають найтяжчим вироком. Основний психологічний прийом, який використовує авторка – це показ того, як зовнішнє зло (режим) зумовлює внутрішню трагедію (німоту). Даруся як символ української нації, переживши родинне горе, фізично не здатна говорити про свій біль. Роман є актом розтину колективної пам'яті, де не існує чорно-білих персонажів, жертви можуть стати несвідомими сподвижниками зла. Концепція гріха в романі виступає як соціальна і родова, де провина передається від покоління до покоління, доки не буде спокутувана через пам'ять.

Новелістичний цикл «Нація» є своєрідним архівом народної пам'яті: від Голодомору та Другої світової війни до післявоєнних репресій. Авторка свідомо відмовляється від класичної романної форми на користь концентрованого драматизму малих форм, використовуючи експресіонізм для передачі жаху та відчаю. Кожна новела є ніби вирваною сторінкою з родинної хроніки, що фіксує напружену боротьбу людини за гідність та виживання. Цей твір є викликом суспільству, яке звикло ідеалізувати «традиційну родину».

Проза Марії Матіос набуває особливого, пророчого звучання в умовах повномасштабної російсько-української війни, виступаючи літературною алюзією на те, що ми переживаємо. Звірства, описані в «Солодкій Дарусі» та «Нації» (доноси, репресії, руйнування родин, дегуманізація), є прямими паралелями до злочинів, скоєних окупантами на зайнятих українських територіях. Німота Дарусі символічно перегукується з шоком і нездатністю світової спільноти та навіть частини українського суспільства одразу осягнути весь масштаб трагедії. Твори М. Матіос, де правда не прикрашається, а

оголюється, є потужним інструментом для вербалізації сучасної травми, навчаючи нас, що непроговорений біль обов'язково повертається. Вона нагадує: стійкість нації завжди фокусується в її пам'яті та здатності називати зло злом, не боячись ані діалектизмів, ані історичних подробиць. Таким чином, її тексти стають запобіжником від забуття і моральним компасом у боротьбі за гідність.

Велика проза М. Матіос виконує функцію «голосу пам'яті», що нещадно оголює (а не прикрашає) складні історичні злами. Письменниця прямо звертається до трагічних сторінок української історії, осмислюючи глибокі родинні драми. У цьому контексті її романи є свідченням незнищенності добра та викриття зла, що стало невід'ємною частиною формування національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Матіос М. Вибране. Львів: ППРАМІДА, 2010. 424 с.
2. Матіос М. Майже ніколи не навпаки: сімейна сага у новелах. Львів: ППРАМІДА, 2007. 176 с.
3. Матіос М. Солодка Даруся. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2020. 208 с.
4. Харчук Р. Б. Сучасна українська проза: Постмодерний період: навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. С. 68-74.
5. Хода Г. Феномен жіночої прози в сучасній українській літературі. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2011. №2. С. 30-35.

Андріана Стахів,

andrianastakhiv@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
Науковий керівник – доктор філософії в галузі філології,
викладач Юлія Костюк

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ЛЕКСИКА У НАУКОВО-ПОПУЛЯРНІЙ КНИЗІ АНДРІЯ СЕМ'ЯНКІВА «МЕДИЦИНА ДОКАЗОВА І НЕ ДУЖЕ»

Сучасна епоха характеризується стрімким розвитком науки й техніки, що зумовлює активне оновлення та розширення лексичного складу мови, зокрема через формування й функціонування терміносистем у різних галузях знань. У цьому контексті важливо розуміти такі базові поняття як «термін» та «термінологія». А. Загнітко визначає терміни як «номінативні одиниці – слова або словосполучення, використовувані для точного, максимально однозначного визначення понять, які утворюють специфіку різних галузей науки й техніки» [1, с. 806-807]. Відповідно, термінологія має три значення: 1) сукупність термінів, що позначають поняття конкретної наукової чи виробничої галузі; 2) те саме, що термінознавство; 3) сукупність термінів у мові загалом [1, с. 808].

Сьогодні межі функціонування термінології значно розширилися завдяки Інтернету та активному впливу цифрових медіа, що створює нові можливості для науково-популярної літератури, де терміни відіграють важливу роль у точному представленні наукових знань. У таких виданнях спеціалізована лексика адаптується для широкої аудиторії, поєднуючи точність визначень зі

зрозумілістю подачі матеріалу, що дозволяє читачеві краще орієнтуватися в сучасних наукових концепціях. Ці особливості добре ілюструє книга Андрія Сем'янків «Медицина доказова і не дуже», де можна побачити, як наукові терміни інтегруються у науково-популярний текст, забезпечуючи його водночас інформативність і зрозумілість для широкої аудиторії.

Особливої уваги в цьому контексті заслуговує медична термінологія, адже саме вона становить ядро лексичної системи книги Андрія Сем'янків та є засобом точного відтворення змісту наукових понять. Медична термінологія вирізняється низкою специфічних рис, які необхідно враховувати під час її дослідження та аналізу. Її найважливішою характеристикою є однозначність: кожен термін позначає лише одне конкретне поняття і не допускає різночитань. Не менш суттєвою ознакою є точність формулювання, адже будь-яке відхилення або нечіткість може призвести до спотворення змісту. Важливим також є уникнення синонімії, оскільки кожне поняття в медицині має бути виражене лише одним усталеним терміном, що забезпечує єдність і послідовність фахової комунікації. Беручи до уваги зазначені особливості медичної термінології, було здійснено аналіз уживаних у книзі термінів та з'ясовано основні способи їх творення [2, с. 116].

У межах медичної термінології можна виокремити кілька основних лексико-семантичних груп складних термінів. Однією з найпоширеніших груп є назви галузей медицини та фахівців, що в них працюють. Такі лексеми формуються за допомогою продуктивних суфіксоїдів *-логія* та *-лог*, які позначають відповідно науку або спеціалізацію та особу, що нею займається [2, с. 111]. У книзі Андрія Сем'янків «Медицина доказова і не дуже» спостерігаємо часте використання цих терміноелементів, зокрема таких назв фахівців, як *мікробіолог*, *фармаколог*, *стоматолог*, *імунолог*, *вірусолог*, *кардіолог*, *проктолог*, *ринолог*, *анестезіолог*, а також назв медичних напрямів – *алергологія*, *імунологія*, *епідеміологія*, *неврологія*, *гастроентерологія*, *ревматологія*, *дієтологія* тощо. Проте згадуються також такі розділи медицини, які не утворені за допомогою суфіксоїда *-логія*, зокрема *педіатрія* та *ветеринарія*.

У цій книзі також виокремлюється група термінів, що позначають хвороби та патологічні стани [3, с. 111]. У тексті активно вживаються такі найменування, як *астма*, *бронхоектатична хвороба*, *хронічне обструктивне захворювання легень*, *муковісцидоз*, *діарея*, *дисбактеріоз*, *пневмонія*, *грип*, *дихальна інфекція*, *ГРВІ*, *риніт*, *гіпертонічна хвороба*, *онкологія*, *депресія*, *діабет*, *інсульт*, *анемія*, *саркоїдоз*, *сліпота*, *інфаркт*, *кандидоз*, *гепатит*, *віспа*, *герпес*, *СНІД*, *церебральний параліч*, *імунний розлад*, *аутизм*, *гіпоксія*, *протанопія*, *менінгіт*, *сепсис*, *герпес*, *кір*, *вітрянка*, *ревматизм* тощо. З погляду словотвору, частина цих термінів утворена аналітичним шляхом, інші – за допомогою продуктивних суфіксів типу *-оз*, *-изм* (*-ізм*), характерних для медичної термінології. Значну частину становлять іншомовні запозичення, що увійшли до української мови й стали невід'ємною частиною терміносистеми. Також у тексті наявні аббревіатури, які є зручним, стислим та ефективним засобом номінації.

У структурі медичної термінології книги Андрія Сем'янків помітне місце посідають також назви медичних інструментів і приладів [5, с. 51]. До цієї групи належать такі лексеми, як *мікроскоп*, *небулайзер*, *ендоскоп*, *шприц*, *апарат*,

електрод, інгалятор. Вони позначають засоби, за допомогою яких здійснюють діагностику, лікування чи спостереження за станом пацієнта. З погляду словотвору, терміни цієї групи утворені за допомогою продуктивних суфіксів *-скоп* і *-ор (-тор)*, які позначають прилади та інструменти для дослідження, спостереження чи виконання певних медичних процедур.

У творі виокремлюється також група термінів на позначення лікування та різних видів хірургічного втручання [3, с. 111]. У тексті трапляються такі найменування, як *аутогемотерапія, фітотерапія, гідроколонотерапія, хіміотерапія, гіпербарична оксигенація, гомеопатія*. Ці лексеми позначають різноманітні способи лікування – як традиційні, так і сумнівні з погляду доказової медицини. Характерною особливістю деяких із таких термінів є їхня словотвірна структура: вони утворені за допомогою компонента *-терапія*, який у складі складних слів означає «спосіб» або «метод лікування» на основі того, що назване першою частиною.

У книзі «Медицина доказова і не дуже» також наявна термінологія, що стосується анатомії людини, основу якої становить переважно іменникова лексика на позначення органів і систем людського організму [5, с. 47]. Зокрема, у тексті зустрічаються такі назви органів, як-от: *легені, носоглотка, дихальні шляхи, яєчник, нирки, сечові шляхи, кістки, хрящ, суглоб, апендикс, кишківник, пряма кишка, шлунок, вена, сухожилок, епітелій, оболонка* тощо.

У книзі також згадуються біологічні терміни, які можна систематизувати за такими тематичними групами: до назв організмів належать *збудник* та *бактерія*; до назв на позначення процесів і явищ – *адаптація* та *регенерація*; до назв на позначення частин клітини – *хромосома, еритроцити* та *стовбурові клітини*.

Отже, науково-популярна книга Андрія Сем'янківа «Медицина доказова і не дуже» демонструє широкий спектр термінологічної лексики, яка органічно інтегрується у текст і забезпечує одночасно інформативність і зрозумілість для читача. У книзі представлені різні групи термінів: назви галузей медицини та фахівців, хвороб і патологічних станів, медичних інструментів і приладів, способів лікування, анатомічних об'єктів, організмів, явищ і процесів тощо. Твір ілюструє, як науково-популярна література може поєднувати точність наукових визначень із доступною подачею матеріалу, сприяючи розвитку наукової грамотності та формуванню критичного ставлення до інформації серед широкої аудиторії. Таким чином, дослідження термінології цієї книги підкреслює важливість науково-популярної літератури як засобу поширення достовірних медичних знань у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Загнітко А. П. Сучасний лінгвістичний словник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 920 с.
2. Левченко В. М., Перхач Р.-Ю.Т. Медична термінологія як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Молодий вчений*, 2021. Вип. 9 (97). С. 115-118.
3. Самойленко О. В. Особливості української медичної термінології. *Закарпатські філологічні студії*, 2020. Вип. 13. Том 1. С. 108–111.
4. Сем'янків А. М. (MED Goblin). Медицина доказова і не дуже. Київ : Віхола, 2021. 272 с.

5. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови : монографія. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.

Стрільчук Катерина,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Любов Струганець

ФЕМІНІТИВИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: СТРУКТУРНО-ФУНКЦІЙНИЙ АСПЕКТ

Постановка проблеми. У сучасному українському суспільстві відбувається активне зростання кількості фемінітивів, які все частіше замінюють маскулінітиви в різних комунікативних сферах. На появу й поширення фемінітивів впливають соціокультурні, політичні, правові та гендерні чинники, а також загальна тенденція до рівноправності в суспільстві. Зокрема, у масмедійному та освітньому дискурсі, в молодіжному мовленні дедалі частіше функціують такі форми, як *ректорка, директорка, фахівчиня, блогерка, менеджерка*, що засвідчує демократизацію сучасного українського комунікативного простору. Оскільки окреслений процес динамічний, вважаємо, що він потребує аналізу. А проблема належить до актуальних у сучасному мовознавстві.

Аналіз досліджень проблеми. Фемінітиви перебувають у центрі наукових студій А. Архангельської, Г. Беловольченко, М. Варикаші, М. Вербовської, Н. Гапон, Н. Малюги, Н. Миронової, Н. Сидоренко, І. Шпітько, М. Брус. Лінгвісти вивчають це явище з різних аспектів – морфологічного, соціолінгвістичного, комунікативного та культурологічного.

Метою нашої розвідки є дослідження специфіки функціонування фемінітивів в освітньому та медіадискурсі української мови, а також у молодіжному мовленні.

Виклад основного матеріалу. Більшість дослідників погоджується, що поширення фемінітивів є закономірним етапом розвитку української мови, який відображає тенденцію до гендерної симетрії у мовній системі. Фемінітиви – це іменники жіночого роду, що позначають осіб жіночої статі й співвідносяться з усталеними назвами чоловічого роду (маскулінітивами). Як зазначає М. Брус, лінгвальна категорія фемінітивності становить узагальнене абстрактне поняття, яке охоплює сукупність лексичних і словотвірних одиниць із спільним значенням «особа жіночої статі». До цього класу належать іменники, що формувалися протягом усієї історії розвитку української мови та закріплені в наукових джерелах як питомі або запозичені лексеми [2, с. 251–252].

Основним способом творення фемінітивів у сучасній українській мові залишається суфіксальний, що забезпечує природність і системність появи нових назв. Найпоширенішими є моделі з суфіксами *-к-(а)*

(учителька, студентка, директорка, редакторка, ректорка), -иц-(я) (письменниця, науковиця, очільниця, учениця), -ин-(я) (філологиня, фахівчиня, майстриня), -ес-(а) (поетеса, деканеса, патронеса). Упродовж останніх років спостерігається тенденція до появи фемінітивів від запозичених основ, зокрема англізмів: *менеджерка, блогерка, дизайнерка, маркетингологиня*.

У функційному аспекті фемінітиви виконують кілька важливих ролей – номінативну, ідентифікаційну, соціокультурну й оцінну. Якщо говорити поглиблено про кожен сферу саме нашого дослідження то в освітньому дискурсі фемінітиви стали невід’ємним елементом комунікації, оскільки жінки нині активно займають академічні та адміністративні посади. Фемінітиви у такому випадку виконують номінативну функцію. У шкільних підручниках [1, с. 129], [3, с. 174] частотні такі форми: *критикиня, історикиня, археологиня, філологиня, майстриня, мисткиня, гравчиня* тощо. Ці лексеми уже зафіксовані в «Новітньому онлайн-словнику української мови», що можна розглядати як вияв тенденції до нормування таких форм у сучасній українській мові. Інші форми жіночого роду з суфіксом *-ин-* хоч і наявні в текстах українських підручників, усе ж у сучасних тлумачних словниках не кодифіковані.

У медійному просторі роль фемінітивів особливо важлива, оскільки саме засоби масової інформації сприяють їх легітимізації в публічному мовленні. На телебаченні, радіо, в інтернет-виданнях та газетах дедалі частіше вживаються такі форми, як: *журналістка, кореспондентка, політикиня, міністерка, спікерка, громадська діячка*. Ці фемінітиви поступово стають звичними у мові новинних повідомлень та інших публіцистичних матеріалів. ЗМІ виконують функцію посередника між офіційним дискурсом і живою мовою суспільства, тому сприяють закріпленню нових мовних норм. Показовим є те, що провідні українські медіа, зокрема «Суспільне», «Українська правда», «Захід.net», активно використовують фемінітиви, розглядаючи їх як частину сучасного мовного стандарту. До прикладу, в одному з випусків «Суспільне. Новини» від 27 жовтня 2025 року задіяні такі фемінітиви: *«Нагадаю, авторкою тексту «Треба жити» стала письменниця Євгенія Кузнецова, а дикторкою акторка Наталія Сумська. І до нашого етеру доєднується власне авторка тексту цього радіодиктанту національної єдності, письменниця Євгенія Кузнецова. (...) Євгенія Кузнецова, авторка тексту радіодиктанту, українська письменниця, перекладачка та науковиця»* [4].

У молодіжному середовищі й особливо у сфері віртуальної комунікації фемінітиви зазнали найбільшого поширення. Соціальні мережі, блоги та онлайн-платформи стали простором, де нові форми закріплюються природним шляхом – через спонтанне мовлення та самовираження. Молодь активно вживає форми *блогерка, контентмейкерка, письменниця, волонтерка, стримерка, активістка*, підкреслюючи тим самим власну гендерну ідентичність та рівноправність. У нашій розвідці проаналізували діалоги молоді в групах телеграму, де доєднані мешканці одного гуртожитку та студентський актив Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Більшість студентів із гуманітарної сфери, проте є й з медичної та технічної. За нашими спостереженнями, фемінітиви становлять невід’ємну частину спілкування значної частини учасників груп. Молодь активно використовує фемінітиви:

*Привіт! Звертаюсь до філологів та філологинь;
Цим відео ділилась **директорка** моєї школи, жорстка жіночка;
Ми, **студентки** 3 курсу іноземних мов, хочемо створити комюніті
для вчителів;*

*Школа №10 запрошує до своєї команди вихователя/виховательку
групи продовженого дня;*

*Хтось має номер до **викладачки** з баз даних?*

Для віртуального дискурсу характерна особлива гнучкість, тому саме він є каталізатором мовних змін і важливим середовищем поширення інноваційних форм.

Соціокультурна роль фемінітивів виходить за межі чисто лінгвістичного явища. Вони відображають трансформації у суспільній свідомості, спрямовані на утвердження принципів рівності й інклюзивності. Офіційне визнання можливості використання форм жіночого роду для позначення професій і посад, закріплене у документах Національної комісії зі стандартів державної мови, підтверджує поступову інтеграцію цих одиниць у мовну норму. Хоча певний опір суспільства з боку старших поколінь ще зберігається, загальна тенденція свідчить про поступове прийняття фемінітивів як невід'ємного елемента сучасного українського мовлення.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, фемінітиви у сучасній українській мові є динамічною підсистемою, яка активно розвивається під впливом соціальних, культурних і технологічних чинників. Вони демонструють високу продуктивність словотвірних моделей, виконують різноманітні комунікативні функції та виступають маркерами гендерної чутливості. Поширення фемінітивів у різних типах дискурсу – освітньому, медійному, молодіжному – засвідчує не лише мовну, а й соціальну еволюцію українського суспільства, що прагне відобразити в мові принципи рівності, самоповаги та видимості обох статей.

Перспективу розгортання цієї теми вбачаємо у системному моніторингу поширення фемінітивів у різних сферах українського соціуму.

Список використаних джерел

1. Араджионі М. А., Козорог О. Г., Лебідь Н. К. Культура добросусідства: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта, 2023. 129 с.

2. Брус М. П. Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування: монографія. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2019. 440 с.

3. Прометун О., Малієнко Ю., Ремех Т. Досліджуємо історію і суспільство: підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Освіта, 2022. 174 с.

4. Суспільне. Новини від 27 жовтня 2025 року. URL:
<https://www.youtube.com/watch?v=TRfFMsrKpnl>

Тетяна Флисник,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – кандидат філологічних наук,
доцент Ольга Гайда

ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОЦІННОЇ ЛЕКСИКИ В ІНТЕРНЕТ- ВИДАННЯХ ТА ВИВЧЕННЯ ЇЇ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

Актуальність лінгвістичного дослідження оцінної лексики в українських інтернет-ЗМІ зумовлена розвитком інформаційної епохи та активним запитом на мас-медіа тексти. Ще з початку XX століття мовознавці акцентують на вивченні емоційного фактору людини. Якщо раніше оцінні функції лексики вивчались переважно на художніх текстах, то тепер актуальними є приклади із публіцистики.

Сучасний медіапростір є потужним чинником формування суспільної свідомості. Інтернет-ЗМІ посідають провідне місце у комунікаційній системі завдяки оперативності, доступності та інтерактивності. Водночас, вони є ареною для активного використання суб'єктивно-оцінних мовних одиниць, які слугують інструментом впливу, маніпуляції та формування певного ставлення читачів [5, с. 76].

Оцінна лексика в медіатекстах вимагає ґрунтовного лінгвістичного аналізу для виявлення її функціональних, структурних та семантичних особливостей. Нагальною є потреба в розробці ефективної методики опрацювання цього пласту лексики у шкільній практиці. Формування медіаграмотності та критичного мислення здобувачів освіти є ключовим завданням сучасної української освіти.

Оцінна лексика мати позитивну, негативну або потенційно оцінну конотацію (прикметники, іменники, фразеологізми тощо). З погляду функціонального навантаження, оцінна лексика виконує ключову аксіологічну (ціннісну) та прагматичну (впливову) функції. Вибір оцінних лексем є свідомим механізмом впливу, що відповідає концепції маніпулятивного використання мови [3, с. 257].

Українські лінгвісти пропонують диференціювати оцінну лексику на основі типу оцінки, способу її вираження та конотативного значення [3, с. 220].

1. За типом оцінки (аксіологічний підхід):

- Рациональна (інтелектуальна) оцінка: базується на логіці, виражається словами *правильний, потрібний, недоречний*. Важлива для аналізу новинних повідомлень.

- Емоційна (чуттєва) оцінка: Виражає суб'єктивне ставлення (радість, гнів), словами *жахливий, чудовий, огидний*. Домінує у блогах та коментарях [4, с. 210].

2. За способом вираження (лексико-семантичний підхід):

- Пряма (експліцитна) оцінка: оцінний компонент є частиною значення (*герой, зрадник*).

- Непряма (імпліцитна) оцінка: оцінка виникає контекстуально (*Він базикає дурниці*). Сюди належать евфемізми та дисфемізми.

- Афективна лексика: оцінка виражається морфологічно (суфікси згрубілості/пестливості) [6, с. 251].

Ефективна методика опрацювання оцінної лексики має бути спрямована на формування у школярів критичного мислення та здатності розмежовувати об'єктивну інформацію та суб'єктивне судження. Це завдання реалізується через інтеграцію аналізу автентичних зразків інтернет-ЗМІ у викладання української мови [6, с. 178].

Ключові принципи методики:

- Принцип автентичності: використання актуальних зразків з інтернет-ЗМІ.
- Принцип інтеграції: вивчення оцінної лексики у контексті тем «Лексикологія», «Стилістика».
- Головна мета: навчити учнів ідентифікувати та пояснювати прагматичну функцію оцінної лексики.

Методика повинна ґрунтуватися на практико-орієнтованих, інтерактивних та дискусійних методах (редагування текстів, створення «нейтральних» новин). Для 5-7 класів рекомендоване вивчення ідентифікації та розрізнення оцінки із фокусом на застосуванні прийомів, що розмежовують факт та емоційно-забарвлене судження. У 8-9 класах доцільніше акцентувати на стилістичному та функціональному аналізі лексики у текстах. Тут увагу варто спрямувати на непрямій оцінці, виявленні її прагматичної функції та аналізі маніпулятивних прийомів, як навішування ярликів тощо. У 10-11 класах доцільний комплексний критичний аналіз, де основним буде дослідження ідеологічного та ціннісного навантаження оцінної лексики, аналіз оцінних неологізмів та проведення проєктів для системного вивчення тексту.

Дослідження оцінної лексики в українських інтернет-ЗМІ доводить, що цей пласт лексики є не лише стилістичним засобом, а й маркером ідеологічної позиції медіа. Сучасний медіапростір характеризується високою динамікою та активною неологізацією/переосмисленням оцінних одиниць. Оцінна лексика в медіатекстах виконує ключові аксіологічну та прагматичну функції.

Важливо, щоб методика вивчення різних типів лексики дозволяла систематизувати матеріал та забезпечувала усвідомлення школярами прагматичного впливу лексичного вибору. Фінальним результатом має стати розробка комплексу дидактичного забезпечення (вправи, схеми), який надасть учителю системний інструментарій для формування умінь учнів щодо критичної оцінки медіаповідомлень згідно з вимогами Державного стандарту середньої освіти [2].

Список використаних джерел

1. Брикалова А. О. Маніпулятивний вплив ЗМІ та формування споживчих установок. Наукове мислення: зб. статей учасників XXIII Всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього» (25–31 жовтня 2018 р.). Дніпро: НМ,

2018. С. 43–44. URL: <http://naukam.triada.in.ua/images/files/zbirnik23.pdf> (дата звернення: 03.10.2025)

2. Державний стандарт базової середньої освіти. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти : Постанова Кабінету Міністрів України від 30.09.2020 р. № 898. Урядовий портал. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 10.10.2025)

3. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови. Київ: Вища школа, 1987. 351 с.

4. Космеда Т. А. Аксиологія в українській лінгвокультурі: мова і світ людини. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 305 с.

5. Масенко Л. Т. Мова і політика: український контекст. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 120 с.

6. Медіаосвіта та медіаграмотність: підручник / Ред.-упор. В.Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; За наук. ред. В. В. Різуна. Київ: Центр Вільної Преси, 2013. 352 с.

Яна Харчук,

yanakharchuk1701@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філософії з філології,
викладач Юлія Костюк

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ НА СЛОВНИКОВИЙ СКЛАД СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Вплив соціальних мереж на словниковий склад сучасної української літературної мови є багатограним явищем, що відображає динаміку сучасного мовного розвитку та соціокультурні зміни в суспільстві. Соціальні мережі стали не просто засобом комунікації, а й платформою, де народжуються нові мовні форми, активно поширюються неологізми та адаптуються чинні лексичні одиниці до сучасних умов. Вони реагують на дефіцит живого спілкування, нестачу уваги, кризу соціальних статусів та традиційних інститутів, одночасно задовольняючи потребу у безпосередньому контакті та персоніфікації інформації. Крім того, ці платформи забезпечують можливість швидкого встановлення зв'язків і комунікації навіть за обмеженого вільного часу, що робить їх особливо актуальними для сучасного користувача [2, с. 268].

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. О. Кирилюк досліджує суспільно-політичні неологізми як відображення мовної картини воєнного протистояння, зокрема вплив соціальних мереж на появу й закріплення нових слів, пов'язаних із війною та інформаційною боротьбою [1]. У виданні «Сучасна політична лексика» систематизовано політичні терміни й неологізми, що активно функціонують у медіапросторі, зокрема в соціальних мережах, і відображають зміни в суспільно-політичному дискурсі [2]. Дослідження

S. Svetoka аналізує соціальні мережі як інструмент гібридної війни, акцентуючи на їхній ролі у формуванні суспільних настроїв і поширенні маніпулятивних мовних конструкцій [4]. Корпус PAWUK використовується як джерело для виявлення контексту вживання нових слів у цифровому комунікативному середовищі, зокрема в українському сегменті інтернету [3].

Формулювання мети та завдань повідомлення. Метою повідомлення є з'ясування впливу соціальних мереж на формування та збагачення словникового складу сучасної української літературної мови через аналіз процесів виникнення, поширення й функціонування неологізмів у цифровому середовищі. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання: визначити основні чинники, що стимулюють появу нових лексичних одиниць у соціальних мережах; проаналізувати особливості словотворення та семантичних змін неологізмів, пов'язаних із сучасними соціально-політичними та технологічними реаліями; дослідити роль соціальних платформ у поширенні нових слів; а також, спираючись на дані корпусу PAWUK, простежити контексти вживання найактуальніших неологізмів у сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих результатів. Соціальні мережі стимулюють виникнення та поширення неологізмів, які відповідають новим технологічним, соціальним та культурним потребам користувачів. Завдяки швидкому обміну інформацією та інтерактивному характеру спілкування нові слова, вирази та значення поширюються миттєво, що дає можливість мовному середовищу швидко реагувати на зміни. Часто неологізми, що виникають у соціальних мережах, відображають нові реалії, пов'язані з цифровими технологіями, сучасною культурою, політичними подіями, а також потребою користувачів ефективно передавати свої думки та емоції [1, с. 59].

Варто наголосити на тому, що процеси утворення неологізмів у соціальних мережах надзвичайно різноманітні, адже вони тісно пов'язані не лише з розвитком технологій, а й із сучасними соціально-політичними реаліями. Зокрема, гібридна війна, яку Російська Федерація веде проти України, активно проявляється і в інтернет-комунікації. Соціальні мережі стали родючим ґрунтом для поширення пропаганди, дезінформації та маніпулювання свідомістю користувачів [4]. У цьому контексті гібридна агресія не потребує значних фінансових ресурсів, проте діє надзвичайно швидко, впливаючи на суспільну думку й формуючи нові мовні маркери, пов'язані з інформаційною боротьбою.

Унаслідок цього виникають неологізми, що відображають політичну та воєнну дійсність сучасності. Словотворення, калькування, запозичення з інших мов і комбінування частин слів дають змогу створювати нові мовні одиниці, які швидко приживаються в онлайн-комунікації. Такі слова, як *диджиталізація* чи *сторис*, стали звичними для сучасного мовця, позначаючи зміни у сфері цифрових технологій та побутових практик, тоді як неологізми «бавовна» та *рашизм* демонструють реакцію мовного

середовища на суспільно-політичні виклики, стаючи символами сучасного українського інформаційного простору.

Платформа PAWUK [3] дає змогу глибше аналізувати ці процеси, використовуючи корпусні дані сучасних українських текстів. Через неї можна перевірити частотність використання неологізмів, виявити контексти їх застосування, побачити, які слова найбільш поширені в онлайн-спілкуванні, та відстежити тенденції мовних змін. Наприклад, за допомогою пошуку в корпусі можна визначити, як і де вживаються слова *блогер* або *чат-бот*, які сполучення та значення вони набувають, і як активно нові терміни приживаються в сучасній мові.

Загалом використання даних PAWUK [3] дає змогу отримати цілісну картину мовного розвитку, показуючи, як соціальні мережі впливають на словниковий склад української мови. Вони формують нові смислові моделі, стимулюють мовну креативність, сприяють швидкому поширенню інноваційних лексичних одиниць і демонструють здатність мови реагувати на актуальні соціокультурні виклики.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, соціальні мережі суттєво впливають на словниковий склад сучасної української літературної мови, виступаючи потужним чинником мовної динаміки та інновацій. Вони сприяють появі й поширенню неологізмів, що відображають нові соціальні, культурні й технологічні реалії, формують мовні тенденції та збагачують лексичний запас. Завдяки інтерактивності онлайн-комунікації нові слова швидко входять у мовну практику, набуваючи широкого вжитку. Використання корпусних даних, зокрема платформи PAWUK, дає можливість науково простежити частотність і контекст уживання таких лексем, що підтверджує: соціальні мережі не лише збагачують українську мову, а й перетворюють її на гнучкий, сучасний інструмент відображення змін у суспільстві.

Список використаних джерел

1. Кирилюк О. Л. Суспільно-політичні неологізми як віддзеркалення мовної картини воєнного протистояння. *Наукові записки НаУКМА. Мовознавство*. 2018. Т. 1. С. 58–62.
2. Сучасна політична лексика : енциклопед. словник-довідник; за наук. ред. Хоми Н. М. Львів : «Новий Світ-2000», 2015. 396 с.
3. PAWUK. URL: https://pawuk.ipipan.waw.pl/query_corpus/ (дата звернення: 23.10.2025).
4. Svetoka S. Social media as a tool of hybrid warfare. NATO Strategic Communications Centre of Excellence, 2016. URL: https://stratcomcoe.org/pdfjs/?file=/publications/download/public_report_social_media_hybrid_warfare_22-07-2016-1.pdf?zoom=page-fit (дата звернення: 21.10.2025).

Зоряна Чинак,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Наталія Грицак

МІЖПРЕДМЕТНІ ЗВ'ЯЗКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

У сучасній освітній парадигмі важливою умовою формування всебічно розвиненої особистості є інтеграція знань з різних галузей. Школа покликана не лише передавати учням сукупність знань, а й навчити їх застосовувати отриману інформацію в різних життєвих ситуаціях, бачити взаємозв'язки між явищами культури, науки, мистецтва та історії. Саме тому міжпредметні зв'язки в освітньому процесі виступають ефективним засобом підвищення мотивації до навчання, розвитку критичного мислення, формування естетичного смаку й цілісної картини світу. Уроки зарубіжної літератури мають особливий потенціал для реалізації міжпредметних зв'язків, адже художній твір – це синтез мистецтва, філософії, історії та духовного досвіду людства. Під час аналізу літературних текстів учні пізнають не лише словесне мистецтво, а й історичний контекст, морально-етичні проблеми, естетичні ідеали різних епох. Таким чином, зарубіжна література є тією дисципліною, де інтеграція знань стає природною і педагогічно доцільною.

Питання міжпредметних зв'язків є одним із ключових у сучасній педагогічній науці, особливо в контексті реформування української школи відповідно до Концепції «Нова українська школа». Інтеграція навчальних дисциплін відповідає вимогам компетентнісного підходу, який передбачає не лише засвоєння теоретичних знань, а й уміння застосовувати їх у практичних, творчих і міждисциплінарних ситуаціях. На уроках зарубіжної літератури міжпредметні зв'язки допомагають учням:

- розширити культурний кругозір;
- глибше усвідомити історико-філософський контекст твору;
- формувати власну світоглядну позицію;
- поєднувати знання з гуманітарних і природничих дисциплін.

Використання інтеграційного підходу особливо важливе у старшій школі, коли учні здатні до абстрактного мислення й аналізу складних художніх явищ. Як зазначає О. Пошетун, «інтегроване навчання сприяє формуванню цілісного мислення, розвитку креативності, а також забезпечує зв'язок між інтелектуальним і духовним розвитком учня» [1].

Проблему міжпредметних зв'язків вивчали багато українських учених, зокрема О. Савченко, Н. Волошина, О. Пошетун, Л. Масол, Г. Токмань, Н. Побірченко, Т. Яценко. Так, О. Савченко визначає міжпредметні зв'язки як «систему цілеспрямованої взаємодії змісту навчальних предметів, що забезпечує формування цілісних знань і узагальнених умінь учнів» [2]. Н. Волошина підкреслює, що на уроках літератури інтеграція знань забезпечує «виховання духовної культури школяра, здатності відчувати красу слова, музики, живопису як єдиного естетичного простору» [3]. Г. Токмань у своїх працях наголошує, що міжпредметні зв'язки підсилюють мотиваційний компонент навчання, адже учні краще сприймають матеріал, коли бачать його зв'язок із реальним світом і власним досвідом [4]. Дослідження Л. Масол присвячені

мистецькій інтеграції в освітньому процесі. На її думку, синтез мистецтв у шкільній освіті забезпечує розвиток творчої уяви, емоційної культури, моральних цінностей [5].

Під поняттям «міжпредметні зв'язки» у педагогічній науці розуміють встановлення змістових і методичних взаємозв'язків між предметами, які забезпечують формування комплексних знань, узагальнених умінь і ціннісних орієнтацій. Цей підхід реалізується на кількох рівнях: змістовому, коли узгоджуються теми, поняття й терміни різних дисциплін; діяльнісному, коли використовується спільна методика роботи – порівняння, аналіз, проєкт, презентація; і ціннісному, коли учні засвоюють універсальні морально-естетичні категорії. У контексті уроків зарубіжної літератури міжпредметні зв'язки мають особливу роль, адже вони створюють умови для синтезу мистецтв, що є основою гуманітарної освіти.

Вивчення зарубіжної літератури передбачає постійне звернення до історичних, філософських, культурних, релігійних і соціальних контекстів. Так, під час аналізу трагедії В. Шекспіра «Гамлет» учні можуть ознайомитися з епохою Відродження, особливостями англійського театру XVI століття, поглядами гуманістів на людину і сенс життя. Це дозволяє зрозуміти, чому герої Шекспіра мислять універсальними категоріями добра, справедливості, честі. При вивченні роману В. Гюго «Собор Паризької Богоматері» доцільно залучати знання з історії архітектури, демонструвати учням зображення готичних соборів, звертати увагу на символіку простору і зв'язок архітектури з духовним життям середньовічного суспільства. Такий підхід дає можливість побачити літературний твір як частину єдиної культурної системи, у якій слово, звук і форма взаємодіють між собою [8].

Не менш плідним є поєднання літератури й музики. Наприклад, при вивченні романтичної поезії Дж. Байрона, Г. Гейне, А. Міцкевича можна слухати музичні твори композиторів-романтиків – Ф. Шопена, Ф. Ліста, Р. Шумана, які передають емоційний настрій часу. Це сприяє формуванню естетичного слуху, розвитку емоційного інтелекту, здатності до співпереживання. Аналізуючи твори символістів (Ш. Бодлера, П. Верлена, Г. Аполлінера), учні можуть ознайомитися з картинами К. Моне, О. Ренуара, Е. Дега, де відтворюється схожий настрій і образність, що дозволяє краще зрозуміти поезику імпресіонізму. При вивченні творів XX століття, зокрема А. Камю, Ж.-П. Сартра, Е. Хемінгуей, доцільно поєднувати літературу з філософією, розкриваючи ідеї екзистенціалізму, гуманізму, абсурдизму. Такі паралелі розвивають у школярів уміння мислити аналітично, порівнювати ідейні концепції, бачити, як філософські пошуки втілюються у художній формі.

Інтеграція літератури з іншими дисциплінами може мати різні форми: тематичні уроки, міжпредметні семінари, проєктну діяльність, інтегровані уроки-екскурсії, мультимедійні презентації, мистецькі колажі. Наприклад, можна провести інтегрований урок «Образ людини в добу Відродження: література, живопис, архітектура», де учні аналізують уривки з творів Данте, Петрарки, Сервантеса, порівнюючи їх із картинами Рафаеля, Леонардо да Вінчі, Боттічеллі. Такий формат поєднує інтелектуальне і емоційне пізнання, спонукає до самостійних відкриттів і творчих висновків [7].

Педагогічна ефективність міжпредметних зв'язків залежить від кількох умов: системності роботи, чіткого добору матеріалу, відповідності віковим особливостям учнів, а також методичної майстерності вчителя [3]. Вчитель має виступати не лише джерелом інформації, а й організатором пізнавальної діяльності, консультантом, який допомагає учням побачити логічні та естетичні зв'язки між явищами. Використання міжпредметних зв'язків сприяє розвитку ключових компетентностей: уміння вчитися, критично мислити, спілкуватися державною та іноземними мовами, застосовувати культурно-мистецькі знання в реальному житті.

Отже, міжпредметні зв'язки під час вивчення художніх творів на уроках зарубіжної літератури відіграють важливу роль у формуванні гармонійно розвиненої, духовно багатой особистості. Вони забезпечують єдність знань, емоцій і цінностей, допомагають учням усвідомити літературу як частину загальнолюдської культури, а не ізольоване явище. Такий підхід не лише поглиблює знання про художній твір, а й розвиває здатність бачити світ у його цілісності, що є однією з головних цілей сучасної освіти. Міжпредметна інтеграція в освітньому процесі є невід'ємною умовою підготовки молодого покоління до життя у світі, де знання взаємопов'язані, а культура є багатовимірним простором духовного досвіду людства.

Список використаних джерел

1. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.
2. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи. Київ: Генеза, 2012. 368 с.
3. Волошина Н. Й. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах. Київ: Либідь, 2006. 328 с.
4. Токмань Г. Л. Сучасний урок зарубіжної літератури: інноваційні підходи та технології. Харків: Основа, 2018. 144 с.
5. Масол Л. М. Мистецька освіта в контексті культурних і соціальних змін. Київ: Педагогічна думка, 2013. 272 с.
6. Яцина С.М. Особливості використання інтегрованих міжпредметних зв'язків. *Academia Studies. Педагогічні науки*. 2023. URL: <https://academstudies.volyn.ua/index.php/pedagogy/article/view/549> (дата звернення: 06.11.2025).
7. Мулик К. Аналіз проблеми інтегрованого навчання. Вісник Кременчуцького національного університету імені М. Остроградського. 2024. URL: https://visnikkrnu.kdu.edu.ua/statti/2024_4_19.pdf (дата звернення: 06.11.2025).
8. Соколовська Л.М. Використання міжпредметних зв'язків на заняттях української літератури. Репозиторій Житомирського агротехнічного коледжу. 2020. URL: <https://repozitory.zhatk.zt.ua/bitstream/123456789/161/1/Використання%20міжпредметних%20зв'язків.pdf> (дата звернення: 06.11.2025).

МОТИВАЦІЙНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЗИВНИХ

Постановка проблеми. Позивні можуть виконувати багато функцій, серед яких: маскування (для ускладнення перехоплення інформації противником), стислість (військові переважно знаходяться у екстримальних умовах, де відлік йде на хвилини, тож дуже важливо, щоб все відбувалось швидко, позивні допомагають в цьому, так як переважно вони є коротшими та простішими для вимови, на відмінну від імені), упорядкування зв'язку (позивні допомагають уникнути плутанини при передачі інформації та команд).

Серед основних критеріїв, за якими дослідники класифікують неофіційні назви (лексична база, сфера функціонування, тривалість функціонування, структура, емоційне забарвлення, тип номінації, спосіб словотворення, особливості використання, мотив номінації), найактуальнішим вважаємо мотиваційний, оскільки лише він дає змогу виявити механізми творення антропоніма в локальній антропонімічній системі. Тому метою нашої статті є аналіз мотивів номінації позивних, зібраних методом інтерв'ю в одному із підрозділів ЗСУ.

Аналіз останніх досліджень проблеми. Проблемі функціонування українських позивних присвячені дослідження Л. Кравченко, Ю. Копитко, Л. Підкуймухи, Н. Шульської, Р. Яцків та ін. Проте на сьогодні залишається недослідженим вплив соціальних параметрів на творення позивних (вік, стать, освіта, мова спілкування, регіон походження) [1, с. 51].

Мета: дослідження мотиваційних та номінативних чинників, які впливають на вибір та надання позивних в середовищі українського війська, також аналіз їх функцій у сучасній лінгвістиці.

Завдання дослідження:

- З'ясувати суть поняття «позивний» та визначити його місце серед інших типів онімів.
- Провести мотиваційну класифікацію позивних бійців штурмового полку «Цунамі» з урахуванням різних чинників.
- Виокремити основні групи мотивації при наданні позивних (зовнішні та внутрішні ознаки, професія, походження, особливості поведінки тощо) та проаналізувати їхню частотність.

Виклад основного матеріалу. Антропоніми – це лінгвальні одиниці, які забезпечують мовну ідентифікацію особи в суспільстві. Вони є своєрідним кодом, що зберігає важливу інформацію про певну історичну епоху загалом і про людську спільноту в ній зокрема [2, с. 5].

«Військовий позивний, або військове прізвище – це псевдонім, який беруть собі бійці під час війни. Від козаків до українських військових ХХІ століття живе ця традиція. Приховати справжнє ім'я, підкреслити важливу рису

чи вчинок, показати, яким тебе бачать інші – у позивних є багато призначень» [3].

Загалом за мотивом номінації ми виділили дев'ять груп позивних:

1. **Позивні, мотивовані особовими іменами носіїв.** У цій групі виявлено імена давньоримського походження: *Антін* (*Антон*). Посилаючись на «Словник українських імен», можемо прослідкувати, що форма імені «Антін» є такою ж офіційною формою, паралельно з формою Антон [4, с. 37]. Жіноче ім'я *Енжи* вважаємо похідним від французького Ангела [4, с. 36], що утворене шляхом усічення. Під терміном «усічення» розуміємо відсікання компонентів твірної основи (префіксів, суфіксів, складів). У нашому випадку результатом цього процесу є творення нових онімів.

2. **Позивні, мотивовані прізвищами носіїв.** Такі назви виникли на асоціативній основі та шляхом структурних трансформацій, зокрема на основі фонетичної асоціації утворено антропоніми *Коцій* (від *Коцєєв*), *Лунтік* (*Лунгов*), *Мопс* (*Моспанко*), *Одін* (*Одинець*), *Тесла* (*Тесля*), *Швед* (*Швець*). Останні два співвідносні з апелятивами, але й вони зазнали фонетичної трансформації. Причину вбачаємо у особливості неофіційної номінації – потребі у вирізненні розмовного найменування від офіційних назв, а також у особливостях самих позивних – потребі безпеки у комунікації та під час виконання бойових завдань.

3. **Позивні, мотивовані зовнішніми ознаками носія,** складають найбільшу групу мотиваційної класифікації. Це може бути зумовлене тим, що їх найлегше утворити: щоб дати такий позивний, достатньо дати зовнішню оцінку людині, не маючи ніякої особистої інформації про неї. Серед цих назв іменування осіб:

а) за зростом та тілобудовою: *Малиш*, *Смарт*, *Тімон* – носії низького зросту та худорлявої тілобудови; *Балу*, *Карлсон*, *Пумба* – високі та кремезні особливості.

б) за особливостями волоссяного покриву, зокрема кольором волосся або його типом: *Блондин*, *Сивий*, *Кучерявий*. Також позивні мотивують відсутністю волосся: *Лисий*;

в) за особливостями окремої частини тіла: *Борода* (довга борода), *Оса* (татування із зображенням бджолиних сот).

г) трапляються випадки зовнішньої схожості військових з персонажами ігор: *Золтан* (персонаж відеогри «Відьмак»), *Маріо* (персонаж відеогри «Super Mario»).

4. **Позивні, мотивовані внутрішніми ознаками та особливостями поведінки денотатів.** Для виникнення позивних актуальними є як позитивні, так і негативні внутрішні ознаки людини. З-посеред позитивних виявили: *Бєс* (зухвалий, сміливий), *Казанова* (самовпевнений); негативних – *Жид* (жадібний), *Кіпіш* (метушливий).

За схожістю внутрішніх ознак, характеру з кіноперсонажами, персонажами мультфільмів, міфів ми виявили оніми: *Баракус* (персонаж фільму «Команда-А»), денотат одержав такий позивний внаслідок зовнішньої подібності із персонажем фільму; *Валькірія* (персонаж

скандинавської міфології), пов'язаний із вольовим та хоробрим духом денотата; *Гайтавр* (персонаж фільму «Поліцейська академія»), такий позивний пов'язаний із комічною схожістю денотата та персонажа.

5. **Позивні, мотивовані професією, посадою або родом заняття денотатів.** Позивні, які надані на основі професії носія, складають значну частину групи. Переважно вони утворені шляхом прямої номінації: *Артист* (завершив факультет мистецтв), *Магістр* (нещодавно завершив навчання на магістратурі), *Масажист*, *Юрист*; виявлено назви за суміжністю: *Мер* (заступник голови селищної ради), *Пантера* (кінолог), *Коп* (поліцейський).

За родом діяльності носія трапляються назви на позначення того, чим військові займалися під час цивільного життя: *Кана* (боксер), і на те, чим вони займаються безпосередньо у час війни: *Літун* (керує дронами), *Маестро* (коригує артилерію), *Хакер* (займається ІТ).

6. **Позивні, мотивовані походженням денотатів:** *Айдар* (селище на Луганщині), *Мальфар* (родом із Закарпаття).

7. **Позивні, мотивовані віком носіїв:** *Дед*, *Малой*.

8. **Позивні, мотивовані певною життєвою ситуацією, пов'язаною з денотатом:** *Барселона* (мрія побувати в місті), *Депутат* (мріяв бути депутатом), *Кілер* (спалив 5 танків під час першого бойового виходу), *Кока* (дитяче прізвисько), *Француз* (служив у французькому легіоні).

9. **Позивні, мотивовані наявністю в денотатів специфічних предметів:** *Техас* (має браслет з надписом: «Техас»), *Честер* (користується зброєю «Winchester Repeating Arms Company»).

Отже, позивні мають схожі ознаки та функції, мотиви номінації, як і прізвиська: людина отримує їх завдяки імені або прізвищу, особливостям зовнішності, окремим рисам характеру, різним випадкам з життя. Хоч позивний, початково, і виконує більше практичну функцію, тобто ідентифікацію особи в умовах підвищеної небезпеки або секретності, проте з часом він набуває рис особистісної марки людини.

Список використаної літератури

1. Белей Л. Л. Позивні учасників АТО і ООС – творення і функціонування. *Мовознавство*. 2020. № 3. С. 49–62.
2. Вербовецька О. С. Неофіційна антропонімія Тернопільщини: дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Тернопіль, 2016. С. 41–48.
3. Кріцька В. Як українські військові отримують позивні. URL: <https://www.ukrainer.net/pozyvni/> (дата звернення 28.10.2025).
4. Трійняк І. І. Словник українських імен. Київ: «Довіра», 2005. 509 с.

Наталія Ярош,

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка;
Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Тетяна Вільчинська

ОДНОРІДНІ ЧЛЕНИ РЕЧЕННЯ ЯК ЗАСІБ ТЕКСТОВОЇ КОГЕЗІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Однорідні члени речення становлять одну з ключових синтаксичних категорій української мови, що забезпечують не лише структурну організацію речення, а й текстову зв'язність, або когезію. Когезія розглядається сучасною лінгвістикою як система мовних засобів, за допомогою яких досягається зв'язність та цілісність тексту. У контексті синтаксису саме однорідні члени виконують важливу функцію узгодження змістових компонентів, створюючи логічну, семантичну та інтонаційну єдність висловлення.

Проблематика однорідних членів речення у лінгвістиці досліджувалася з різних позицій — структурно-синтаксичної [1], семантико-синтаксичної та когнітивно-дискурсивної [2]. Водночас питання ролі однорідних конструкцій в забезпеченні когезії тексту залишається актуальним, особливо в контексті сучасного текстоцентричного підходу до синтаксису.

У сучасному мовознавстві когезію трактують як «лінійне розгортання змісту, зумовлене синтаксичними, лексичними та граматичними зв'язками між елементами тексту» [3]. В українському мовному просторі цю проблематику розробляли А. Загнітко, І. Кочан, О. Тараненко як акцентують на тому, що когезія реалізується не лише через повторення, анафору чи лексичні засоби, а й через синтаксичну паралельність та координацію. Однорідні члени речення є одним із механізмів реалізації цих принципів.

Однорідність передбачає координаційний зв'язок між елементами, які виконують однакову синтаксичну функцію та відносяться до одного члена речення. Така структура створює ефект симетрії, ритмічності та семантичного балансу. Наприклад, у реченні «Україна бореться, відстоює, перемагає» реалізується когезія на рівні синтаксичного паралелізму: три предикати спільно утворюють цілісну смислову модель дії. Кожен із них додає семантичний штрих, але всі разом забезпечують внутрішню єдність висловлення.

Однорідні члени також виконують когезивну функцію завдяки кон'юнкторам – сполучникам сурядності («і», «та», «й», «але», «або», «проте» тощо), які створюють логічний ланцюг зв'язків між частинами висловлення. Сполучник «і» виконує функцію додавання, що сприяє розгортанню інформації, тоді як «але» забезпечує протиставну когезію, спрямовану на уточнення чи контраст. Вибір сполучника безпосередньо впливає на когезивну структуру тексту, адже формує тип відносин між елементами – адитивних, каузальних, темпоральних чи градаційних.

Однорідні ряди часто стають центрами тематичного розвитку тексту. Вони здатні «конденсувати» інформацію, об'єднуючи низку однорідних членів в одну логічну структуру. Наприклад, у публіцистичному дискурсі речення «Ми прагнемо правди, свободи, світу» має не лише синтаксичну, а й дискурсивну когезію – перелік цінностей вибудовує семантичне поле,

яке утримує текстову єдність. Такі структури створюють когнітивну рамку, у межах якої формується смислова інтеграція.

Когезивний потенціал однорідних членів речення особливо виявляється у зв'язному мовленні, де вони забезпечують переходи між реченнями чи абзацами. Наприклад, у науковому тексті ряд типу «визначити мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження» є елементом формальної когезії, що структурує зміст і допомагає читачеві сприймати текст як послідовну інформаційну систему. У художньому стилі, навпаки, однорідність може виконувати емоційно-експресивну функцію когезії, підсилюючи інтонаційний ритм («Шумить, гуде, співає поле»).

Синтаксична когезія через однорідність має і когнітивний вимір. Вона відображає спосіб організації знань у свідомості мовця. Як зазначають науковці, мовні структури є проявами культурно зумовлених схем мислення [4]. Однорідні ряди часто відтворюють концептуальні списки, які притаманні певній культурі – наприклад, українські моделі тріад: «віра, надія, любов», «земля, народ, воля». Таким чином, однорідність забезпечує не лише формальну, а й концептуальну когезію.

З погляду прагматики, когезія, створена однорідними конструкціями, виконує ще одну важливу функцію – підсилює перлокутивний ефект висловлення. Перелік елементів може мати риторичний вплив, сприяючи емоційній чи логічній аргументації. Наприклад, у політичному дискурсі речення типу «Ми збережемо державу, мову, гідність» формує ефект послідовного підсилення, що консолідує увагу адресата.

У сучасних дослідженнях підкреслюється, що синтаксичні засоби когезії дедалі частіше аналізуються в контексті міжрівневої взаємодії, тобто у поєднанні з лексичною, морфологічною та інтонаційною зв'язністю. Однорідні члени речення в цьому аспекті виступають універсальним механізмом міжфразової інтеграції, що забезпечує баланс між структурною впорядкованістю та семантичною цілісністю. Підсумовуючи, можна стверджувати, що однорідні члени речення виконують багаторівневу когезивну функцію.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ: Либідь, 1993. 368 с.
2. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис. Донецьк: ДонНУ, 2001. 138 с.
3. Масенко Л. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. Київ: Академія, 2004. 164 с.
4. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words. Oxford: Oxford University Press, 1997. 307 s.

ЗМІСТ

Авдейчик А. Вплив соціальних мереж на сучасну українську мову.....	3
Ахмедова В. Наративна стратегія роману Сергія Жадана «Арабески».....	6
Баран З. сакральні образи як чинник формування ціннісних наративів суспільства.....	8
Беш С., Підлужна І. Інтеграція ТІКТОК у шкільний курс української мови..	10
Вийванко Ю. Типи словосполучень за характером змістових відношень у романі М. Матіос «Мамі».....	12
Вирста О. Власні назви у творі «Бігуни» Ольги Токарчук.....	16
Власюк А. Медіаспоживання покоління Z: тренди, платформи, ризики.....	19
Вознюк Д. Жанрові домінанти драми С. Виспянського «Весілля».....	21
Воронко В. До питання становлення масової української літератури.....	23
Воронова С. Система вправ для формування усномовленнєвих умінь і навичок старшокласників на уроках української мови.....	26
Воціховська А., Галайда Ю. Проблематика сучасної материнської прози....	28
Галан О. Власні назви галицької випічки: мотиваційний аспект.....	31
Гевик Ю. Лексика на позначення емоцій у повістях Григора Тютюнника «Климко» та «Вогник далеко в степу».....	35
Гевко М. Типи словосполучень у романі Марії Матіос «Солодка Даруся»: семантико-функціональний аспект.....	37
Герас В. Мотиваційна класифікація зоонімів.....	40
Голинська М. Репрезентація образу воїна-героя в художніх творах про сучасну російсько-українську війну.....	43
Григорович В. Функціонально-прагматичний і лексико-семантичний аналіз афектонімів у польській та українській мовах.....	46
Дмитришин О. Військовий сленг як маркер національної ідентичності в сучасному українському суспільстві.....	50
Долінська Л. Специфіка шкільного вивчення сучасної патріотичної лірики.	52
Дуда М. Вивчення простого ускладненого речення в лінгвістиці.....	54

Драннікова Д. Особові імена у творі «Білий попіл» Іларіона Павлюка.....	58
Лавріненко С. Проблеми сучасної лінгводидактики: крізь призму навчання англійської мови у вищих військових закладах.....	60
Камінська І. Образ Івана Мазепи в українській літературі.....	63
Каськів О. Методика вивчення складнопідрядних речень у шкільному курсі української мови (на матеріалі роману Юрія Винничука «Наречена вітру»).	65
Костишин Н. Мовні засоби творення образності у травелогах Софії Яблонської.....	68
Котис С. Динаміка вербалізації концептів “війна” і “мир” у соціальних мережах України та Польщі: когнітивно-дискурсивний аспект.....	71
Кріль С. Міфологічний світогляд давніх українців у книзі Дари Корній «Чарівні істоти українського міфу. духи природи»: методичні аспекти проведення уроку.....	73
Крумен Д. Антропонімікон як один із способів творення художнього світу С. Жадана (на прикладі роману «Ворошиловград»).....	77
Крутікова Д. Особливості популяризації творчості митців-воїнів шляхом впровадження методу проєктів на уроках позакласного читання в 11 класі закладів загальної середньої освіти.....	80
Кузовіна М. Прислів'я та приказки як репрезентанти української ментальності.....	83
Кулик Р. Творчість як засіб формування емоційно-ціннісного ставлення до української мови в учнів з особливими освітніми потребами.....	86
Лапій А. Інтерактивний підхід до формування критичного мислення: потенціал методу Едварда де Боно.....	90
Ластівка І. Формування мовної компетенції в процесі вивчення польських ідіом: інноваційний підхід.....	92
Лотоцька С. Особливості жанру художньої біографії на прикладі роману Валерії Врублевської «Соломія Крушельницька».....	94
Мартинів М. Сильові домінанти в українській літературі середини ХХ століття.....	97
Маціюк С. Інтеграція прийому «Коло ідей» у шкільний курс української мови.....	100
Мінський В. Кібербезпека як основа цифрової грамотності.....	102
Оринчак Лексико-граматичні особливості рекламного дискурсу.....	105
Павлюк В. Відокремлені члени речення: структурно-функціональний аспект (на матеріалі роману П. Мирного «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»).	107
Пазина А. Односкладні речення як засіб економії мовного вираження.....	109

Палац Т. «Мова швидких платформ»: як ТІКТОК та REELS формують сленг покоління Z.....	112
Пасічник В. Пароніми в медичній термінології.....	114
Періг А. Парадигма часу в романі «Я бачу, Вас цікавить п'ятьма» Ілларіона Павлюка.....	116
Пестрак А. Мовні запозичення в сучасній журналістській комунікації.....	119
Пузанова А. Структурно-семантична характеристика ергонімів міста Запоріжжя.....	121
Рященко М., Стасюк А. Заголовок як емоційний тригер: аналіз українських новинних текстів.....	124
Савка О., Савка О. Структурно-семантична характеристика заголовків у творчості Олександра Смика.....	127
Семанюк В. Художні особливості великої прози Марії Матіос.....	131
Стахів А. Термінологічна лексика у науково-популярній книзі Андрія Сем'янківа «Медицина доказова і не дуже».....	133
Стрільчук К.Фемінитиви в сучасній українській мові: структурно-функційний аспект.....	135
Флищик Т. Лінгвістичний аналіз оцінної лексики в інтернет-виданнях та вивчення її в середній школі.....	138
Харчук Я. Вплив соціальних мереж на словниковий склад сучасної української літературної мови.....	141
Чіпак З. Міжпредметні зв'язки під час вивчення художніх творів на уроках зарубіжної літератури.....	143
Яцишин Т. Мотиваційна характеристика позивних.....	146
Ярош Н. Однорідні члени речення як засіб текстової когезії в українській мові.....	149

Матеріали Всеукраїнської наукової конференції студентської та
учнівської молоді

**«Актуальні питання сучасної
філології і журналістики»**

30 жовтня 2025 року
м. Тернопіль

Головний редактор *Тетяна Вільчинська*
Заступники головного редактора:
Галина Вишневська, Ніна Свистун

Комп'ютерна верстка: *Мар`яна Марковська*

